

శ్రీ మునిమాణిక్యం చరణలహరీ ప్రబంధ రచనలు

1. కాంతం కైఫీయం	1	0	0
2. కాంతం కామరం	1	0	0
3. కాంతం	1	0	0
4. శేష మాకాంతం	1	0	0
5. మునిమాణిక్యం నాటికలు	1	0	0
6. మునిమాణిక్యం కథలు	1	0	0
7. వివాహాభ్యాసము	1	0	0
8. శిష్యమాణి	1	0	0
9. యేక కథానీ	1	0	0
10. మునిమాణిక్యం చరిత్రం	1	0	0
11. మునిమాణిక్యం నాటికలు	1	0	0
12. మునిమాణిక్యం	1	0	0
13. మునిమాణిక్యం	1	0	0
14. మునిమాణిక్యం	1	0	0
15. మునిమాణిక్యం	1	0	0
16. మునిమాణిక్యం	1	0	0
17. మునిమాణిక్యం	1	0	0
18. మునిమాణిక్యం	1	0	0
19. మునిమాణిక్యం	1	0	0
20. మునిమాణిక్యం	1	0	0
21. మునిమాణిక్యం	1	0	0
22. మునిమాణిక్యం	1	0	0

మరియు నాడు:-

కొండపల్లి వీరవెంకయ్య అండ్ సన్స్

శ్రీ సత్యనారాయణ బుక్ డిపో, రామమండ్రె

జాతీయ నాయకులు

(ప్రథమ భాగము)

కీ. శే. కాశీనాథుల నాగేశ్వరరావుపంతులుగారు

సంపాదించుదు

హార్టిక్, పట్టాభి

మేధావి

మొదలమిల్లి జగ్గన్నకాస్త్రి

విస్మయకాసుడు

అయ్యదేవర నాగేశ్వరరావు

సంపాదించుదు.

ప్రచురితము :

దోట మర్రి చినరఘుపతి

(ప్రకాశకాధికారి, నయోద్యోగకళానికేతనము, చిత్రోద్యోగపరిషత్తు, బెంగళూరు)

హైదరాబాద్ నిధి, కోటమర్తి సామురెడ్డి

ప్రకాశకులు:

పసుపులేటి బాపిరాజు,

(శ్రీనాథస్వామియణ పబ్లిషింగ్ హౌస్,

రాజమండ్రి).

1946

శివమూర్తి

1000 పేజీలు

మూల్యము :: ~~రూ. 10.00~~ రూ. 6.00.

ముద్రాపకులు:

శ్రీరామ ప్రెస్,

రాజమహేంద్రవరం.

Q. H. E. G. 34 K. O. 6—6—46.

కృతినమర్పణము

గురుకులున్

దేశభక్తున్

త్యాగశీలున్

సంపన్నున్

శ్రీ సాంబమూర్తి

హృదయభార్యరముగ

నానంగబడినది.

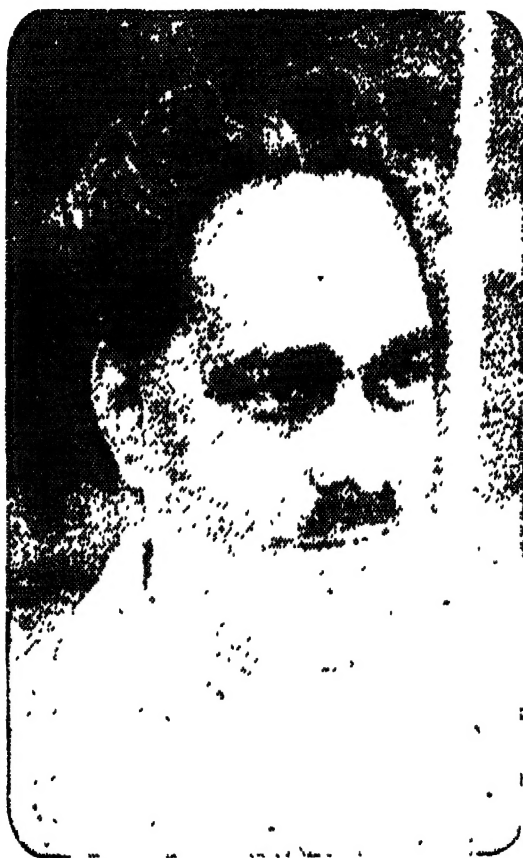
ఉ హా ద్వా త్రి ము

—————

సంస్కృతముల నానుకంబడియున్న అంధరాష్ట్రమును
 సంస్కృతముల నానుకంబడియున్న దెచ్చుటకై యత్నింపుచు ౨ని
 చేసిన అంధజాతీయగాయకులు జీతచిత్రములుచాసి తనూ
 లమున గాంధులనేర నేములే నాముఖ్యోదేశము. ఈగ్రంథ
 మూలమున, గాష్ట్రములోను దేశములోను ప్రబలిన పలు
 సంస్కృతచిత్రములు, ఆచారసంస్కారకు సంబంధించిన నితరుల
 గూర్చిన ప్రశంసలు, వివిధసంస్కార విజృంభణాదికములు, తత్సర్వ
 వసానములు తెలియజేయుట యందలి ముఖ్యోదేశములు.
 ఈనాగ్రంథరచనమునకు పెక్కండుమిత్రుల నేకవిధముల
 సాయమొనర్చిన 1. నిడదవోలు వేంకట్రావు, 2. గుమ్మడిదల
 సుబ్బారావు, 3. అయ్యదేవర కాశేశ్వరరావు, 4. మల్లిపూడి
 పళ్ళంరాజు, 5. శంభుప్రసాద్, 6. మల్లాది లక్ష్మీనరసింహ
 శాస్త్రిగారికి నాప్రత్యేకనమస్కారములు.

ఇ

కోటమర్తి చినరఘుపతి.

రచయిత:
కోటమర్తి చినరఘుపతి

ప్రకాశం!

జాతీయ నాయకులు

తొలి పలుకు

హిందూదేశమునందలి వివిధరాష్ట్రములలో నాంధ్ర రాష్ట్రము మొక్కటి. ఈరాష్ట్రము ప్రత్యేకప్రభుత్వపరిపాలనా విధానము లేక నిమిశ మశబుదాళ కన్నడరాష్ట్రములతో ఒగ్గవామియై చెన్నప్రతిరాజధానిగా పనిచేసబడుచుండెడిది. అందుచే నాంధ్రీయుకు ప్రత్యేకరాష్ట్రము ప్రత్యేకస్వత్వము లేదు. భాషాప్రముక్తరాష్ట్రముగ విభజింబడుటకు బెద్దలు నేయుక్కనీ. గుర్తాటిచుటకు వచ్చెను. మొన్న సీనడుమ నాంధ్రరాష్ట్రము స్వేచ్ఛించుచునూచులు పాడగట్టినవి. కాని మనస్రయత్నిమునకు సంభవించు నెదురైనదిట. 63 యెల్ల 60 క్షణ మాన్యుచును.

నేటి యాంధ్రలోకము.

మనమూర్ధప్రముఖరాష్ట్రముకిముగ విశ్పందించినది. ఆంధ్రులలో నైకమత్యము తను. నయని లోకమునకు వెల్లడి దైనది. ఆంధ్రీనకు కలిగిన స్వల్పముతో సంకుప్తినందుట దుర్భరమైన లక్షణమే. ఎక్కువబాహుమునైన నెక్కువజీతమున

నేని నాంధ్రుడు స్వగృహమును వీడడు. జననామాన్యమునకు
 స్వచరణము మోహమును కలుపుచు స్వగృహముల కైవసగాని వాణి
 జన్మముల కైవసగాని నాంధ్రుడు స్వగృహమును వీడడు. ఆంధ్రు
 లలో నహంకారముకల్పము పోలుచున్నది. రాష్ట్రములతయు
 గాయకులను మును. కాని హంకారమునందును అనునదియు
 వాచుమాత్ర నాంధ్రులలో లేదు. రాష్ట్రాధిపతీమనము పూర్తిగ
 లేనది చెప్పవచ్చును. పరమపాదబలమును కాంధ్రరాష్ట్రము
 చక్కని పరిటభూమి. స్వమహాపాదబలమునకు వట్టిచవిటిపట్టు.
 పరప్రభుపరిపాలనమున కాంధ్రరాష్ట్రము చక్కనివట్టుగొమ్మ.
 స్వపరిపాలనమునకు నట్టిములగొమ్మ. పరవ్యాపారపాదముల
 కాంధ్రరాష్ట్రము నంగుభూమి. ఆంధ్రవ్యాపారస్థుల కది నట్టి
 బంజరుభూమి. ఆంధ్రమునకు, ఆంధ్రప్రజలకు ఆంధ్రరాష్ట్రము
 నకు, ఆంధ్రజాతికి స్వశబ్దముకన్న పరశబ్దమే పరమవిశ్వాస
 పాత్రమైనది. ఆంధ్రుడనిన నాంధ్రున కభిమానము లేదు.
 ఆంధ్రభాషయనిన నాంధ్రున కభిమానము లేదు. ఆంధ్రరాష్ట్ర
 మనిన నాంధ్రున కుత్సాహము లేదు. ఆంధ్రవ్యాపారస్థులముల
 యం దాంధ్రులకు నమ్మికలేదు. ఆంధ్రులు పూర్వము విదేశ
 ముల కేగి వ్యాపారాదు లొనర్చి విశేషధనాదుల నమకూర్చు
 చుండెడివారట. ఈనాడో గ్రామముదాటి యడుగైన బెట్టరు.
 అందుచే నాంధ్రవాణిజ్య మడుగంటినది. వ్యాపారాదులు
 సన్నగిల్లినవి. ఆంధ్రు డేవిధకర్మాగారముల బెట్ట నుత్సహిం
 పడు. పెట్టినను బజలు పొందింపరు. శీఘ్రవతన మాకర్మాగార

మందలి మొదటిపునాది యటుకపైననే వ్రాయబడియున్నది. కలిగినదానితో నల్పసంతుష్టుడై యాంధ్రుడు జీవించుకొనుటకు నిశ్చయించుకొనిననాటినుండియు నాంధ్రు డధఃపతితు డగు చున్నాడు. వేయేల? ఆంధ్రశబ్ద మనన్ధదాయకశబ్దమని చెప్పు సంఖ్యాశాస్త్రజ్ఞులుకూడ బయలుదేరిరి. రాష్ట్రమునకై లేదు పట్టుదల; భాషకైలేదు పట్టుదల. పదమునకై నలసినంత పట్టుదల బయలుదేరినది. ఇదియైన నొకటి కెండు చోటుల నుండియే బయలుదేరినది. ఆంధ్రులు మెట్టవేదాంతులు. స్వీయసరికీయభేదశూన్యులు. సర్వమునకు నిర్లిప్తత. సమస్తము నకును భగవంతునిదే భారమందురు. స్వప్రయోజనసూతులు. స్వలాభాపేక్షారహితులు. ఆంధ్రులు దురదృష్టవంతులు. దురదృష్టవంతులు. కొన్నికత్యాములనుండి నిష్పించుచున్న నిద్ర నుండి వాచింకను మేల్కొనలేదు. ఇంతలో మేల్కొనుసూచ నలులేవు. ఈభూగోళమందు బూర్వ మాంధ్రుడు చాటని సముద్రము, చూడని దూరదేశము, కాపురముండి తనవ్యాపారమును నిర్వహించుకొనని యన్యరాష్ట్రమును లేదు. అట్టి యాంధ్రునిమహోత్కృష్టత యడుగంటినది. అట్టియాంధ్రుని విదేశపర్యటనసన్నాహము నామమాత్రానశిష్టమైనది. అట్టి యాంధ్రుని పరదేశవ్యాపారము పతన మొందినది. ఆంధ్రుని లోని యాంధ్రత్వమే నశించినది. ఇక నాంధ్రునకు మిగిలినది యంధత్వమే. ఇట్టివారే యీనాటియాంధ్రులు. నిక్కము కటువుగ జెప్పినందులకు బెద్దలు మన్నింతురుగాక!

చేస్తున్నావా అందుకే అందుచేస్తానని చెబుచుంటు
 కిరియచును. ఆంధ్రులలో నభివేషములేదని యాకోశించు
 వారిలో నే నొక్కడను. ఆంధ్రులకు నర్వతోముఖముగ నభి
 చ్ఛిన్న దావలెనని కోరువారిలో నే నొక్కడను. ఆంధ్రరాష్ట్రాభి
 మానము సంపూర్ణముగ నూతికి నూరువాఱ్ఱు గలిగియుండియు
 సాంధ్రరాష్ట్రాభివృద్ధికికై యాంధ్రులలో నుత్పన్నులైనవారిని
 గూర్చి యాంధ్రులకు నా. వారికోలా గూళయులై దేశ
 హింసకాకృత్యములకు పాల్పడిన దోషియైయుంటే యీ
 సాగ్రహంబుచనము. ఏదిక్కన్వక్తియో ఆంధ్రులలో నభికు
 సంతమాత్రమున దేశమునకు ఘనతరాసేదను. ఆంధ్రులంద
 రొకజాతిగా నుత్పన్నులగు గావలె. ఆంధ్రులలో త్యాగము,
 ఉత్సాహము, అభివేషము, బహుళవ్యాపారనిర్మాణక్షత,
 విదేశవ్యాపారాభివృద్ధి, మన్యదేశాక్రమణ, వివిధవిధోద్యోగస్వ
 మాణవత్వత, బహుళాస్త్రిపరిశోధనాభివేషము గలిగి దేశము
 నభివృద్ధిలోనికి దీసికొనిరావలయును. ఇది ఆంధ్రు లందరి
 కర్తవ్యము.

తాలముకొనినది నే నుచును. ఎంతనిబిడాంధ్రకారబంధు
 రైన యమవరనిశ్చయందైనను దెరుచు కొక్కింతబాట,
 యొక్కింత మాతాజ్యోతి, కనబడకుండుగా? కంటకావృతమై
 దుష్కేవ్యమైన త్రోవ నొక్కింత సమతలము దొఱగకపోవునా
 పదిహేన కడుగు మోపుటకు? మూడుకోటుల యాంధ్రులలో

నొక్కజైన యదృష్టవంతు డుద్భవింపకపోవునా? ప్రపంచమంత
దెంతచిన్నరాష్ట్రమైన నెంతచిన్నసంఘమైన నున్నచో గం
దొకప్పుడొకనాయకు డుద్భవించియే తీరును. అగ్రాయుకు
డాదేశమునకు మహాపక్వతు లొనర్చి దేశసేవాధురంధరు
డని పేరుపొందును. తనదేశమునకు తనప్రజలకు దాను జేయ
వలసినసేవ జేసి ధన్యజేవుడై పూతచరితుడై తనప్రజలకు సర్వ
స్మరణీయుడై విహజిల్లును. అతడే యంతఃశాలాకాశమందు
ధృవతారయై ప్రకాశించును. అంధులయభివృద్ధి కౌతొ డొక
అనన్యవాగ్మి. ప. గుణ.

దేశోద్ధారక - విశ్వదాత - కళాప్రహరణ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులు గారు - అదృష్టవంతుడు

మానవుని యభివృద్ధికి గాఢాశ్రయము లేదు. మొదటిది దైవబలము; లేదని మోక్షము కల్గింపదు. ఈయభయవిధములను దెలిసికొనుటకు విశదీకరింప యత్నింతును.

దైవబలసంపన్నుడే యదృష్టవంతుడు. సామాన్య మానవస్థితికి గోచరింపని మొకదిశ్శక్తి. యాస్మత్తీయందు మూర్తిభవించి యుండుటచే నాత డైవ యశ్శక్తులనైన ననలీల దాటి విజయమందుచుండును. దైవబలము ముందు దాని తీయుచుండ నీయదృష్టవంతు డావెనుకజాడల జూచుకొనుచు నేగుచుండును. అందుచే నీయదృష్టవంతుడు చేసిన కృషి ఫలించును. తలచినతలంపు లాగించును. అట్టిదైవబలసంపన్నున కపజయమగునదియుండదు. అనాలోచనీయ మనునదిజరుగదు. అతినియాహ కతీతమైనది చేతకు గచ్ఛసాధ్యమగునదియు లేదు. అతినిహృదయములో దైవబలము, తలంపులో దైవబలము, చేతలలో దైవబలము దీపించుచుండును. అట్టి వానిజీవితమే సర్వ

శ్రీ॥ శ్రీ॥ కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుపంతులు

పరిభ్రమించున మైయలగానును. అట్టివానికరతలములనే పరశువేది
 బ్రదుకు. అట్టివానికసూత్రనీక్షణ ప్రసారములయందే శ్రీ గాత్మ్య
 మొనరించి నిర్ణయి. అందుచే నీతడు వర్ణిస్తున్న ఆదృష్టచరిత్రము.
 మానవాశీర్వాదన యాదైవబలమే మానవుని ఆదృష్టచరిత్రుని
 జేయును. ఆదృష్టమే దైవబలము. ఆదృష్టమగుటచే దైవ
 బలసంపన్నుడు. అట్టి వానిజీవితమే ధన్యము. సుఖాంతకావ్యము
 వోలే నది పతనీయము. ఆ సుఖాంతకావ్యమే చిరస్థాయియై
 నిలిచిపోవును. ఆకృషియే విశ్వకర్మనిర్మితధన్యభవనమై దిగంత
 ములకు దశనైగనిగ్యముల బ్రసరించుచుండును. ఆకృషియం
 దే దైవసంకల్ప మున్నది. దైవబలమున్నది. దైవమే శోడు
 నీడయై యంశనిలిచి యాకృషిని దిగ్విజయముగ పోషించును.
 అట్టి దైవబలసంపన్నుడే మన గాకేశ్వర గావు పంతులుగాడు.

వీ ర జ న్మ ము

మన గాకేశ్వర గావుపంతులుగాడు ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రమున గల
 త్వర ప్రైత భూపాల మేకాడగి యువగా 1-5-1867 వర్స
 మన కృష్ణాజిల్లాలోని యెలకుట్టు గ్రామములో జన్మించెను. ఈ
 యెలకుట్టు వీరి స్వగ్రామము. తండ్రి బుచ్చయ్య అయ్య
 వార్లంగారు. తల్లి శ్యామలామ్మ. ఈదంపతుల చికిత్సావ్యయమే
 పంతులుగారు చిరస్మరణీయు లీదంపతులు. పంతులుగారుతో
 నొకతోబుట్టువు, నొకసోదరుడుచుగూడ నీదంపతులకు గలిగిరి.
 పంతులుగారు బాల్యమున స్వగ్రామక సనకీర్తిభుక్తులు గారు.

హంసాల్పకాతలముల నభినసించినవారుగాను. భర్తహర్మ్యముల జైషియుయ్యెలలో జవ్వరించినవారు గారు. బీదలగతి, నామాన్యులలిల, నాథారణులపోలిక జవించినవారే. సామాన్య గృహస్థులైన వీరి తలిదండ్రులు పంతులుగానె కంటిలోనిపాప నభి జెంచుకొనుచుండిరి. పంతులుగారు బాల్యావస్థలోనుండి బ్రాహ్మణీకము నచ్చిపపుడు వీరికి సంస్కృతాంగవిద్యలలో నేది నేర్చుకొనక ననుకొనకు రాగా పండితులు సంస్కృత విద్యయును విజ్ఞానము రాంగ్లపద్యయునియు వాదించుకొనిరి. కాని వీరికి విజ్ఞానము మాట కంటె అంగీకరించిరి. అందులకై వీరు బ్రాహ్మణులు నగుచుండిరి.

పీడిబాల్యము -- విద్యాచికము

పంతులుగారిబాల్యము ఒకరులో గవచ్చినది. సీనిని బాల్యమునందు నాగలింగమని యెల్లరు పిలుచుచుండెడివారు. అందు భాగవతుల సుబ్రహ్మణ్యముగానును వారిచాటి రామ సుబ్రహ్మణ్యముగానును బాల్యస్నేహితులట. వీరు స్వస్థానములోనే సంస్కృతాభ్యాసమునకు బ్రాసంభించిరి. రిఘువంశము, హితోపదేశము, మేఘసందేశము మొదలగు సంస్కృత పాఠ్యగ్రంథముల నెల్ల జదివిరి. 1883 సంవత్సరములో మిషిల్ స్కూలుపరీక్షయం దుత్తీ గులెరి. 1885 సంవత్సరములో మొట్టొక్కటే పరీక్షయం దుత్తీ గులెరి. వీ రివిద్య నభ్యసించునపుడు బందరులో వేణుగోపాలస్వామివారి యాలయమునకు జగ్గజ్జగా

నున్న కామరాజుగడ్డ వారియింటిలో సకుటుంబముగ కాపురముండెడివారు. బండరులో విద్య పూర్తియగువఱకు పీఠచ్ఛటనే కాపుర ముండిరి. వివిధ తెన్నులతో ప్రవృత్తితో తోటివారి బి. యే. చదివిరి. హాస్యప్రేమతో మామూలు తక్కువ చిహ్నములే బి. యే. పరీక్షలో లక్షియైనారు.

ఈ వయసునందే గాబోలు పంతులుగారు నాటకములందు వేషధారులైరి. ఒకటి రెండు నాటకసంఘములగూడ స్థాపించిరి. ఇందులకు గౌరవ మొక్కటి కానవచ్చుచున్నది. ఆ కాలములో బాగానుండి వెంకటాచలకసంఘ ముంస్థానాదేశము నకు వచ్చినది. వారు మంచి ప్రదర్శనముల బ్రదర్శించిడివారు. ప్రజలు వేలాదిగ బ్రదర్శనముల జూడ నేగెడివారు. అగ్రాధిపతిగారు వఱకు ప్రజలు విధిభాగవతముల జూచుటతోగాని యిట్టి దుష్టులతో, దోషులతో, మంచిగాఢముతో నున్నరంగస్థలముల జూచి యెఱుంగరు. ఈ ప్రదర్శనముల జూచిన ప్రజానీకమున కుత్సాహము జనించినది. ఈ పూనాకంఠునీవారు వెళ్ళిన గ్రామము లన్నింటిలోగూడ నాటకసంఘము లేర్పడినవి. కాకినాడలో సింగేతపు అబ్బాయి అను వెంకట్రావుగారి కంఠునీ, రాజమహేంద్రవరములో హిందూనాటక సమాజము, గుంటూరులో బలిజేష్ట్ల లక్ష్మీకాంత్రి హరిప్రసాదరావుగారు కలిసి స్థాపించిన నాటకసమాజము బండరులో హిందూస్థానీటరు ప్రకాశంగారితో యిమ్మానేని హనుమంతరావుగారు స్థాపించిననాటకసంఘము మొదలగు వివిధ ప్రదర్శనసంఘము లొక్క

సారంగా బయలుదేరినవి. ఇవి బయలుదేరినకాలము కొంచెము వయసు వెనుకలుగ నుండవచ్చునుగాని కారణ మందట కిది యొక్కటియే. ఈపూనానాటక ప్రదర్శనములే యాంధ్రనాటక సంస్థలములకు నూతనజైబువృద్ధి మొనరిగినవి. ఆకాలమున నాగేశ్వరరావుగారు బంధువు హరి నాథయ్యయ్యగారు మనవంతులుగాను పనిచేసినట్లుచేయె. ఆకాలములో నాటకపాత్రధారణము సంఘ నియమవిరుద్ధమై యులరారినది. కాని నూతనోత్సాహము నాప గలవా రెవ్వరు? ఇది యొక మహాతరంగమువలె గాంధీదేశ మంతయు నాక్రమించినది. ఆకాలముననే చిలకమర్తి లక్ష్మీనర సింహముగారు, బలిజేషల్లి లక్ష్మీకాంతంగారు, వడ్డేది సుబ్బారాముడుగారు, కందుకూరి వీరేశలింగముగారు మొదలగు నాటకకవులును శ్రీనాగేశ్వరరావువంతులుగారు, శ్రీ టంగుటూరి ప్రకాశంవంతులుగారు మొదలగు పాత్రధారులును బ్రభవించిరి. హిందూధియేటరును బంతులుగారివలెనే ఇమ్మానేని, హనుమంతరావునాముడుగారి నాటకసమాజమునకు ప్రకాశంవంతులుగారు ప్రోత్సాహకులై పాత్రధారులైరి. నాగేశ్వరరావువంతులుగారు రే యొకటి రెండు ప్రదర్శనములలో నటించిరిగాని వారికి నాటకాభిమానము చివరవలకును బోలేదు. మహాదైత్యవంశమునై యున్నతటి విశేషముగ వెచ్చించి దుర్గాకళామందిరమును స్థాపించిరి. బంధువులలో వీరు విద్యార్థులై చేసికొని మిగిలిన యున్నతవిద్యలకై ముద్రానునకు వెడలిరి.

వీరు మద్రాసులో నున్న కాలములో రెంటాల వెంకట సుబ్బారావుగారి యింటిలోనే బస. వెంకటసుబ్బారావుగారు వీరికి సన్నిహితులు. ఆంధ్రులలో నొక మహావ్యక్తి. గొప్ప ప్రతిభాశాలి. వారి మేనకోడలినే పంతులుగారికిచ్చి 1890 సం॥ మున మద్రాసులోనే వివాహము గావించి. ఆమెను రామాయమ్మగారు. శ్రీసుబ్బారావుగారిసంగత్యమే పంతులుగారి యభివృద్ధికి మూలకారణము. పంతులుగారి కీవ్యావహారిక తాకికజ్ఞానములు సుబ్బారావుగారి సన్నిహితత్వముచేతనే యలవడినవి. సుబ్బారావుగారి వ్యాపారదృష్టి వీరికన్న దెలిచింది. మైలపూరులోని సుబ్బారావుగారి విప్రోధియాశిషో పంతులుగారి జీవితమునకు విజ్ఞానమునకు భాగ్యోదయమునకు వసతిగృహమై పాతశాలయై టంకసాలయై విరాజిల్లినది.

రెంటాల వెంకట సుబ్బారావుగారు

పంతులుగారినిగూర్చి వ్రాయునపుడు వారి కానర్ప వ్రాయుదైన సుబ్బారావుగారిసంగతి వ్రాయుట యనవసరము గాదు. సుబ్బారావుగారు పంతులుగారి భార్యకు మేనమామ. అద్భుతమేధావి. బి. యే. బి. యల్. పరీక్షయం దుత్తీర్ణులు మద్రాసు హైకోర్టులో జిరకాలముండెను. విశేషధన మార్జించెను. ఈసుబ్బారావుగారి క్రొక్క న్యాయవాదులేగాదు. వ్యవహారదక్షులలో నగ్రగణ్యులు. మానవమానసిక తత్వవేత్త. గొప్పచదువరి. వివిధగ్రంథనిర్మాత. శృంగార రసహాస్యమైన

సురాభాండేశ్వరము సుబ్బారావుగారు రచించినదే. వితంతు
 మహారాజునకు వ్రాసిన కమలాభిషేకమునకు వీరు రచించిన
 పద్యములు మహారాజునకును మహారాజునకును అమృతమునవి.
 అంధదేశమునందేగాక యాంగ్లమునందుగూడ వీరు ప్రజ్ఞాశురీ
 యులే. ఇంగ్లనుహాకవి షేక్స్పియర్ వీరి కావ్యకవి. వారి
 మహాకవిత్వములు హేమలత, విశ్వానాథగ్రంథములును వీరికి
 అభిమానముయెందు. అందుచే పి రాగ్రంథములకు భాష్యముల
 వ్రాసి ప్రకటింపబడి. ఈగ్రంథము లింగ్లాండునందు ముద్రింప
 పడినవి. ఒక్కొక్కగ్రంథము వెల నూలుకాసులు. అనగా
 రిమానము రు 5000 ఖరీదు. ఇంగ్లాండునందున్న షేక్స్పియర్
 గ్రంథమునా రాంగ్లమున ప్రకటింపబడు షేక్స్పియర్ నాటక
 ముల భాష్యములు వానిమూల్యములతో బ్రీనక్తి లేకుండు,
 నెరిఫర్మిడెనను గొని వానిగ్రంథాలయములలో నుంచితీరవలె
 నట. అందుచే సుబ్బారావుగారు రాయంచూపి సూచి పెద్ద
 కాసులు ధర పెట్టి వారికి కేంద్రపి సత్తుల గొనుగీ ముగ్గుణ
 వ్యయ మంతయు గొంతుగ్రంథములద్వారమునను గాబట్టు
 కొనెనట. ముద్రాను గవర్న రాగ్రంథముల నూలురూపాయలు
 చొప్పున ఖరీదు నిచ్చికొనెనట. దీనినిబట్టి సుబ్బారావుగారి
 మేధాశక్తియు వ్యవహారదక్షతయు దెలియనగును.

వీరి సాగన్యతనిషయక ప్రజ్ఞావిషాదులకంటె వీరి వ్యవ
 హారదక్షతనుగూర్చి లోకములో వ్యాప్తి జెందిన కథలుకొన్ని
 పబలియున్నవి. ఈకథలయందలి సత్సాగత్యములు దైవమున

కొఱుక. అదృష్టదీపిక యను నొక చిన్నగ్రంథమున నానంద త్వరపంచాంగము గ్రహగతులు శకునములు ప్రశ్నలు ప్రశ్న ఫలితములు మొదలగు నొకర్షణీయములగు విషయముల వ్రాసి విష్ణోరియాడిపో మైలాపూరు మద్రాసునుండి ప్రకటింపుచు విశేషధనము నాజించిరట. ప్రజానీకమున కందుబాటులో నుండుఖరీదుపెట్టి మద్రాసునందలి యుత్సవాదులలో తరవాణి యమ్మించెడివారనియు నింగ్లాండున కప్పడములు, ఊరుగా యలు, చాగు మొదలగునవి యెగుమతి చేసి యమ్మించెడివారనియు బ్రతీతి. గిట్టువస్తువుల వ్యాపారప్రారంభమునకు విఘ్నేశ్వరపూజ సుబ్బారావుగారే చేసిరట. “ధనమును ప్రోగుచేసి కొను విధమును దెల్పుచును. అది తెలిసికొన గోరువారు నా కొక యణాబిళ్ళ సంపవలె” నని ప్రకటింప వేలాదిగ వారి కణాబిళ్ళలుంచిన జాబులు వెల్లినవనియు దుద కొకనాటి పత్రికలో “ధనము ప్రోగుచేసికొనువిధ మిదియే. నా కీప్రకటనము పలన నిన్నివేలరూపాయలు వచ్చినవి” అని ప్రకటించిరట. ఇట్టికథ లనేకములు గలవు. వీనియందలి సత్యనిర్ధారణము నా పనిగాదు.

పంతులుగారి వ్యాపారాభివృద్ధి.

పంతులుగారు సాధారణ కుటుంబములోనివారు. వీరికి చరాస్తి విశేషముగాలేదు. స్థిరాస్తి మొదట ముప్పదియకత ములభూమి, యొక్కయిల్లుమాత్రమే యుండెడివి. వీ రీయాస్తిని బురస్కరించుకొనియే వ్యాపారమునకు గడంగిరి. పంతులుగారి

వ్యాపాగాభివృద్ధికి మూలమైన యమృతాంజనమును గూర్చిన కథ యొకటి గలదు. ఇది కథయని నమ్ముటయే ధర్మముగాని సత్యమని నమ్ముట ధర్మసమ్మతము గాదు. నే నీనడుమ బంతులుగారినిగూర్చి రచించిన గ్రంథ మొండు జదివితని. అం దిట్లున్నది. “తనభావ్యున్నతి కవసరమగువునాదిని వేయునమయమున గొన్ని యటకలను వేంకట సుబ్బారావుగారి వద్దనుండి కైకొనినను నాగేశ్వరరావు సంపూర్ణ భననిర్మాణమును స్వీయయత్నములచేతనే చేయించెనని సూక్ష్మదృష్టినలన మనము గ్రహించగలము. Victoria Depot (విక్టోరియా డిపో) నుండి కొండాకభాగమును కైకొని William & Co (విలియం అండ్ కో.,) మూలబంధమునసేతడు ప్రవేశపెట్టియుండును. ఇదియే క్రమక్రమముగ బె-గి Amrutanjanaian Depot (అమృతాంజనం డిపో) అయినని తెలుపనచ్చును” అని “ఆంధ్ర మహాపురుషులు” అను గ్రంథమునందు లిఖింపబడెను.

ఇది వట్టి అనుచితపువ్వుత, కలమున నీప్తమువచ్చినట్లు నడిపించిన వ్రాత ధర్మాధర్మవిచక్షణము లేనివ్రాత. పంతులు గారిన్నడు నట్టికానిపని యొనర్చెడివారు కారు. అట్టిదానిని దైవము హానింపదు. సత్యపథగామి జీవితములోని మహత్తర జీవితమే పంతులుగారిది. అధర్మవరుని యభివృద్ధి గగనకుసుమము. అసత్యవాదికిరి తుదకు ముష్టిచూగవలె. నైతికవిజయములేని నగునకు భౌతికవిజయ మప్రధానమై దుఃఖభాజనమై యులరారును. అధర్మవరుని యంతము దుఃఖాంతమే. కాదను

వారు దైనము లేడనువారే. సుఖాంతజీవితము సత్యవాదిదే. సత్యధర్మస్వరూపమే దైవము. స్వామిద్రోహమే సత్యక్షనరకము.

బొంబాయి

పంతులుగారికి బొంబాయి వెళ్ళినది పంచుట నొక వ్యాపారస్థునితో స్నేహము కుదిరినది. ఆతనిపేరు గణపతి. పంతులుగారికి కుడిచేయివలె నుండెడివాడు. ఆగణపతిగారి సాహాయ్యముతో విలియంకంపెనీ స్థాపించినారు. మొదటి రెండు సంవత్సరములలో సాలునకు రు 1500 లాభము వచ్చెడిది. దానినే పంతులుగారభివృద్ధి చేసినారు. అది క్రమక్రమముగా బెరిగి సాలునకు రు 1, 50, 000 నుండి రెండు లక్షలవఱకు లాభమును గడించిపెట్టెడిది. వీరు బొంబాయిలో నున్నకాలములో వర్తకులలో మంచిపేరును సంపాదించుకొనినారు. అమృతాంజనముతోబాట టాయర్వేదాక్షధముల జేసి వానిని విక్రయించెడివారు. ఎన్నియోషధముల నొనర్చి విక్రయించినను అమృతాంజనమునకున్న విలువ, అమృతము మఱియొకమందునకు దేనికీనిలేదు. అమృతాంజనమే వీరికీర్తికి వ్యాపారమునకు మూలాధారము. వ్యాపారరహస్యవిద్యులైన పంతులుగారమృతాంజనమునే సమ్మతించి దానికై విశేషముగ వెచ్చించిరి. హిందూదేశమందలి యన్నిప్రతికలలో రైల్వేస్టేషనులలో టైముటేబులులలో అమృతాంజనప్రకటనమే. ఆంధ్రరాష్ట్రములోని వివిధమాన వారదైనక సత్తికలలో అమృతాంజన

ప్రకటనమే. వివిధ గ్రామములలోని యిండ్లగోడలపై యమ్మ తాంజన ప్రకటనమే. నాటకశాలలలో రచ్చసావిడులలో రైల్వే స్టేషనులలో నమ్మతాంజనమే. ప్రదర్శనశాలలోని మొదటి బహుమానము అమ్మతాంజనమునకే. ప్రతితీర్థములోను అమ్మ తాంజనదుకాణమున నొకనూతనవిధమైన ప్రకటనము తప్పదు. ఇందులకై పత్రికానిర్వహణము తప్పినది కాదు. అమ్మతాంజనముకొరకై యాంధ్రపత్రికను నిలుపుకొనవలసి వచ్చెడిది. ఈ యాంధ్రపత్రిక తెల్లయేనుగు. అమ్మతాంజనమునుండి వచ్చిన లాభముతో నాంధ్రపత్రికాపోషణము. ఆంధ్రపత్రికనలన బంతులుగారికి వచ్చినలాభమునున్న. దృష్టమైచేతికిజక్కినలాభము అమ్మతాంజనమువలన, అదృష్టమై చేతికిచిక్కని కీర్తిగౌరవములలాభ మాంధ్రపత్రికనలన.

పంతులుగారు విద్యాగీదశపూరితమైనపిమ్మట వివాహము గావించుకొని యన్యరాష్ట్రములకేగి యభివృద్ధిమాన్యముల నన్వేషింప నెంచుకొని బంగారాష్ట్రములోని కలకత్తాపట్టణమున కేగెను. కలకత్తాలో నాముర్వీదౌషధములు తయారుచేయు బామకాహారయు బంతులుగారును మిత్రులైనారు. దొరగారి స్నేహమువలన గొలదిగ గడించినను ఆరోగ్యము బాగుగ లేక పోవుటచే దిరిగి యెలక్కుబ్బు వెడలి యచ్చట రెండేళ్లుండి బొరబొయివట్టణమున కేగి యచ్చట విలియం అండుకోట్లాపిండి పనిచేయుచుండెడివారు. అప్పుడే పంతులుగారు రమ్మతాంజనమును కనుపట్టిరి. ఆవిధముగ బంతులుగారు సంపాదించిన

యమృతాంజన వ్యాపారమున విసిరి భనాకాక్షణమంగముల నరయుచు విశేషలభిని బొందిరి. ఈ యమృతాంజన చిక్రయ శాల 1894 లో స్థాపింపబడినది.

ఇట్టి లాభదాయకమగు నమృతాంజన ప్రకటనవ్యాపారమును కొకపత్రిక చూచుశ్చకమని గుర్తించి చూలోసముచు బూరించుటకై యొక మున్దాళాయమును గొనివచ్చి “ఆంధ్ర పత్రిక” యను పేరుతో నొక వారపత్రికను స్థాపించి ప్రకటించుచు నన్మూలముగూడ సమితధనము నార్జించుటకు ప్రారంభించెను. ఆంధ్రభాషయందు దాగాడు వారపత్రికలుచూత్రమే సరికట్టింపబడుచుండెను. ఈపత్రికలకంటె నాంధ్రపత్రికయే యుక్తమోక్తమైనదను ప్రఖ్యాతి నార్జించుకొనినది. ఈ పత్రిక 1908 సంవత్సరమున నెలకొల్పబడినది. దినదిన ప్రవర్ధమానయై కొలదిమాసములలో గొన్ని వేల చందాదారుల బ్రోగు చేసికొనినది. దేశభక్తిని, రాజభక్తిని, భాషాభిమానమును, స్వయంసహాయమును, ఉదారసంకల్పమును, పవిత్రభావమును పాఠకుల కుపదేశించుటకై యాపత్రిక (ఆంధ్ర) శక్తివంతన లేక పాటుబడుచున్నది. అని పంతులుగారు వ్యాసియున్నారు. వీ రీయాంధ్రపత్రికను నెలకొల్పుటలో గలయుద్దేశ మిది. అట్టి మహదాశయములు గలిగిన యాపత్రిక తన్ను నమ్మిన పంతులుగారికి బంగాళుపూల బూజునేసినది. అమృతాంజనము గూడ నట్లే దినదినప్రవర్ధమానమై తన్ను నమ్మినపంతులు గారికి గొంగుబంగారమై యుప్పినది. వారిచేతికి బరళువేడి నం

దిచ్చినది. ఆంధ్రపత్రికామూలమున నమృతాంజనము, నమృతాంజనము మూలమున గాంధ్రపత్రికయు నన్యోగ్యాశ్రయము నొంది పంతులుగారి కంగగత్తిలై సైకాశించినది.

ఆంధ్రదినపత్రిక.

కొలదింపనత్సరములు బొంబాయినుండి ప్రకటింపబడిన యీ పత్రికను మద్రాసుకు మార్చినలెనని సంతకులుగారు తలంచి చెన్నపట్టణమున తంబుచెట్టిబిల్లోని గృహమునకు మార్చిరి. ఇట్లు మార్పుటలోగల ముఖ్యోద్దేశి మాంధ్రవార పత్రికను దినపత్రికను జేయనలెనను తలంపు. ఈతలంపుతోనే వీరు దినపత్రికను నడుప నవ్వనగూహములు గావించి ప్రకటింపజేసిరి. మూడుకోట్లరూపాయల కిది యేకకదినపత్రిక. వీరభవనమునం దాంధ్రపత్రిక పెట్టుటకునుం దభవనము స్త్రీస్తవకళాశాలకు హోస్టలుగా నుండజేసి. ఇందులో నుండియే పంతులుగారు విద్య సభ్యునిచిరి. అందులకే యాభవనమును ముందు బాడుగకు కీసి పిమ్మట కొనివేసిరి. పంతులుగారు మదరాసులో నేనవనముచందు దమవిద్యార్థిదశను గడచి యాభవనమునే రూ. 46000 కు కొని తరువాత 80 వేలరూప్యముల వెచ్చించి ముంపుటను గావించి యందులోనే యాంధ్రదినపత్రికాకార్యాలయమును నెలకొల్పిరి. ఈదినపత్రిక స్థాపించిన చాలకాలమువఱకును ఆపత్రికను క్వార్టర్లలోయల్ క్వార్టర్లలోమిమిషనులమీద నచ్చుకొట్టుచుండెడివారు. కాని

సంతులుగాను తినుప్రతికా ముద్రిణమునుగూర్చి యెప్పుడు శ్రద్ధతీసికొని Rotary రోటరీ ప్రెస్సును తెప్పించుకొననలెనని యభిప్రాయముగలిగి దానికై విశేషధనమును వెచ్చించిరి. ఆ మోషేను చచ్చినదిమట్ట దానిని అమగ్నులకై బ్రయత్నించగా ప్రామాణిక నష్టపోలేదు. అందుచే భవనముతోని రెండవయం తస్థునులిప్పి మిషనును బిగించి సివప తదనుకూలముగా ఆ రెం డనయంతస్థును కట్టుకొనిరి. ఇంటిపనుల వ్యవహారములో తీగి తిరిసి డొంక కనిలుననుసామెత యద్భాసమైనది. ఈరెండవ యంతస్థుతోకూర్చి తిరిగి మేడభాగములో చాలవఱకు విప్ప నలసిచచ్చినది. అందుచే మిషనుకన్న యింటిమరమ్మత్తుఖర్చు యెక్కువగా కానలసినచ్చినది. ఈవ్యయమంతయు భరించి నూతనఫక్కిని గృహనిర్మాణమొనర్చి యందాంధ్రప్రతికను తిరిగి సుప్రసిద్ధించిరి. ఇందులకు రమారమి లక్షరూప్యములు న్యయమై యుండవచ్చుననిరి. ఈకొంత నీటుటచే నాంధ్ర ప్రదేశ్కు మంచినశ చ్ఛాంతించినదని చెప్పవచ్చును. కాని ఈ దినఃప్రతిక యెట్టిపరిస్థితులలో మద్రాసునకు గొనిరాబడినదో తెలిసికొండము.

ప్రపంచమునం దన్నిజాతులవా లొకరినొకరు ద్వేషించుకొను సమయ మది. వ్యాపారాగ్రము ద్వేషాగ్నికీలల కింధన ములై యెన్ని దేశములో భస్మము కానున్ననమయ మది. అగ్రహారేళపరవశుడగు పరమశివుని తృతీయ నేత్రాంచలనము నుండి దుర్నివార ఘోర భీభత్స ప్రళయాగ్ని జ్వాలామాలి

కలు ప్రజ్వలించెడి దారుణమయ మది. చననగహ్వరమందలి
 కణాళకంఠ్యుల మాచన ముక్తిచ్చుభోజనాపేక్షచే దెఱచిన
 మృగ్మిదేశత పశ్చిమతాండవమునకు గంగలములైన యా
 దేశములవి. సర్వమారణయంత్రసహాయ్యమున దున్ని విచ్ఛేదిత
 శత్రుశకలముల నాటి వీరసైనిక నికర రక్తధారాప్రవాహములు
 వాని నాస్థావింపజేసి నూతన పీఠాధివీరనికాయస్పృశ్య సర్వ
 యత్నకృతులైన నాటిభూనేత్ర లప్రతిమాన సాహస దారుణ
 కృత్యము లొనరింపనున్న సమయ మది. ఈ మహాప్రళయాన్ని
 జ్వాలల కాహుతులుకానున్న పవిత్రయోధాగ్రేవగుల్లక వియో
 గాస్తులై - కన్నీగు మున్నీరుగా జేసి పలపించెడి ప్రియాంగుల -
 మాతృమూర్తుల - దీనాల్లాపములు దశదిశలకు వ్యాపించు
 సమయ మది. కాక ఘోర గృధ్ర జంబుక వృకాచి మాంసా
 శనులకుమాత్రము పండుగదినకుండు లపి. ప్రథమప్రపంచయుద్ధ
 సమయ మది. 1914 సంవత్సర మది.

ఈదారుణయుద్ధజ్వాలలు హిందూదేశమునకు - నాంధ్ర
 దేశమునకుగూడ వ్యాపించినవి. యుద్ధభూమియే కానున్నను
 ఆంధ్రరాష్ట్రమునుండి వేలాడియువకులు సైనికులుగ సైనికో
 ద్యోగులుగ జేరిన దినములలో ప్రజాసామాన్యమున కేనాటి
 యుద్ధవార్త లానాడు తెలిసినవలసిన యవసరము వచ్చినది.
 ఈశ్వత్థను తీర్పుగలిగి దొక్క దినపత్రికయే. అందుచే ఆంధ్ర
 వారపత్రిక 1914 సం॥రములో దినపత్రికయై విరాజిల్లినది.
 వృద్ధి గాంచినది.

గ్రామ గ్రామాంతర, రాష్ట్ర రాష్ట్రీతర, స్వదేశ విదేశ, రాజకీయ వైజ్ఞానిక, సాంఘిక, విద్యాది దినదినైక నూతననాన్తావాహినులతో నాంధ్రదినపత్రిక చక్కగ బ్రకటింప బడుచు వచ్చెను. రాష్ట్రమండలి వివిధమండలములలోని గ్రామ గ్రామములలో, మూలములనున్న చిన్నచిన్నస్థలలోగూడ నాంధ్రదినపత్రిక యాదగ మందుచు వచ్చినది. తద్వారమున వయోజనవిగ్ధ యభివృద్ధి గాంచినది. జనసామాన్యమునకు పత్రికాపితవసుం దానక్తిని పెంపొందించినది. తద్వారమున రాజకీయపరిజ్ఞానమును నభివృద్ధి పఱచినది. విదేశసాంప్రదాయముల, సాంఘికాచారముల, విస్పష్టముగ జెప్పినది. స్వదేశ మండలి ప్రజాసరిఫాలన, కొన్నియు, ఎస్సెంస్సీలు మొదలగు ప్రజాపరిపాలనపరిస్థితులలోని నిసాస్యములను బయట జెప్పినది. బ్రిటిషుప్రభుత్వపరిపాలనా విధానములోని గుణదోషముల పరీక్షించి నిర్మోగమాటముగ నత్యమును బహిరంగపఱచుచు వచ్చినది. ఎన్నికలనందర్శములలో నభ్యర్థులలోని మంచిచెడ్డల గూర్చియు, శక్తిసామర్థ్యములగూర్చియు, విస్పష్టముగ దెలిపి ప్రజలకర్తవ్యమును బోధింపుచు వచ్చినది. ఇక సాంస్కృతికవిషయములో నాధునికచయితలకు పట్టుగొమ్మయై ధనలాభమును జూపించినది. ఆంధ్రదేశమండలి, పండితులకు, కవులకు, విద్యాధికులకు, విమర్శకులకు ప్రోత్సాహ మొనంగుచు, హరిని గౌరవించుచు వారికీర్త్యస్తూతులకు కారణభూత మగుచు ప్రసరిల్లినది. అట్టి ఆంధ్రపత్రికాద్వారమున పంతులుగా గొనర్చిన దేశ

సేవ వర్ణనాతీతము. గాంధీమహాత్ముడు బయలుదేరి తన సత్యాగ్రహోద్యమమును ప్రకటించినప్పుడును, తన సహాయనిరాకరణోద్యమమును నెలువజచినప్పుడును, తన బహిష్కరణోద్యమమును స్వక్తిజచినప్పుడును మహాత్మునికి బాసటయై నిల్చి వారిలా దేశమును ప్రజలకు విస్వప్రముగ విమర్శించి చెప్పుచు రాష్ట్రముల దేశాభిమానపురితులుగ నొనర్చుటలో నాంధ్ర దినపత్రిక సడినకన్నము - చూచిన త్యాగము - చేసిన పరిశ్రమ - ఆంధ్రదేశ మున్నంతకాల మాంధ్రులు మఱువవలసినదిగాదు. ఆపత్రికలోనే వెండునర్రములు యంగ్లీషుభాషలోకూడ ముద్రించి ప్రచురింపఁజేసిన ఆంధ్రపత్రిక లేనలోపమునుపూరించిరి మొదట కొన్నికావములు. పోయిన నా నూనిది.

భావన - సచిత్రమాసపత్రిక.

మానవజను దేశసేవ మొట్టొకటి, సాగర్వత్ సేవకూడ నట్టిదే. సర్వజీవహంతకు ను మృగ్యువు దేశ సేవకుని. సాగర్వత్ సేవకుని దేశసేవ లేదు. అమృతమయములైన నీటిజీవులు మృత్యుగంధగృహములైన నంతమొందవు. అజరామయులై ఆమృత్యులై సిత్యహావనశోభలతో వెలుగొందుదేశ, సాగర్వత్ సేవకుల మృత్యుచేగాక కాలముగూడ నిర్మింపలేదు. వ్యాస మహర్షి యేనాటికవీ. వాల్మీకిమహర్షి యేయుగపురుషుడు. శ్రీరామ మాంధాతాది మహిషతు లేకాలమువారు. వీరలకు మగత మున్నదా? సాగర్వత్ సేవకునకు, దేశసేవకునకు మర

ణము లేదే. మరణము రాదే. మార్కండేయునివలె చిరజీవులు, హనుమంతునివలె నిత్యబలసంపన్నులు. ఆచంద్రతారార్కముగ వర్ధిల్లు సారస్వతసేవకులకంటె ధన్యజీవులు నేరెవ్వరు? తిభుననము లున్నంతకాలము ప్రవర్ధిల్లు దేశసేవకులకంటె పుణ్యశీలు లెవ్వరు? సారస్వతసేవయే దేశసేవ.

పంతులుగారు జిజ్ఞాసువులు. సారస్వతసేవ స్రవధానముగ జేసికొని సర్వవిషయముల తెలిసికొన ప్రయత్నించెడివారు. రచనలు బహుశరించియు, పంక్షితుల నాగాధించియు, విజ్ఞానుల బూజించియు జీవితము గడుపనెంచినవారు పంతులు గారు. అట్టికోరిక నెఱవేరుటకు యొకసచ్చిత్రమాసప్రతికను భాగని యనుపేరున బ్రకటింప జొచ్చిరి. ఇది కమూల్యములగు న్యాసగాజములు పెక్కులు ప్రదర్శించబడుచుండెను. చిత్రకళా సాధకులు చిత్రములుకూడ ప్రకటింపబడుచుండెను.

భారతీయత్రికాస్థాపనమునకు ముందే ఆంధ్రదేశము నందొక చక్కనైన ఆంధ్రమాసప్రతిక శారద యనుపేరుతో శ్రీ కౌతా శ్రీరామశాస్త్రిగారిచే ప్రకటింపబడుచు వచ్చినది. ఆప్రతిక ప్రచురణమును బడసినది.

ఆప్రతిక బ్రదికి స్వల్పకాలములో కేసిన సేవ యపారము. శారదప్రతిక చక్కనైన పద్ధతులలో వడపబడుచు పక్షితుల కమూల్యముగు విషయముల నొనంగుచు వచ్చినది. అట్టి శారద మంచియభివృద్ధిలో నున్నకాలములో భారతి 1924

సం||రమున నెలకొల్పుబడినది. కాగ్యమందున దక్షత, దక్షతకు
తగిన ధనము, ధనమునకు వలసిన యుత్సాహము, ఉత్సాహ
మునకు వలసిన యోగ్యు, ఓగ్యునకు సరిపడు శాంతి పంతులు
గాలిలో సంప్రాప్తముగ ఘనీభవించి యుండుటచే భారతిని
అభివృద్ధిపఱచుటకు ప్రారంభించిరి. చదువుల నాశ్రించు
చిత్రములు, చిత్రములకు తగిన గంగులు, గంగులకు నలయు
ధనము, పెచ్చింపుచు వచ్చిరి. మంచి క్లేజాకాగితముపై ఉత్తమ
పండితుల న్యాసములు, మంచి అర్థపేషగుపై బహువిధ చిత్ర
ములు, చక్కని కైంశంగు, భారతిని యుత్తమశ్రేణి సచిత్ర
యాంధ్ర మాన్యతికగ రంగూనానందినని. ఈవిధమున విశేష
వ్యయమున సంగీతించి పట్టుకొనిపో ననిచేయుట భారతి యభి
వృద్ధికే మూలకారణము. భారతి యభివృద్ధియే శాస్త్రదళితనము
నకు కారణమైనదని లోకము తలచినది.

పంతులుగారు భాషాసేవనిమిషము భాగశిని యుపయోగించెడివారు. భాషాసేవయే నామగూర్చయము. సంగమసాహిత్యమునకుఁ జేరినవచ్చును. పంతులుగారు భాగశిని నెలకొల్పుటలో భిన్నాభిప్రాయ ముండునుండ, శాగదయందు వారి కుష్టముగాని శ్రీరామకృష్ణిగానితో ప్రత్యేకించి భాషాభివృద్ధినిగూర్చిన భిన్నాభిప్రాయములుగానిలేవు. పంతులుగారికి కలిగినన్ని సౌకర్యములు వ్యయపఱచవలసినంత ధనమున్నట్లుగా శ్రీరామకృష్ణిగాని లేకపోవుటయే శారద పఠనమునకు కారణముగాని వేరేమి గాదని చెప్పవచ్చును.

వీ రి రా జ కీ య ము లు

స్వతంత్రదేశమందలి రాజకీయాందోళనములు ఏమిట. పరరాజ్య పరిపాలనాభారమును వహించు రాజ్యములలోని రాజకీయాందోళనములు వేరు. “ఈయాందోళనము నిప్పుతో చెలగాటము. తాచును తలక్రింద నుంచుట. మృశ్యుదంష్ట్రుల నూడబెరుక యత్నించుట. సుఖముననున్న ప్రాణమును దుఃఖమున బెట్టుకొనుట.” యని పెద్దలందురు. కాని యీనాటిరాజకీయవేత్త లీబిరుదావళి కంగీకరింపరు. దేశసేవ పరమాత్మసేవ వంటిదని తెల్పుదురు. ధర్మప్రతిఘటనకై ప్రాణార్పణములు సేయుట తగనిపనిగాదని గీత లుపదేశించుచున్న వందురు. ఎవరేవాదము లాశించు నత్య మొక్కటి యున్నది. ఈరాజకీయాందోళనము మహాసాగరమధనము. కంటకావృతనూగమున గాఢాంధకార బంధురైన కాళరాత్రిని కాలినడక ప్రయాణములు. త్రాచునములపింధ్య తంవనాల చిందులూ టలు. ఇట్టి దుష్కృతిజీవితమును గడుప సాహసించినవారికే రాజకీయాందోళనములు.

ఇట్టికష్టములకు దలనొగ్గ దలచియే పంతులుగారు రాజకీయములలో నడుగుపెట్టిరి. వృత్తితో ధనముతో వయస్సుతో నిమిత్తములేకుండ నగ్నితాకినవారివల్ల దగ్గమొనర్చితీరును. అట్లే వృత్తితో ధనముతో వయస్సుతో నిమిత్తములేకుండ బంతులుగా రీరాజకీయములపరావసరమగు సలహాధిగాంధుల నొందిరి. వృత్తి పూర్తియుత్సరముతో గారాగార్వవేళ మహాత్మనమా?

ధనరాసులనై బంతుకొన గలిగినవానికి దమ్మిడికి గజవా? ఇప్పుడు మృత్యున్నభోజన సంతుష్టులు కాజాలినవానికి దేవతాపులును తోనన్నమా? వంశలాచి కాజాలనిది పనిచేయించుకొన గలిగినవారు కూనీనేరమున కుంజిబడి చావు తప్పించుకొని కడమకాల మంతయు గాఢాగారములో గడుపుకొను కాన్యోపై వాగ్గుగాని యదుపాగలకులోబడి యుండవలెనా? కాలము కాలమాహాత్మ్యము. చక్రవర్తులకే తప్పని యిక్కడ సామాన్యులకు దప్పనా?

1934 లో బంతులుగారు కాంగ్రెసు పార్టీ మెంటరీవారి యాజ్ఞానుసారముగ ఢిల్లీలోని సెంట్రల్ లెజిస్లేటివ్ ఎస్సెంబ్లీకి అభ్యర్థిగా నిలిచి 25000 ఓట్ల తేడాతో విజయమొంది కొలది వత్సరము లందుండియు ననారోగ సిగ్గిచే దనుపదవినుండి విరమించుకొని వచ్చివేసిరి. ఇట్టి రాజకీయములు సుఖదాయకములే. కాని కాంగ్రెసు అట్టిదా కాదు. ప్రభుత్వమునకు సరిపూర్ణముగ వ్యతిరేక వ్యవస్థలోనిది కాంగ్రెసు. అందుచే కాంగ్రెసు రాజకీయచేతల సిద్ధిగతులు పేరు.

గాంధీగారి సత్యాగ్రహోద్యమ మనిన బంతులుగారి కభిమానము మొండు. కాంగ్రెసునందు వీరు రాష్ట్రమునకు సంబంధించిన పదవుల వన్నిటిని స్వీకరించిరి. కాంగ్రెస్ ఆర్థిక శిరసావహించుటచే బంతులుగారు ప్రభుత్వవ్యవస్థలోనివారికి కత్తుకోటిలోనివారైరి.

ఉప్పు సత్యాగ్రహకాలమున వీరుచేసిన సేవ యపారము. వీరు తమచయస్సును, ఆరోగ్యమును నరకునేయక లక్షణసత్యా

గ్రహోద్యమమును దుత్సాహపూర్ణులై గుఖమఃఖముల కెదురు
సూడక చాటించిరి. క్రిభుత్వ మును సహించలేదు. పంతులు
గారిని బ్రహ్మచారిని. పేరము పేదా పబడినది. రాజుమానములు
నొకము. కారాగారముననున్న రాయవెల్లూరు ప్రయోజనము
అన్నియు నొకేసమును జరిగినవి. అది 21-4-1930 తేదె.
లింగ 1932 లో కారాగార వాసశిక్ష ననుభవించిరి. పంతులు
గారు చెటలోనున్న దినములు ఖైదీలకు పండుగదినములు.
వీరి గడపుకొలమంతయు వెల్లూరులోనేగడచిరి. అక్కడనే
వీరి సాహచర్యము గాకు లభించినది. పంతులుగారి యాద
రాతిశయములు దశదిశలకు బ్రాకినవి.

అజ్ఞానగోగికియన్న మనససరము. అకళి గొన్నవారికే
యజ్ఞగనసరము. చెలిగో నిడుమలబడువానికి సాహాయ్య నువ
సరము. ఇంకలీ యథార్థమును బంతులుగారు గుర్తించినారు.
అనసరమున్నవారికి మారులేదనలేదు. ఎవ్వరేవిధమగు నవన
రము వచ్చినను. పంతులుగారు ముందునకువచ్చి యెంతసామ్రాజ్య
కెచ్చించి తాను సద్వినియోగముజేసితినిని సంతోషించెడి
వారు. ఇచ్చువారే ద్రవక్రిషను చెచ్చుకొనువారు.

పంతులుగా రాజుమానములు రాయవెల్లూరు బెయిలు
నందు దవ మాచరించి వెలుపలకువచ్చి ద్విగుణకృతోత్సా
హులై ప్రకాశించిరి.

వీ రి స ం ఘ నే వ

సంఘమునందే బలముగలదు. సంఘమునందే ధైర్యము
గలదు. సంఘనేవయే ధైర్యనేక. ధైర్యముగూడ దననేవకుని

కంటే సంఘసేవకుని గౌరవించునని చదువుకొనియున్నాను. సంఘసేవను మించిన సేవ లేదు.

వంతులుగారిసంఘసేవ పాఠ మెఱుగడు. వీరికాలచులలో పీఠధ్యక్షత వహించుని నభలు, టైరువని గ్రంథాలయములు, ప్రోత్సహించని కళాపరిషత్తులు, దాన మొసగిని జాతీయవిద్యా సంస్థలు నాంధ్రదేశమున లేననియే చెప్పవచ్చును. వీరి నాశ్రయించిన సంఘమువా రెంతటి కుగ్రామవాసులైనను బ్రయాణ కష్టములకు సంశయంపక వెడలి నభను ద్వీజయముగా గొన సాగించు చుండెడివారు. ఆంధ్రదేశమందలి పెక్కుగ్రంథాలయములకు వీరిపేరేపెట్టిరి. బంధుకు జాతీయకళాశాలకు భూరివిరాళములిచ్చి కళాశాలను బాంసిందుటయేగాక యచ్చట బహుచేయుచున్న ప్రమోద కుమార ముఖర్జీగారికి నెలకు నూలు రూపాయలు జీతముచొప్పున నొక్కసంవత్సరము నేతననుచ్చి యున్నారని రామకోటిశ్వరరావుగారు తెల్పియున్నారు. పెక్కు గ్రంథాలయములకు వీ రాంధ్రప్రదేశ్ నుచితముగ నొసగుదుల యెవరు. ఎవ్వ రేగ్రంథమాల బెట్టినను వీరు మహారాజసోషకులే. ఎవ్వ రేగ్రంథాలయము బెట్టినను తొలిదానమువీరిదే. రసభటసంఘమునకును, క్రొత్తపట్టణములోని యాంధ్ర రాజకీయ శిక్షాశిబిరమునకును మఱియెన్నియో యునజనసంఘములకును భూరివిరాళముల నొసంగిరి. మార్గంగికాచార్య అశ్వధాటి రామమూర్తికి షష్టిపూర్తి యుత్సవమును వీరేజరిపిరి. వీరిసాహాయ్యము బొందనిసంస్థ యాంధ్రదేశమందు లేదని చెప్పట

సాహసము కానేరదు. 1936 సం॥మున రాజమహేంద్రవర
హిందూనాటకసమాసమువారు నాప్రథమశృశ్య కావ్యమగు
ప్రతాపసింహుడు బ్రవర్ణింప నమకర్చిరి. అప్పుడు పంతులుగారి
యస్యక్షుక్తికిరద నాప్రథమప్రదర్శనమును ప్రదర్శించజేయుట
యుక్తమని తోచినది. నాటకసంఘాధికారి పంతులుగారి కేవిష
యమంతయు తెల్పిరి. పంతులుగారు రంగీకరించిరి. ప్రదర్శనము
నకు వలయుచుత్తములు సంపూర్ణములైనవి.

నాడు విజయదశమి. ప్రతాపసింహ ప్రథమ ప్రదర్శన
మానాడే - సర్వమాయర్థమై పంతులుగారిరాకకై యెదురు
చూచుచుండగ నాఖ్యిలైలుగూడ వెడలిపోయినది - పంతులు
గారు రాలేదు. పంతులుగారు రాకుండ నుంచువాడుగాడు.
కారణ మేమైయుండురా యని విచిత్తించుకొనుచుండగ -
ప్రదర్శనము ప్రారంభించి తప్పినదిగాదు. కొంచెము కాలహర
ణము గావించినను పంతులుగారు వచ్చుటకు వలయు సౌకర్య
ములులేవు - కావున యెకాయెకగ వచ్చుటకైన గోదావరిని
జాటవలసియున్నది. అది దుర్లభమునైగా ప్రదర్శనాసేక్షులై
వచ్చిన ప్రేక్షకనగ్గమం దాందోళనము పెరిగినది. ఇది యెల్ల
విలోకింది ప్రదర్శనమును ప్రారంభించిరి. మరి పదినిమిషము
లకు పంతులుగారు రంగస్థలములోనికివచ్చిరి. వారిని చూచిన
వాగు ఆశ్చర్యచకితులైరి. బెజవాడలో వీరికి రైలు మించిపో
వుటయు, తిన్నగా తమకారుపైననే కొల్పొందువలకు వచ్చి,
అక్కడ ప్రత్యేకముగ నావ కుదుర్చుకొని యారాత్రి గోదా

వారినిగాని ఎక్కడచేసుకొని ఏదీచేసేవారనివచ్చకు వచ్చుటయు
కొందరిని చూచినను రంగవల్లమునందే ఎంతయుగానీ నీని
చెప్పిరి. నానీ వానితో పుట్టిన మును గొలుసులును ప్రాచీని
మూలగాఁ జే. స్రవరసనానంతరము సమీపమునందును నీని
యోమరూచాయలు బహుమూలమునది : రంగవల్లమునందును
పోయిరి.

పీఠివాత్సల్యము.

చాత్సల్యము మానవుని కుత్సలక్షణములలోనొక్కటి.
పంతులుగారి కిది యుద్ధుతో క్షేపణమున లక్షణము. నీని
స్వగ్రామమున యెలనున్నలో లోనను సకలజీవితమున నీని
కొల్పి వానికి శ్యామలాంబువిద్యాలయముని నీనికొల్పి. గోన
రాజకీయనేత్రయయ్య మిక్కిలి బీదవాడనున శ్యామసుందర
చక్రవర్తి నందలాదిగ ధనమొసంగి యాతనిహృదయమునకు
స్వగ్రామ చేసొచ్చిరి. 1914 సం॥ లో రాజకీయమునకు మోప
వలెనని కొందరు యువకులను అనగా యిద్దరు అంధులు ఒక
గుడరాత్తియును - ఒక మహారాష్ట్రును - ఇద్దరు పంగజేశ్వయు
లను వచ్చుకొని యీ అంధులను బాంబాయి తీసుకొనివచ్చి
బాఫలు పెట్టుచుండగా పోలీసుకమిషనరు అఫీసునకు వెడలి
ఖైదీలను బాచుట కనుగను బుచ్చుకొని వారికి వలసినధనమును
గావలసిన మితరసాహాయ్యమును బూర్తిగా నొనంగిరి. ఏ
విద్యార్థియైన జదువుకొనుటకు డబ్బు కావలెనని పంతులుగారిని
బట్టించిన వానికి రేదనకుండ బంతులుగా కొనంగెడివాడు.

కృష్ణజ్ఞాలోని కృత్రిమము గ్రామములోని దేవాలయము
శిథిలమై జ్ఞానలోనుండగా బంతులుగాగు విశేషధనమును
వెచ్చించి యా గ్రామమును ముసరుగొంది. పాశకాలా
భవననిర్మాణములకు దేవాలయప్రశ్నలకు జ్ఞాదేవాలయోన్మ
దములకు వసతికై కట్ట గృహనిర్మాణములకు వివాహోపసభ
కార్యములకు బంతులుగా రెంతసొమ్ము నొసంగిరో తెలియదు.
వ్యాపములచంక బంధుల కొసగిన ధన మపారము. కవిసార్వ
భౌముల కొక ముద్రాక్షరశాలనే యొరంగివై చిరి.

వీరాచేతితో వ్యయ మొనర్చిన ధనము వీర కచ్చేరీ
కాతాలలో నిక్కక ఖర్చునా మబసినది. చిత్రగుప్తునిచిహ్నాలో
వీ.కాతాకది జమకట్టబసినది. విదేశప్రయాణికుల లక్షణ
మిసినదేగదా. అక్కడ బ్యాంక్‌లోనిచ్చి యంగ్లాండు లండన్‌కా
బ్యాంకులలోనుండి గాబట్టబొనుట విదేశయాత్రాసరులకు
సహజమగును. ఈ వ్యాపారమగ్రముల జాగుగావలసిన పల
తులుగా దానిని సహజముగాచే నవచ్చిరి. ఈవిత్తరణమే వీరిని
నిశ్చలదాతామనున కప్పుడుగ జేసినది.

వీరు దాతలగుటకు పెక్కుకారణములుగలవు. మో
మోటమున కోడి యచ్చుట, విసుగుపలపై వదిలిపించుకొను
టకై యచ్చుట, కోపముచచ్చి యచ్చుట మొదలగు పెక్కు
లక్షణములతోగూడిన కారణములు గలిగి దాతగా చేయబడు
దురు. అట్లే వీరికి బాత్మత్వ మలవాటైపోయినది. పెక్కుద్రు
దాబ్బిత్వము చిత్రకళగ నుపయోగించుట, పంతులుగారు

దాతృత్వమును చిత్తశతవలె సకృతుగాగాక నిత్యజీవితము లోనిదే పరమాత్మమన్న ట్లుపయోగించిరి.

ఆంధ్రోద్యమము.

పంతులుగా రాంధ్రోద్యమమునిషయములో మంచి శ్రద్ధగలిగి పనిచేయుచు వచ్చిరి. వీరు పనిచేయుటయే గాదు. వీ రాంధ్రోద్యమమునకు బ్రాంధ్రకులనికూడ జెప్పవచ్చును. వీరి ప్రథమసంవత్సరాదినందికలో “ఆంధ్రులు 2 కోట్లకు బైగా గలరు. వీరిని రాష్ట్రములందును వ్యాపించియున్నారు. వీరిల నందఱి నేకీభావులుగ జేయుట కాంధ్రభాషకు శ్రీసామగ్ధ్యములు గలవు. ఆంధ్రులు మిగిలిన హైందవులవలె వర్ణింపబడరాదు. నిర్వివాదాంశము. కాని నంగ మహారాష్ట్ర ఘోర ద్రావిడాది దేశీయులచే దమజనబాహుళ్యమునకు దగినటు లభివృద్ధి చెందుచున్నట్లు తోపను. ద్రావిడులును మహారాష్ట్రులును ఘోరములును నాంధ్రులకంటె సంఖ్యాబాహుళ్యమున దక్కునగ నున్నను శ్రీసామగ్ధ్యములం దాంధ్రులను మించి యున్నారు. దీనికి ముఖ్యకారణము వారివిద్యాభివృద్ధి. తోలుగు దేశమునందు దక్షిణ దేశమునకంటె గళాశాలలును, బాతశాలలును దక్కువగ నున్నవి. చెన్నపురియందు దేశీయులచే బ్రచురింపబడుచున్న ఆంగ్లేయ వైద్యక వార్తాపత్రికలు మూడును నాంధ్రేతరులచే బ్రచురింపబడుచున్నవి” అని వ్రాసియున్నారు. దీనినిబట్టి రాంధ్రరాష్ట్రావశ్యకతనుగూర్చి వీరు తెలిసికొని యాయుద్యమమునకు దారితీసినవారలో ముఖ్యులని చెప్ప

దేశభక్తియేగాక దైవభక్తికూడ బహుభాగముగ గలదు. వీరికి భగవద్గీతలు నిత్యపఠనీయగ్రంథము. అర్జునునకు ధర్మసందేహముద్భవించినపుడు శ్రీకృష్ణుడు చెప్పిన వాక్యములే భగవద్గీతలు. సారవంతములు. ఉపనిషద్భూమివములు. సాధారణుల కవియగ్రాహ్యములు. అందుచే నాగీతలకు బ్రత్యేక వ్యాఖ్యానములు బయలుదేరినవి. ఈ వ్యాఖ్యానకర్తలలో ముఖ్యులు శ్రీశంకర భగవత్పాదులవారు. వీరద్వైతపరముగ గీతాభాష్యమును రచించిరి. పిదప శ్రీరామానుజాచార్యులవారు విశిష్టాద్వైతపరముగ భాష్యమును రచించిరి. వీరిపిదప మధ్వాచార్యులుగారు ద్వైతపరముగ భాష్యమును రచించిరి. కడపట శ్రీబాలగంగాధరతిల్క్ మహాశయుడు వేటొక గీతాభాష్యమును రచించెను. పంతులుగారుకూడ వేటొక భాష్యమును వ్రాసి ప్రకటించిరి. నుహాసముద్రము పాత్రోచితజలము నొసంగినట్లే భగవత్ప్రసాదమైన గీతాభాష్యకర్త బుద్ధిగూర్మిత గ్రహింప గలిగినంత రహస్యమునే యొసంగుచుండును. ఈ గ్రంథరచనమునుబట్టి వర్ణనము భావి దైవభక్తి మూర్తికల్యాణి న్యోతకము లగుచున్నది.

బే జ వా డ.

చాలకాలముక్రిందట బంతులుగాను బేజవాడయందు నివాస మేర్పఱచుకొన దలచిరి. ఒక్కనివాసమేగాదు. ఆంధ్ర పత్రికను మద్రాసునుండి మార్పవలెననికూడ వారు తలంచుకొనిరి. ఇందులకు గారణము ఆంధ్రరాష్ట్రమునకు బేజవాడ ముఖ్యపట్టణమగుటని వీరికి నవిజ్ఞానముండెడిది. పంతులుగా

రాంధ్రరాష్ట్రమునకు చేరుచున్న కృషి ఫలితముగా బెజవాడ రాజధాని చేయఁబడినది. మద్రాసులోనున్న సౌకర్యములన్నియు బెజవాడ నుండిగల సులభమైన ముద్రించుచు కనకాశ పొందుదు. అందుచే బంతులుగారు చార్జ్ నంఘమువారిని బ్రక్షింపగా మారు బెజవాడలోనే ప్రత్యేక కార్యాలయముబెట్టి పంతులుగారికి వార్తల నందజేయుట కంగీకరించిరి. ఆకారణమున బంతులుగారు బెజవాడలో భవననిర్మాణమునకు బ్రారంభించిరి. వారి కొక వనతిగ్రహము, పత్రికాలయమున కొక ప్రత్యేక భవనము కట్టిరి. వీనికి వేలాదిగ ఖర్చైనది. తుదకు వార్తాసంఘమువారు ప్రత్యేకకార్యాలయమునుబెట్టి వార్తలనందజేయుట కనకాశముండనని తెల్పుటచే బంతులుగారు యువ్యమమును నిగమించుకొనిరి. వనతిగ్రహమున చారే కాపుర ముండుటకును, నెఱవకభవనమును దుర్లభకళామందిరమును బోర్చుటకును నిశ్చయించుకొని యున్నచేసిరి. ఆవనతిగ్రహమునందే తమ కూతునకు 1928 సం॥ 10 తేదీని మహానైభవముగ నెనుబడినేలు వెచ్చించి వివాహము గావించిరి.

శ్రీ బాగు.

శ్రీబాగుభవనము మద్రాసులో మైలపూరునందు లక్ష్మీచర్చిరోడ్డులో పంతులుగారి వనతిగ్రహము. ఈభవనము కొన్నియొకరముల స్థలములో గట్టబడిన విశాలమగు రమ్యమైన దివ్యభవనము. ఈభవన కూంధ్రరాష్ట్రముయొక్క మైకళ

జనమంచలసనో స్రుతియాంధ్రు డామూర్తి కలిసికొనియే యుండును. వానితోబాధ్యము. ఎగగొనిపోయేను. బా నియ స్రుతి యంధ్రుని మృత్యువలన హరిహర మొందెనో తెలియదు.

పరిశీలనాదిని నేను శాశానాని ను గెలిచియుండు నప్పడేగాక వేదానంద మేల్పించునట్లు చేసి వారిని సంస్కరించుచుండుచివాచను. నాలో నాయుండుగొంత వాళ్ళెల్లము ముందు. నాకు సామూహిక మిధిమ సంవిద్య యని వానికి తెలియును. నా వ్యాసములు జీమభావలింగము బ్రకటించుకొనుట కన్వజ్ఞ నొసంగిరి. వాయునుల్లున శారంగం భారతిలో నొక్కపంచత్వ రిము గానామూర్తిక వ్యాసములు స్రకటింపబడినవి. సంఖ్యలు గానిని గెలిచిపోవనప్పడెల్ల “మి-స్యా” అను నేను బాగ్రత్తగా జయప్రచున్నాను. మొత్తముకి సంకోచించుచున్నాను. మీ స్యాసములు గ్రంథయాపాదన దీసి వ్రేసింపజేయు.” అని తెల్పెడివారు.

ఆంధ్రచేళిలో గోళ్ళత్వము లనేకములు ఏను చెనులుండుటచే వీరికి చేళిలో భారకవిరుదమును 1922 సం॥రమున నాంధ్ర మహాసభ యొనగినది. నీగిడితరణమునకు గాంధిమహాత్ముడు విశ్వదాతయను బిరుదము నిచ్చెను. ఆంధ్రనిశ్వ విద్యాలయము వారు వీరిపాండితికి గళాప్రపూర్ణబిరుదమును 2-12-1937 సం॥రమున నొసంగిరి. వీరినామాంకితముగ మాంబళమున నొకవీధి నిర్మింపబడినది. జయపురాధీశ్వరులు వీరినిత్రమును బహిరంగపఱచిరి.

1897 సం॥ ఏషియనుండియు బంతులుగారు. సాజయవ్య నలన బాధపడిరి. చిత్తణవాన్త్ర్యలకు సహజముగ చచ్చునీ వ్యాధి నయకు గడచినదిను బంతులుగారిని చచ్చుటనే చిత్త లేదు. 11-4-1938 సం॥నం సూభాస్య నాని సునిం చైత్రశుద్ధ ద్వాదశి సోమవారం మధ్యాహ్నము లోక్తి గిరిలకు బంతులుగారు లింగసాయుజ్యమును బొందుట. నాడు సేనా మదరాసులో నుండుట తట్టుచునది. 12-4-1938 శేషిని వారి భౌతిక దేహమును జూచుటకు చాచుట్రులు బందుగులు మొదలగువారు వారిని కడసారి గుర్తించిరి. నేనుకూడ పుట్టితిని. వానినిజూచి నచ్చుటయేగాక మరొక భౌతిక శరీరమును మోయువారలలో నే నొక్కఁడనితిని. అంత్ర్యశియును పూర్ణ యగువఱ కచ్చటనే యుండ పుట్టుట శ్రీ సూరియూర్ గానాథ బయలుదేరి బసకు తేగుకొంటిని. చరమేశ్వరుడు చాచుచున్నను శాంతి నొసంగుగాక.

ఆంధ్రుని సంతాపము.

ఈదుర్వార్త చెవిని బసినది నరిగి మూడుగంటలకు వార్త విననపుడేగాదు, అక్కడిటిబోయి చూచినపుడుకూడ బంతులుగారి మరణమును శరకింప నలసినచ్చినది.

దెబ్బదిమేండ్ల వండుయునలియైనను, రెండేండ్లనుండియు ననారోగ్యవీడితుడైనను, వారియుఖయు వసివాడలేదు. చెప్ప లేని భావుకత్వమును, పరమాశయములను జీర్ణించుకొనిన దవ్య కళ తాండవించుచున్నది.

ఏమియున్నది? అంతయు నైనది. ఆంధ్రబాను డస్తమిం
చినాడు. ఆంధ్రసాహితీక్షేత్రమునకు గజపు పట్టినది.

ఎంత బిగబట్టుకొనినను తల్లియు నల్లడియు జరిపోయిన
గాడుకూడ నేడుపురాని గాకు ఎందులకో యప్రయత్నముగ
ననుకూలములు రాలినడినవి.

చెద్దలు, పిన్నలు, స్త్రీలు, పురుషులు, మంత్రులు,
జనానులు, అందఱును వచ్చిరి.

కంట నీదు నెట్టనివాడు కాన రాలేదు.

ఆంధ్రులు అతివలునుగూడ—

ఈ పిడుగువంటివార్త తెలియగనే యాంధ్రదేశమే
కాదు యావద్భారతదేశముగూడ దల్లడిల్లిపోయినది.

అవతారపురుషుడగు పంతులుగారి యత్నమయముతో
గొకమహాజ్యోతి చల్లారినది.

గొక కల్పవృక్షము కూలిపోయినది.

గొక మధురకోపలస్వర్గసుమము రాలిపోయినది.

గొక బాహ్యుల్లసముగ నక్షత్రమంతర్ధాన మొందినది.

అంధకారావృతమైనది.

పద్యము.

తా. శ్రీకర్వాణిని జట్టి పుత్తరచగాశృంగారియై శృంగగ
గృహింజానము మున్వలో బ్రణవనాదంబౌ వృషస్యామ
యుక్ । గాతీనాథుని వంగడంబునను వంకిలేని జాబిలి నా
గేశాఖ్యంబు ముహస్సులో గొనెడుగా కెంతేఘ్నణానిణయై.

—విశ్వనాథ.

ఒక మాట

విద్య నిగూఢగుత్తమగు విద్యము. ఇట్టివిద్యను బొందిన మానవుడు సర్వత్ర పూజ్యుడు. మహాదైశ్వర్యంపన్నుని మన స్తాపము, చోరభయము, ధనాభిమానము నిజమైన విద్యావంతున కుండవు. మేధావికి భవముకన్న విద్యయే ప్రధానము.

మేధావి దృక్పథము వేరు. భవముని దృక్పథము వేరు. మేధావిస్వస్తి. ఆధ్యాత్మికగంధర్వుడు స్వస్తిరహస్యములు తెలిసి తొని దూసరించుచుండును. భవచరితుడో ఆధ్యాత్మిక దృష్టి గలిగి స్వస్తిరహస్యములు తెలిసినచోనే ఆనందమును మోయును. అంతలో మేధావి భవమును విడిచి వదిలివేలి విద్యను విజృంభింపజేయును.

మేధావి స్వైచ్ఛికమతాత్రయము భవభయము విడిచి బోవచ్చును. భవాన్వయమును విడిచివేసికొని బాహ్యవిషయములను అంతమాత్రమున విడిచివేసికొని విద్యను మోయును. భవమును విడిచివేలి మేధావి. అన్వయమును విడిచివేలి.

డాక్టరు: శబ్దాభి

9

డాక్టరు పట్టాభిసీతా రామయ్య మేధావి.

డాక్టరు పట్టాభి గుండుగొలను వాస్తవ్యుడు. ఈగుండు
గొలను పశ్చిమగోదావరిజిల్లాలో యేలూరుతాలూకాలోని ఒక
పల్లిటిగ్రామము. ఈత డిగ్రీగ్రామమునందు బాల్యములో నుండెడి
వాడు. ఈతనితండ్రిగారు గ్రామకరణము. మంచిపలుకుబడి
గలిగి యుండెడివాడట. చిన్నతనమునందు కొలదిసంవత్సర
మాలుమాత్రమే వ్రాధమికవిద్యనెఱుగు గుండుగొలనులో చదువు
కొనెను. పిదప యేలూరులోను ఒంపరులోను విద్యనభ్యసించు
చెను. పట్టపక్షాలు మద్రాసులో జదివి యుత్తీర్ణుడయ్యెను.
నైట్స్ విద్యనొనరించుగూర్చి నచ్చటనే యుత్తీర్ణుడై ఒంపరు జేరు
కొని యాంధ్ర ప్రదేశ్ లోని నెలకొల్పుకొని నుండును. ఈ
కాలములోనే మొదటి సారి నామకమును గొకడు.

ఈతని బాల్యము.

డాక్టరు పట్టాభి మొదట విశేషభాగ్యవంతుడు గాడు.
గుండుగొలనునందే కణికమునో కాలక్షేపము చేయుచు స్వల్ప
జీతముతో గంతుస్థినంది కుటుంబపోషణము చేసికొనుచు గౌరవ
ప్రపత్తులతో జీవితమును గడపుకొనుచున్న యొక సామాన్య
గృహస్థుని యంటబట్టిన పట్టాభి సమయోచితకృత్యముల ననుభ
వించుచు శ్రమ నొండుటకు సంశయించక శ్రద్ధమొనరించుచు

కొని వృద్ధిలోనికి వచ్చియున్నాడు. బాల్యమందు కష్టస్థితురము లనుభవించినవారు వయసు వచ్చినవిషయ భాగ్యవంతులై పేరు ప్రఖ్యాతుల గడించుకొనుట లోకసామాన్యనియమము. ఈ డేబూరులో చదువుకొనుచున్నప్పుడు విశేషమైన శుశ్రూష లేక పోవుటచే కష్టపడి యుదునుకొనుచు కాలక్షేపము చేసికొని పట్టాభి మిశ్రులతో చెప్పినట్లు మిశ్రుడు నిడదవోలు వెంకట్రావు పట్టాభినిగూర్చి వ్రాసియున్నాడు. పట్టాభి శ్రమచేయుచున్నను నాతని సునిశితబుద్ధిమాత్రము మొక్కచోలేదు. కష్టపరంజరలచే సాన పెట్టబడి ప్రకాశించిన బుద్ధి మంచి వాషి గలిగి ప్రకాశించును. బాల్యదశలో మహాశ్వర్ణవంతులై గుడ్డుపుబండ్లలోను మోహులలోను పాతశాలలకు బోయి విద్య నభ్యసించినవారు మహామేధావులుమాత్రము గాదు. భోగలాలసులై శీలత ముల బాహిరంగ్యకొనుచుండును. పట్టాభి మోక్షోక్తేబోసికొని జేసినవాడు. మహాశ్వర్ణవంతులైపోయిన మోక్ష బాహుళ్య వర్ణలో జేసినవాడు కాకపోవుటచే శ్రమనఁ దక్కుగ జరిగినది మొదటితరగతిలో నున్నది. దగ్గుచు తద్వారమున చచ్చిన భవముతో వైతరగతులలో ప్రవేశించి చదువుకొనుచు నభివృద్ధి లోనికి వచ్చియున్నాడు.

ఏబూరునందలి పరీక్షలలో నున్నప్పుడు చదువు కొనుట కవకాశము లేకపోవుటచే బందరున కేగి యచ్చట నోబుల్ కాలేజీలో వైతరగతులయందు ప్రవేశించి రఘుపతి వేంకటరత్నము యుడుగానప్ప చదువుకు మొదలిడిను.

అపర్యాభ్యాం కాలవసలమ నాయకుగారు పల్లవ భిమందు ప్రత్యేక
కాభిమానము వూరి ముందుంచెడినా రట. నాయకుగారు
పొంది నూర్చుకొన్నానని. సరించి ముహూర్తముగడు. పర్యాటకుల
మందు పెరుగిటిగి నూర్చుకొన్న ముల సమయము చివర
గఱచుచుండెడినానని. ఇది నాయకుగారులో నొక ప్రత్యేకలక్ష
ణము. ఇట్టి ప్రత్యేకలక్షణములు గల నాయకుగారు పర్యాటకుల
వభిమానముతో జూచుచున్నప్పుడు మేధానియై శ్రద్ధాభివై
చదువుకొనుచు వచ్చిన పట్టాభిసై ప్రత్యేకాభిమాన ముంచుట
వింత గాదు. ఇట్టిది లేకుండిన సంతక నుండును. 1896-97
సంవత్సరములలో ఎఫ్. ఏ. పరీక్షయందు ప్రథమశ్రేణిలో
నుత్తీర్ణుడై సంగరాజు సుబ్బారావుగారి స్కూలర్ పీఠావళి
మద్రాసు క్రిస్టియన్ కాలేజీలో బి. య్. చదువుటకై వెళ్ళుచు.

ఈతడు చచ్చినప్పుడును పట్టాభిసై మంచి వాక్తృ
శిమ గలిగి యుండెడివాడు. తర్కనితర్కములలో నందజేసిన
చేయి. హిందీ, ఉర్దూభాషలు అంధాంగ్లభాషలు నతనికిహాస్య
గ్రమందు తాండన మాడుచుండును. ఈత డన్నిభాషలలో
నొకమాదిరిగా నుపన్యసింపగల శక్తి నందుడు. పట్టాభి లేలు
గున నుపన్యసించునపుడు పదములకై తడవుకొనుట సమయ
స్ఫూర్తి లేకుండుట మొదలగు లోపములు లేవు. ఎట్టివా డెదు
రుగ నిల్చినను వానిని తనమాటలపటిమచే శక్తి సామగ్ధ్యము
లచే నోడించును. సమయస్ఫూర్తి తొలుకులాడుచుండునచే
సామ్యములు, కాశీయములు తమంత కాదు వచ్చి వివిధవర

మున్నచోట దొరలుచుండుటచే నెడటివానిని చిన్నచేసి జిత్తోస్త్ర
యనిపింపగలముహూసామర్థ్యముగలవాడు మనపట్టాభిషేకయారి
తేనెన యుపన్యాసకుని లక్షణములు పట్టాభిలో చిన్నతనమునుం
డియు ద్యోతక మగుచుండెను. పట్టాభి పట్టి యావేళపూర్వము
డగు మపన్యాసకుడు కాడు. వానిలో గావేళము తక్కువ.
అర్థికకాస్త్రవేత్త కావేళ ముండు. అన్నివిషయములు సాన
కాతముగ చక్కగ విమర్శనపూర్వకముగ ముందు వెనుక లకు
బేరీజులు వేసికొనుచు చెప్పవలసివచ్చినది వదలి వేయకుండ నుప
న్యాసించుచు నవనవరత్నైవది చెప్పకుండ కట్టియుత్సాహముతో
గావేళముతో నొడలు ముచి నినాలాడున్నగా గావలె. ఇట్టి
బాటలు జూంపవాడులు తేనివిధమున నపన్యాసించునప్పుడే యుప
న్యాసకుని యుపన్యాసము పట్టికొను. నర్థ్య లాభబింబులు.
ఉపన్యాసమునలని ప్రయోజనము కాన్పించును. కట్టి యుప
న్యాసములే వినవలయునను కుతూహలము ప్రబలకు గలుగు
చుండును. అట్టి యారితేరిన రూపాయలు పదియూరాల
పిలువగల యుపన్యాసకుడు మనపట్టాభి. ఇట్టి యుపన్యాసకుడుగ
పట్టాభి విద్యార్థిదశనుండియు వన్నె నెక్కినాడు.

ఏని విద్యార్థినము

పట్టాభి కట్టియు కావేళలో వి. ఏ. యం దుట్టినట్లు
యం. వి. యన్. చదివిన చదివి యందు విజయమునొందెను.
ఈతడు చదివినది వైద్యము. అభిమానవిద్యలు మూలము లేక
జిత్తి. అర్థికకాస్త్రములు. వైద్యవిద్యలు. వారి కేరణములు

మున్నచోట దొంగలుచుండుచే నెడటి వానిని చిక్కుచేసి డిటోస్మి
 చునిపింపగలచుచోదాను న్యాయుగలవాడు చునవట్టాభి. ఇట్లుగాని
 తేలిక యుపన్యాసకుని అవకాశములు పట్టాభిలో చిన్నవనముయి
 న్నియు ద్వోతక ముచేచుండును. పట్టాభి పట్టే యావేద్యము
 డగు యుపన్యాసకుడు కాదు. నానిలో నావేద్యము తక్కువ,
 అధికకాత్తకత్త కావేద్యముండును. అన్నియుచుండులు సావ
 కాశముగ చక్కగ విమర్శనపూర్వకముగ ముందువెనుకలను
 బేరేజలు వేరికొనుచు చెప్పవలసినదానిని చదివితేయకుండ నుప
 న్యసించుచు నుపపరచుచు చెప్పకుండ ఇత్తియుత్సాహముతో
 నావేద్యముతో నొకలు ముచే సినాలాడునట్లుగా గానుండు ద్విధి
 బాట్లు హంసపాదులు లేనివిధమున ననన్యసింపవచ్చుడే యు
 న్యాసకుని యుపన్యాసము పత్తిన్బును. సభ్యు లానందింతురు.
 ఉపన్యాసమువలన ప్రయోజనము కాన్పించును. అట్టి యుప
 న్యాసములే విజయమునకు కుసూహలము ప్రజలకు గలుగు
 చుండును. అట్టి యారితేరిన రూపాయకు పదియారినాలు
 విలువగల యుపన్యాసకుడు మనవట్టాభి. ఇట్టి యుపన్యాసకుడుగ
 పట్టాభి విద్యావిదేశనుండియు వన్నె కెక్కినాడు.

వీని విద్యాభ్యాసము

పట్టాభి క్రిష్టియన్ కాలేజీలో బి. ఏ. యం దుత్తీరుడై
 యరి, బి. యన్. పరీక్షకు చదివి యందు విజయమునొందెను.
 ఈతడు చదివినది వైద్యము. అభిమానవిద్యలు మాత్రము దేశ
 చరిత్ర, ఆర్థికకాత్తములు. వైద్యవిద్యయం దారిలేనివారు

దేశచరిత్రయం దనమాన పాండిత్యప్రకృతి కలిగియుండుట చూచుచున్నాము. ఏ. ఏ. కాసు లను చరిత్రకారుడు, ఇంగ్లండు వైద్యునియగుటోల ముచ్చట లేకనుంచి, ఇంగ్లండువైద్య కళాశాల చుట్టును గాంచి చదివిన విషయముల పేరికించిని నిజదేశమునకు తిరిగి వచ్చియున్న Rise of the Christian Pover in India అను పుస్తకము దేశ చరిత్రమును నొకమహా తృప్తిగ్రంథముగా నొనరించి ప్రకటించి దేశముల మన్ననలకు పాత్రుడైనాడు. ఆగ్రింథమును చదివినవారు 'బాబు' వైద్యుడని తలవరు. అత యింగ్లాండున కీగ్రింథమును రచించుటకే పోయియుండునని తలంచెడివారగుట గలదు. 'బాబు' యీ చరిత్రగ్రంథమును రచించి యై డాక్టరు పట్టాభిషేకము పొందెను ములనాటి కాంగ్రెసు చరిత్రను రచించి ప్రకటించెను. వైద్య శాఖలో పరిశ్రమచేయువారు వెక్కండు దేశాధిపతిగానున్నాడు. తులై మహాత్యగులై రాజకీయములలో ముందంజవేయుచు కారాగారముల కేగుటకు సంసిద్ధులైయుండుట దేశమునం దెల్ల డల గాంచగలము. జాతీయోద్యమము విజృంభించినపుడు మొదటిపిలుపునకు సమాధానమిచ్చువారు వైద్యులు. న్యాయవాదులకంటె విద్యార్థులకంటె వైద్యులసంఖ్య యెక్కుడుగ జాతీయనాయకులలో కనబడును. ఇట్టివైద్యులసంఖ్యలోనివాడే పట్టాభి.

వివాహము

కాకినాడ కాపురస్తులును, మంచి న్యాయవాదులును, గౌరవనీయులగు కుటుంబమునకు తెందినవారును వగు గణాంకము

పెంకటగన్నము పంతులుగారికి పుత్రికాసంతానమేగాని పుత్రి
సంతానములేదు. ఈ పెంకటగన్నము పంతులుగారు ముగ్ధ
విధులనుచే వివాహము చేయించి పెంకటగన్నమును గం
పించివారికి భార్యను పెంకటగన్నమును పెంకటగన్నము
పెంకటగన్నముగా పెంకటగన్నమును పెంకటగన్నము
గంపించివారికి పెంకటగన్నమును పెంకటగన్నము.

ఈ పెంకటగన్నము పంతులుగారు మంచి పుంసమున
కలవారగుటచేతను గ్యాయవాదవృత్తియందు బాగుగా రాణిం
చినవాడగుటచేతను, తమపుత్రికలను విద్యాచరణులును ధన
సంతులునును చదుల కీడు గంపించుకొని విశేషపరిశ్రమల
జేసిరి. కాని వారికంటె కాసిరవా గొక్కఁడును కనబడలేదు.
అనవసరముగ లిసగుట కాన్గకాం కానిని నిర్బంధించుకొని
చెన్ననట్టమునను చెన్న విద్యకళాశాలలోని విద్యార్థుల
నరసి యరసి చదువు శ్రద్ధించుకొని కాతేజకిచ్చి యచ్చట వి. ప.
చదువుచున్న పట్టాభిషేకమును గూతని మంచిచెట్టలన్ని నెఱిగి
కొనిరి. ధనము లేకుండుట కింక లోపము కాదనియు విద్య
కులము గుణయుతుని జాలుననియు నిశ్చయించుకొని పెంకటగ
పట్టాభిషేకమునకు నొసగి వివాహము చేయుటకు నిశ్చయం
తుకొని యావార్త పట్టాభిగాఁబండుగుల కెఱుకపఱువ
జామును నంగీకరింపిరట. అప్పుడు కాకినాడలో గొప్పవైభవ
ముతో వివాహము జరిగినది. పట్టాభిషేకమును కిదియుకము
రును కిదియు నచ్చివచ్చి, ఈ వివాహము మూలమున ముగ్ధ
విద్య నభ్యసించు విలువైనది.

పట్టాభి వైద్యము.

పట్టాభి వైద్యవిద్యలో నుత్తీర్ణుడై బంజరువచ్చి యచ్చట వైద్యమును వృత్తిగా జేరికొని పనించుట కారంభించెను. వైద్యమునకు పెద్దపీఠము నిచ్చియుండుటచే నమగ్నుడైన వైద్యుడని ప్రజలు పినియిరి దానిము జూపుచుండెడివారు. త్వరలోనే ధనము పెరిగి నచ్చట ప్రారంభమైనది. అనుభవమును బట్టి మంచిమంచి కేసులనుబట్టి చికిత్సచేసి రోగులకు స్వీకృతచేకూర్చుచుండెడివారు. రోగనిదానములో పట్టాభి ప్రముఖుడని బంజరులోని మిత్రులు చెప్పుచుండును. వైద్యమువృత్తిగా జేర్చుకొనినను కష్టాల్లము జీవితవరమావధిగా జేర్చుకొనక, బోదార్పణము జూపుట కరుకావచ్చునమునని పేరునుపొంది చుకొనినాడు. వైద్యులకు యుభయముగ కావలసిన లక్షణముల నిర్ణయించుకొనవలయును. ఈ కష్టమునూలమున పితరుల మంచి యాచారములను గలగొనవలయును. వైద్యులకును పాఠశాలలో నేర్పించునట్లు చేయుటకును పాఠశాలలో నున్నవారిని పట్టాభి వైద్యులలో నేర్పించునట్లు సూచించుటకును పాఠశాలలో నున్నవారిని పట్టాభి వైద్యులలో నేర్పించునట్లు చేయుచుండునాడు. మాకాదెనసాల యొకపాఠశాలమైనది. పట్టాభి కూరలు తిలుగుటకు నంటకాలకు నచ్చుచుండువాడు. ముఠావారి కృష్ణరావు, పట్టాభి, నాగేశ్వరరావుపంతులు, తిరుమలరావు మొదలగు ప్రముఖు లొక్కచో జేరుచుండెడివారు. వీరు పాఠశాలలోజేరి పట్టాభిని కృష్ణరావును విశేషము లిదిగి వారు జేర్చుచుండుచులును శ్రద్ధమెరు నాలించుచుండెడి

చారు. కష్టమనుకుంటున్న నిత్యోపన్యాసములు వేనుటకు చచ్చెడి సత్త్వాగ్రముల కిది యొక పాకశాలయని సంతోషించిరి. ఇంతవఱకు ఇట్లు సమాకేక మొక్కవలెనే స్థిమితముగ కేలుచునే లేనివోట దొసుకుట సత్త్వాగ్రహభైదీలకు గుడ్డవో మెట్టవలె కలుచుచుండెడిది. ఈ యవకాశమును పోగొట్టుకొనక చుడయోగవటుమనోన గలచినవారి కిదియొక విద్యాపాఠ్యమై యలకానది. ఆనమయమున రాయబెల్లులు జైలులోనున్న రాజకీయతైదీలు వీరిసాన్నిధ్యము లగించుటచే నదృష్టనంతులైరి.

డా. తీ. యో. ద్వై. మ. ము. లు

1906, 1907 సంవత్సరములలో నచ్చిన బంగాళాదేశ విభజనము మూలముగా జరుగుచేసిన "నందేమాలయం" అలల బడి దేశములకును వ్యాపించినది. ఈయనచే నుక యాంధ్రదేశమునకును బయలుకొనెను. ఈయనముగా కాకాబాబు, చాచు మొదలగు, బెజుమాన్, బరిహు మొదలగు గ్రామములలో సీతచలన మొక్కునైనది. ప్రజలలో నొకవిధమగు నాతినికైతస్య ముద్భవించినది. దీనిపర్యవసానమున తాత్కాలికలాభ మేమియు లేకున్నను ప్రజలదృష్టిని దేశీయచక్రనిర్మాణమునకును జాతీయవిద్యాభివృద్ధిమునకును బురికొల్పినది. ఆకాలమునందే స్వదేశీమూలములు విదేశనస్త్రు బహిష్కరణముకూడ పొడవైనవి. జాతీయవిద్యాలయములు పెక్కులు బయలుదేసినవి.

అట్లు బయలుదేరినవానిలో రాజమహేంద్రవరము నందును బందరునందును ప్రవర్తమానమైనవి. ఈరెండింటిలోను బందరు జాతీయకళాశాల యభివృద్ధిలో నున్నది. ఇందులకు కారణము బందరు జాతీయకళాశాలకు కోపల్లె హనుమంతరావుపంతులు, డాక్టరుపట్టాభి, ముట్నూరి కృష్ణరావు, వల్లూరి సూర్యనారాయణ గార్లు, కలిసి యాయుద్యమమును లేవనెత్తి యీ సంస్థజయప్రదముగ కొనసాగుటకు విశేషధనమును సమకూర్చి యీ సమకూర్చిన ధనమును జాగ్రత్తగ వినియోగపఱచుచు కళాశాలను సర్వవిధముల సభివృద్ధిలోనికి దీసికొని వచ్చుటయే. అందులో పట్టాభి కొన్నినాళ్ళు పాఠములు చెప్పుటకూడ తటస్థించినదని పెద్దలు చెప్పుదురు.

ఈ జాతీయోద్యమము మొదట విజృంభించినదిగాని యిది స్థిరమైనదిగా నిలిచి పోలేదు. వంగదేశమును విడదీసిన కొలదిసంవత్సరములకే నూరిభజనమును రద్దుచేసి మరల నొకటిగ నొనర్చిరి. అందుచే నీబంగాళాసమన్య బంగాళముననే యుగిరించినది. ఈయుద్యమమున పనిచేసిన యాంధ్రరాష్ట్రముమాత్ర మెదుగుపొడుగులు లేక యాకీతినే నిలిచిపోయినది. కాని దీనివలన దేశాభిమానులు కొండలు ప్రతిమండలమునను లెక్కకు తేలిరి. అట్లు లెక్కతేలుట యటు ప్రభుత్వమునకు నిటు దేశమునకునుగూడ మంచిదైనది. ప్రభుత్వదృష్టిలో నీసని జేసినకొండలు విరోధివర్గములో జేర్చుకొనుటయు, దేశాభిమానుల దృష్టిలో నాస్తవర్గములో జేర్చుకొనుటయు జరిగివది. ఈ క్షణస్థితిలో తేలిన జాతీయాభిమాను లండలు యావజ్జీవ

మును దేశభూమిమానలుగనే నిలిచిపోయెను. వారి యకలంకదేశ భక్తి, నిష్కమల ప్రజాసేవ, నిర్మల స్వరాజ్యాభిమానము, ప్రజాకౌషల్యపాత్రయనై నిలిచిపోయెను. పాప స్వభావము వారిలో నొక్కడు.

స్థానిక పదవులు

శ్రీభాగవత స్థానిక పదవులన్న తలనొప్పి. మున్నె సుదేశ ప్రభుత్వ మధికారములో నున్నంతకాలము మన మేస్థానము లలో నుండినను, నిక్కమైన ప్రజాసేవ చేయజాలమని యీతని యభిప్రాయము. అందుచేతనే శ్రీభాగవత గ్రామ, మండల, గొప్ప నభలలోగాని కేంద్రశాసనసభలలోగాని ప్రవేశించలేదు. అట్లు ప్రవేశించవలయుననిన ధనములేక, తావులేక, అనకాళము లేక అన్వితలేత మానలేదు. వానిపైనున్న యేకాంతపుచే గాత డా నిలికిపోలేదు. అన్వితం చేసుకోను. నాంధ్ర యూపనిశి కల నైన కలుగలేదు. కాని మిత్తుల ప్రోత్సాహమున నాడు అందఱు మున్సిలరు కౌన్సిలులో సభ్యుడుగ బనిచేసెను. ఆ సభలలో విశ్వాసముండి వెడలినవారి నాతడు వలదని వారింప లేదు. కాని యాత డ్రావయత్తు మెన్నడును జేయలేదు. ఆ పదవుల స్వీకరించి బనిచేయుచున్నవారికి కోరినప్పుడు సంతో చింపకుండ వారికి వలయు సాహాయ్యము నాతడు చేయుచు తోడ్పెను. ప్రజాపక్షమున పనిచేయువారి కితడిచ్చిన సాహాయ్య విధానము. రాజ్యాంగవిధానమును పదుపుచున్న ప్రధాన

నుండిన గంజాం వెంకటరత్నంపంతులు, కృత్తివెంటి పేర్రాజు పంతులు, మోచెర్ల రామచంద్రరావు, శ్రీరాజా కొచ్చెర్లకోట వెంకట కృష్ణారావు బహద్దరు మొదలైన పెద్దలు తమవాదములను బలపరచుకొనుటకు కావలసిన సాధనసామగ్రిని పట్టాభిషేకమునకు పాండును ప్రనేకముఖ్యవిషయములను బెలుపుటకు బుంజుకొని వచ్చినది.

హోంరూలుల్లిగ్గు.

1917 సంవత్సరప్రాంతమందు వచ్చిన యానిబిసెంటు గారి హోంరూలుల్లిగ్గు లింగి దేశమునంతను కలవరపఱచినది. ఈలింగుపనికూడ స్థిరమైనది కాకపోయినది. ఇదికూడ నొక తరంగమువలె వచ్చి కొన్ని నెలలు దేశము నలడసి పెట్టి యంతరించినది. ఈయూదోళనమున పెద్దలైనవారు కొందఱే కలుగజేసికొనుటచేతను ప్రజాసామాన్యములోనికి యీనంభ వ్యాప్తింపక పోవుటచేతను త్వరలో నశించి పోయినది. ఈనంభలో గూడ మనపట్టాభి యభిరుచిని జూపించి పనిజేసినాడు. ఈతడు జేసినపనికి బెసెంటు సంతసించినది. కాని యెట్టివారు పనిచేసినను ప్రయోజనముమాత్రము లేకపోయినది. ఈనంభ యెంత త్వరలో వ్యాప్తిలోనికి వచ్చినదో యంత త్వరలో నశించిపోయినది. కాని యిట్టి చిన్నచిన్ననంభలు బయలుదేరి యొక్కలాభమునుమాత్రము కలుగజేసినవి. అదియేదన? అప్పటికి రానున్న కాంగ్రెసు మహానంభకు సేవకులను నిర్మాణము చేసిపెట్టినవి. ఈహోంరూలుల్లిగ్గు హోయోద్యమములోని రెండవతరం

గము. ఈ 1917 వ సంవత్సరములో నాంధ్రరాష్ట్రోద్యమము తీవ్రరూపము దాల్చినది. పెక్కండు భలు జరుపబడినవి. రాష్ట్రము సం దీనమయ్య ప్రధానస్థానము గాకమిండినది. ఈయుద్యమమును పురస్కరించుకొని పట్టాభిమేధాని గారిని కేసియున్నాడు. ఈయాంధ్రరాష్ట్రోద్యమస్వల్పలో కలుగజేసికొని పనిచేయుట కదే ప్రారంభము. అప్పటినుండియు పరినిసాయకత్వమున కొంత వఱకు పనిసాగినది.

జన్మ భూమి

పట్టాభి యెట్టి యువన్యాసకుడో యట్టి వ్రాతకాడు. అతని నిర్గుప్తమైన భాష పత్రికారచనమున కనుకూలమైనభావ. పెక్కండు విద్వాంసులచే నామోదించబడినది. పట్టాభివ్రాత లన్నియు పత్రికాముఖమున వెలువడుచుండెడివి. ఈపత్రిక మదిలీ బందరునుండియే ప్రకటింపబడెడి యాంగ్లవారపత్రిక. ఇది మంచి చందాదారులసంఖ్య గలిగి వెలువడుచుండెడిది. పట్టాభిమూలమున నీజన్మభూమి దేశములో మంచిప్రచారము చేసినది. ఈజన్మభూమివలన పట్టాభి దేశములో మంచి ప్రచారములోనికి రాగలిగినాడు. బందరునుండి బయలుదేరిన రెండు వారపత్రికలు ప్రజాదరమును బడసి వర్ధిల్లుచుండెను. మొదటిది యాంగ్లపత్రిక. పట్టాభిగారి జన్మభూమి. రెండవది తెనుగు పత్రిక. మున్నూరి కృష్ణరావుగారి కృష్ణాపత్రిక. బందరునుండి బయలుదేరిన యీరెండుపత్రికలు చేసిన ప్రజాసేవ యపారము. కృష్ణాపత్రిక ప్రజాసామాన్యమునకును జన్మభూమి విద్యాధికుల

నాటి నాయకులును కలిసి యాయుద్యమమునకు తోడుపడుటయేగాక నూతనోత్సాహముతో వెక్కిరిండు విద్యార్థులు విద్యార్థికులు జనసాహస్యముకూడ వచ్చి యీ సంస్థను జయప్రదముగ నడిపించ గలిగిరి. ఈ సమయమునందలి పట్టాభినేతయనాడె. ఈ సంస్థకై యీతడు చేసిన ప్రచారమునకు పరిమితలేదు. నివిధపట్టణములకుఁబోయి ప్రబోధము గావించుచు సత్యాగ్రహోద్యమమునందలి లక్ష్యములను, లక్షణములను ప్రజానీకమున ప్రచారము గావించుచు, స్వరాజ్యోద్యమమునకు గాంధీగారి యాజ్ఞానుసారము కోటిరూపాయలనిధిని వసూలుచేయుట కీతడు పాటుపడెను. బహిష్కరణోద్యమమును గూర్చియు, అస్పృశ్యతానివారణమునుగూర్చియు, హింసామహమ్మదీయ సఖ్యతను గురించియు, నాటికిలాఫత్ సమస్యను గూర్చియు, ఖస్తరుధారణమునుగూర్చియు, చక్కని యుపన్యాసముల నొసంగి యాంధ్రులను లేపిన రాష్ట్రస్థాయికులలో నీతడొక ముఖ్యుడు. ఈ ప్రచారమును విశేషముగా సాగించినవాడు యెవఁడునో పరిపాఠముగానె. పట్టణములను చుట్టూ గావించుటయేగాక గాంధీగారి ముఖ్యస్నేహితులలో నొక్కడయి కి మఱిసితులలోఁగూడ గాంధీగారికి చేదోడు వాదోడుగ నుండి యాయన మన్ననకు పాత్రుడగుచుండెడివాడు. గాంధీ, గీతలకు భాష్యకర్తలతో శంకరులంతటివాడు. గాంధీయుద్యమమున కాంధ్రరాష్ట్రములో నీత డూతకోత. గాంధీగారి యభిప్రాయములకు భావములకు దర్పణము. గాంధీగారి నూతన పథంతోత్సవమున కీతడు తోవెల్ల.

గౌరీగారి యుద్యమాభిప్రాయమును నీతడు తు. చ. తప్పకుండ గ్రహింపగలిగి యాచరించుచుండువాడు. ప్రప్రథమమున నీయుద్యమమునం దీతని కెట్టి యభిప్రాయ మున్నదో యీనాడుకూడ నట్టియభిప్రాయమే కలదు. ఈత హభిప్రాయములు మార్పుకొనని రాజకీయవేత్త. శాసనసభాప్రవేశాదులందు మొదట నమ్మకము లేనట్లే యీనాడును నమ్మకము లేదు. ఆశాసనసభాప్రవేశమువలన దేశోపయోగకృత్యములు చేయ లే మనియు, ప్రభుత్వ మందుల కడ్డు తగులుచుండుననియు, గవర్నర్లు, గవర్నరుజనరలు వానిని తమకుగల ప్రత్యేకమైన “పీటో” పవరువల్ల నడ్డుతగిలి భగ్నముచేయుదురనియు వానినమ్మకము. ఈనమ్మక మట్లే వట్టినమ్మకమువలె మిగిలిపోలేదు. 1937 సం॥ రమున నెన్నికలు జరిగినపు డీత డేస్థానమునకును నిలువకుండెను. ప్రయోజన మున్నదనుకొని ప్రవేశించినవారును ప్రయోజనములేదని ప్రవేశింపనివారును తుదకొక్కటే చేయగలిగిరి. దానిని 1940-41 సం॥ రమున నచ్చినవ్యక్తి సత్యాగ్రహము ఋజువుచేసినది. ప్రోఫేంజర్లు, నోఫేంజర్లుకూడ చెఱకేగి శిక్ష యనుభవించుటయే చివరకు మిగిలిన ప్రయోజన మది యొక్కటియే.

మనపట్టాభి వ్యవహార యగుటచే కార్మిగెను ఉద్యమములో రూపాయలకు నశాలకు సంబంధించిన వ్యవహారమును తానే స్వయముగ నడపును. పట్టాభి విశేషపాశ్రమజేసి యొక భిక్షునిలయము నఖిలభారత చరఖాసంఘమువారి కార్మధశా

భగ నిర్మాణముచేసి పనిచేయుట కారంభించెను. ఈ పరిశ్రమ యనిన వీనికి చాల నభిమానము.

ఆంధ్రులలో నింతటి పెత్తివైనవాడు, ఇంతటి న్యవహార లేదని చెప్పవలెను. ఈతని కున్నంత మేధాశక్తి ధీమతి మేతొక్కరికి లేవు. వీనికి సహకారోద్యమమునం దభినివేశము మెండు. ఆయుద్యమవిధానమునుగూర్చి యితడు విశేషపరి శ్రమ చేసియున్నాడు. వర్తకములోని దళాతనమును తగ్గింప వలెనన్న సహకారోద్యమముకంటె వేరొకమార్గము లేదని వీని యభిప్రాయము. వ్యాపారసంస్థలవిషయములో పట్టాభి కల ప్రత్యేకశ్రద్ధ వేరొక్కరికిలేదు. సక్రమమైన పద్ధతులపై, న్యాయములైన లాభములతో, వ్యవహారము చేయవలెనన్న నొక్కసహకారోద్యమమే. అట్టి యుద్యమవ్యాప్తికై పట్టాభి కృషి చేసియున్నాడు.

1928 సంవత్సరంలో సెక్షను లింగ్విస్టిక్ లిగ్సునకు అధ్యక్షు డయ్యెను. ఈతడు కరాచీ వెళ్ళినప్పు డచ్చటిపారు లితని కభిండనమూన యొసంగిరి. ఈతడు కాంగ్రెసులో పనిచేయుట ప్రారంభించినప్పటినుండియు నితనికి ప్రజలసంస్థలలో పనిసేయు టయన్నవిశేషశ్రద్ధ యుండెడిది. అందుచే సంస్థానప్రజల హక్కులకై పోరాడెను. ఆసంస్థకేతడు చాలకాల మధ్యకుడుగ నుండెను. వీనియాజమాన్యమున పెక్కుతీర్మానములు గావింప బడినవి. ఈసంస్థానప్రజల నొక్కదృష్టిలోనికి తీసికొనివచ్చు ల్లిను పట్టాభి మంచికృషి చేసియున్నాడు.

పట్టాభిషేక పక్షాభిమానులలో మంచిపాండిత్యము గలదని మొదటనే నా నెయున్నాను. అతడు మహాస్వామ్యుడగుటగాక మంచి చదువుకూడా చూసి నానియుంటేనే. Constitutions of the world అను పోకతక్కని గ్రంథమును వ్రాసి ప్రకటించెను. The economic Conquest of India or the British Empire Ltd., Socialism and Gandhism అను రెండుగ్రంథముల వ్రాసి ప్రకటించెను. ముఖ్యమైన జాతీయమహాసభాచరిత్రమును వ్రాసి గాంధీగారి మన్ననలకు పాత్రుడైనాడు.

ఆంధ్రరాష్ట్రోద్యమము

పినికి ఆంధ్రోద్యమమునందు కలిమానము మొదలగువాని యుంటిని. ఈయద్యమమునందు కతడు 1917 సం॥ నుండియు పనిజేయుచుండెను. ఆంధ్రమహాసభలకుపోయి యచ్చట నున్న న్యాయముల నొసంగుచు ప్రజలకు నాస్త్వానశ్యకతను బోధ పఱచెను. మొట్టమొదట గూయద్యమము విషయములో (Armed Chair Poer Poeliciam) వలె ననగ నలహదాగు నిగ పనిచేయుచు నచ్చినాడు. క్రమక్రమముగ నభినివేశనము గలిగి పనిచేయు బ్రారంభించినాడు. ఈసంస్థలనుగూర్చి కొంత ప్రచారముకూడ చేసినాడు. పలుతావులనుండి యువన్యాసాది కములచేతను, పత్రికలకు వ్యాసములమూలమునను మంధి ప్రబోధము గావించెను. హిందూదేశము భాషాప్రయుక్త భాష్యములుగ మారవలెనని ప్రచారము గావించినవానిలోయొకడు.

మొదటివాడు పట్టాభి. ఇది కాంగ్రెసు సంస్కర్తారమున నాచరణలోనికి తెప్పించెను.

“రాష్ట్రనిర్మాణవిషయంలో భాషాప్రయుక్తరాష్ట్ర నిర్మాణం అంగీకరింపబడనలసియున్నది. ప్రస్తుతం బ్రిటిషు యిండియా పదకొండు రాష్ట్రాలుగా విభజింపబడింది. భాషా ప్రయుక్తకంగా అవి విభజింపబడాలని కోరడంలో మేము ఆపదకొండుసంఖ్యను పన్నానుగూడా వెంచుతున్నాము. భాషా ప్రయుక్తకంగా రాష్ట్రాలు పునర్నిర్మాణాన్ని పొందుతే యిప్పుడున్న మద్రాసు బొంబాయి సెంట్రల్ ప్రావిన్సెస్ రాష్ట్రాలు పోతాయి. వానిస్థానంలో ఆంధ్ర, కర్ణాటక, తమిళ, కేరళ, మహారాష్ట్ర, గుజరాతురాష్ట్రాలు ఏర్పడతాయి. ♦ ♦ ♦ ♦ విజాతీయప్రభువులు ఇట్టి కలగావులగవురాష్ట్రములు (చారిత్రక పురుషుడు విజయాన్ని కూర్చుకుంటూ వచ్చినతీరులో అవి యేర్పడే రాష్ట్రములు) నిర్మాణములోని అవకతవకను సులభంగా అర్థం చేసుకోలేరు. ఆంధ్రులు ఒకకోటీ యెనభైవేలు మదరాసురాష్ట్రంలోను, డెబ్బయి అయిదులక్షలు వైజాం సంస్థానంలోను విడివడి వున్నారు. ఒకభాష మాటాడే ప్రజల్ని ఒకే పరిపాలనావిధానంక్రిందకు తీసుకురావాలని మాకోరిక. ♦ ♦ ♦ ♦ ఆంధ్రరాష్ట్ర శీఘ్రనిర్మాణానికిగాను ఏర్పడబోయే ఆంధ్రరాష్ట్రానికిని మిగిలివుండే మదరాసురాజధానికీన్నీ మదరాసే బొంబాయి రాజధానీనగరంగా వుండాలని సూచింపబడింది. ఇట్లు బొంబాయి, ఢిల్లీకూడా ♦ ♦ ♦ ఈమూడిరిగా

భారతదేశం రాష్ట్రభాషాప్రయుక్తకంగా పునర్నిర్మాణాన్ని పొందాలి. పాండిత్యేకాని భారతజాతీయత అభ్యంకితమైన అభివృద్ధిని పొందజేమి" అని పట్టాభివ్రాసియున్నాడు. మరియు వీరు "శాసనసభలలో రాష్ట్రభాషనే ఉపయోగించాలి. విద్యా విధానాన్ని రాష్ట్రభాషలో జరపాలి. కోర్టులలో రాష్ట్రభాషలో వ్యవహారాలు జరపాలి. కాబట్టి తక్షణమే భాషాప్రయుక్త రాష్ట్రవిభజన చేసితీరాలి" అని చెప్పియున్నాడు. కాంగ్రెస్సు సం దీనూత్రము సంగీకరింపజేసి యున్నాడు.

ఆంధ్రులకు అరవలకు మద్రాసే రాజధాని.

తమిళ ఆంధ్రరాష్ట్రాలు రెండింటికీకూడా మదరాసు రాజధానిగా వుండడంలోని ఔచిత్యాన్ని, అనవరాన్ని, అనుకూల్యాన్ని, లాభాన్ని, ఉపయోగాన్ని వివరించుచు మదరాసు మహానగరాన్ని చీల్చి ఆంధ్ర తమిళ సోదరులకు కూర్చునది సరిహద్దని చెప్పినాడు. ఇట్టి విభాగానికి చారిత్రక సాదృశ్యాలు కూడా చూపియున్నాడు. హంగేరీ రాజధానియైన బుడాపెస్ట్ బడాఅనిపెట్టు అని పిలువబడే రెండునగరాలు సంఘటి. మౌరా కలకత్తాలు తిన్న వెల్లి పాలంకోటలు నదుల కవతల యివతల పున్నుల్లే ఆంధ్ర తమిళ మద్రాసు మ్యునిసిపాలిటీలు కూర్చునదికి అవతల యివతల వుండవచ్చునని సూచించెను. ఇది వీరి ముఖ్యాభిప్రాయము. రాయలసీమవారికిని కోస్తాఆంధ్రులకు రాజీ కుదుర్చుటకై యీతడు శ్రీబాగుపాట్లను నిర్మించి యుధ యులకు సామరస్యము కూర్చెను.

శ్రీ బాగుపాట్ల

ఈపాట్ల 14-11-1957 సంవత్సరములో ప్రకాశంజిల్లాను
నాగేశ్వరరావుపరమిలుగారి యింట్లో సర్కారుాంధ్రులకును,
రాయలసీమరాంధ్రులకును జరిగిన సంఘవ్రతం. ఇంకొకటి
మరతులు:—

1. విశ్వవిద్యాలయము:—ఆంధ్రులలో నైజానిక, సాం
ఘికైకముత్యములను పెంపొందించుటకును, నైజానిక కేంద్ర
ములను, ఆంధ్రదేశమున కంతకును ఉపయోగపడునట్లు చేయు
టకును ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము వాత్సేపులో నొక కేంద్రమును
అనంతపురములో నొక కేంద్రమును అభివృద్ధి పఱుకవలెను.
ఇతరకళాశాలలను, తత్సంబంధమగు విషయపరిష్కారమున కను
కూలమగుచోట్ల నెలకొల్పవలెను.

2. సీటిపాఠశాల:—రాయలసీమ, నెల్లూరు జిల్లాలలో
వ్యవసాయమును ఆర్థికసౌకర్యములును, కోస్తాజిల్లాలలో సరి
సమానముగ శీఘ్రముగ సభివృద్ధి పొందుటకును, తుంగభద్ర,
కృష్ణ, పెన్నానదుల సీటిపాఠశాల స్కీములవిషయములో పది
సంవత్సరములవఱకుగాని, అవసరమునుబట్టి అంతకంటె
యెక్కువకాలముగాని విశేషప్రాముఖ్యమిచ్చి పని చేయవలెను.

సీటిపంపకము విషయములో తగాదాలు కలిగినప్పుడు
రాయలసీమ నెల్లూరుజిల్లాల అవసరములకు ప్రాముఖ్య మీయ
వలెను. ఈవిధానము నేటినుండియే ప్రభుత్వము అమలులోనికి
తీవలెను.

3. శాసనసభ్యులు:— శాసనసభలలోని జనరల్ స్థానముల విభజనము ఉల్లాలన్నియు సమానము లనుసూత్రమునైనాధారముగా యుండవలెను.

వేర్వేరు ప్రాంతములకు ప్రాముఖ్యము కలుగుటకై విశ్వవిద్యాలయము, రాష్ట్రముఖ్యపట్టణము, ప్రధానన్యాయస్థానము వేర్వేరు కేంద్రములందు నెలకొల్పబడవలెను. కాని అన్నియు నొకే కేంద్రమునం యుండరాదు.

కావున విశ్వవిద్యాలయము యథాస్థానములో నుండుట కంగీకరింపబడియు మిగిలిన ప్రధానన్యాయస్థానము, రాజధానికి వలయు మిగిలిన కార్యాలయములు, కోస్తాజిల్లాలలోను రాయలసీమలోను నుండుటకే నిశ్చయింపబడినవి. కాని యే యే కార్యస్థానము లెచ్చు లెచ్చుట యుండవలె ననువిషయములో రాయలసీమచాతే నిర్ధారించి నెక్కుకొనుటకు అంగీకరించడ మైనది.

అందుకొరకు కొంతమంది యుగంధాచారమును రద్దు చేయునుట కధికారము కలదు. (సంతకములు) కె. కోటారెడ్డి, కన్నూరి చంద్రమూర్తి, I. నంజురామరెడ్డి, భోగరాజు పట్టాభి సీతారామయ్య, కొండా వెంకటస్వయ్య, పూర్వ రామాచార్యులు, ఆర్. వెంకటస్వయ్యనాయుడు, హెచ్. సీతారామరెడ్డి.

ఈపాట్ల రాయలసీమవారి సంతృప్తికై సృష్టించబడినట్లు. రాయలసీమ కోస్తాదేశముకన్న నెక్కుడు గుట్టలతో మెట్టలతో నిండియున్నది. న్యూనసాయమునకు పనికివచ్చు భూమి చాల

తక్కువ. ప్రజాసామాన్యమునకు తిండి తక్కువయని చెప్పవలెను. అక్కడ పంటసంపత్నరములకన్న కరువుసంపత్నరము లెక్కువ. అందుచే వ్యవసాయము జీవనాధారముగ జేసికొని బ్రదుకు ప్రజాసామాన్యమునకు రెండుపూటలు భోజనమునేసి సుఖించు నదృష్టము లేదు. అక్కడినదుల కానకట్టలు లేవు. వరదలు వచ్చినప్పుడు భూమి ములిగిపోవుటయు, మిగిలినరోజులలో నీటిచుక్కయైన లేకుండ నెండిపోవుటయు తటస్థించును. ఇట్టి నిస్సారమైన దేశమగుటచే ప్రజలబాధ లెక్కుడుగ నున్న మాట వాస్తవమే. కాని రాయలసీమ కిట్టి నై సర్గికలోపములుండుట, కోస్తాదేశములు పాడిపంటలు గలిగియుండుట ఆయా సీమలనుబట్టి కలిగినవేగాని యెవరును బాధ్యులు కారుగదా! ఇట్టిసందర్భములో కోస్తాయాంధ్రులన రాయలసీమవారికి యొక విధమగు అసంతృప్తి లోన బ్రబలినది. ఇది అందరకునుగాదు కొంతమందికిమాత్రమే. అందులకే శ్రీబాగులోని షరతు లున్నవి.

ఆంధ్రులకు మాది యని చెప్పుకొనుట కక్క మైన సంస్థ ఒక్క ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమేగదా. అది యెచ్చట నుండవలెనను ప్రశ్నను రాగో రాయలసీమయాంధ్రులు, కోస్తావారు కలసి యాంధ్రరాష్ట్రమునకు మారుమూలగ నున్న వాల్తేరునకు విసిరివేయుట కంగీకరించిన్నారు. అనాటి యధికసంఖ్యాకుల యభిప్రాయానుసారముగ విశ్వవిద్యాలయము వాల్తేరునకే పోయినది. ఇక దానిశాఖలను రాయలసీమలోకూడ ప్రతిష్ఠించి

వలెనని రాయలసీమవారి పట్టుదల. ఇదిన్యాయమైన కోరికయే. వ్యవసాయమునుగూర్చికూడ రాయలసీమవారి కోరిక ధర్మమైనదే. “సర్వే జనా స్సుఖినో భవంతు” అను మహాభారతముపై నాధారపడిన హిందువులకు రాయలసీమలో కఱవు వచ్చి జనము మాడిపోవుచుండగా కోస్తా ఆంధ్రు లది చూచి నహించి యూరకొనుట ధర్మముకాదు. కావున అట్టియుడకారమును రాయలసీమవారికి కలుగజేయుట నమంజనమే. ఈ సూత్ర మనుసరించియే లక్షరూపాయల కరువునిధి వసూలు చేసి వారి కిచ్చితిమి.

ఈశ్రీబాగుపాట్లలోని మూడవసూత్రమైన శాసనసభలనుగూర్చి ఈపాట్లలో నుదహరించిన విషయము ధర్మసమ్మతమైనదిగాదు. కోస్తామండలములలో జనాభా యెక్కుడుగనున్న సంగతి లోకవిదితమే. రాయలసీమలోని బళ్లారి, కడప, కర్నూలు, అనంతపురం, చిత్తూరు వగైరా జిల్లాలలో జనాభా తక్కువ యనుసంగతికూడ లోకవిదితమే. ప్రస్తుతపు శాసనసభలోని స్థానములు జనసంఖ్యనుబట్టి వచ్చినవి. కాని మొత్తము స్థానములను జిల్లాలమొత్తమునకు విభజించి పంచిపెట్టలేదు. అట్లు పంచిపెట్టినచో శాసనసభలలో సతియైన ప్రాతినిధ్యముండ నేరదనుసంగతికూడ లోకవిదితమే. అట్టియెడ మూలసూత్రములను ధిక్కరించి శాసనసభలలోని జనరల్ స్థానముల విభజనము జిల్లాలన్నియు సమానము లనుసూత్రముపై నాధారపడవలెనని చెప్పట ప్రజాప్రాతినిధ్యసూత్రమునకు భిన్నముగా ప్రవ

ర్తించుట యగునుగాని వేరుగాదు. అందుచే శాసనసభాస్థానములు జనాభానుబట్టి విభజింపవలసినదేగాని జిల్లాలకు సమాన ప్రాతినిధ్యమును సూత్రమును నంగీకరింపరాదు. అట్లు చేసితేమేని నిజమైన (Democracy) డెమోక్రసీకి విరోధముగా నుండును.

ఇక ముఖ్యపట్టణమునుగూర్చి వ్రాయవలసియున్నది. ఆంధ్రరాష్ట్రమునకు ముఖ్యపట్టణము మద్రాసే. కాని వేరు పట్టణము పనికిరాదు. ఇది యాంధ్రులపట్టణము. ఈపట్టణమందు తెలుగువచ్చిన ప్రజలెక్కువ. అరవము కొంతమందికివచ్చును. అవసరము వచ్చినయెడల పట్టణమును చీల్చిసంచుకొనవలసినదేగాని ముఖ్యపట్టణము మద్రాసునుండి మార్పుటకు తగిన యవసరములేదు. ముఖ్యపట్టణమునకు నెలయు వసతులన్నియు మద్రాసునందేకలవు. కోస్తాఆంధ్రులకు మద్రాసంతమారమో రాయలసీమవాసికిగూడ మద్రాసు అంతే. ఇందు ముఖ్యపట్టణములోని వివిధకార్యాలయములను భిన్నభిన్నముల గానించి యొక్కటి వాస్తవసంఘము, ఒక్కటి గుంటూరుసంఘమునను, వేరొక్కటి కడప, మరొక్కటి యనంతపురము మొదలగు వివిధమండలములలో నెలకొల్పజూచుట వినియోగసౌఖ్యమునకు, సాకార్యమునకు సంతరాయముల గల్పింపజూచుట యగును.

రాజధానికి వలయు ముఖ్యకేంద్రకార్యాలయము నొకే స్థానమున వర్ధిల్ల వలసియుండును. ఈకార్యాలయములయందలి ఫలిపాలన మున్యోన్యవ్యవస్థలైన వినియోగకార్యాలయ

ములపై నాభావమునది. అందుచే ముఖ్యస్వభావములకు వలయు
 విధికార్యములను ఈ లోకే గాఢమున గుర్తించవలెను. అట్లు
 శివశాస్త్రములను విశ్లేషించిన చట్టము రాయలసీమయం
 దున్నది. కోస్తావ్యవసాయమును ననుసరింపజేసి. కాని దీనికై
 ఎకేషన్లము స్వయంబు చేసికొనుటయేగాక సర్వవిధముల
 సంబంధములతో నుండిన మనమద్రాసును మనము నిరాకరించి
 మేకక్కగ్రామమునకు పరుగెత్తజూచుట విధర్మము, అన్యాయము.
 ఇది పట్టాభిమానముకాదు. పట్టాభిదృష్టి మద్రాసుపైచేసే
 నెలకొల్పబడుచున్నదని మున్ముందుగనే సూచించి
 యున్నాను. ఇక యీ పట్టాభిమానమున రాయలసీమ యాంధ్రు
 లందరు కలసి ప్రాసరించుచున్నది. పట్టాభి, వెంకటస్వయ్యలు,
 మోమోటమున కోడి సంకీర్ణముల గావించి రేమో? ఇది నా
 డంగీకరింపబడకపోయిన చాలసోపరుడగు కాంగ్రెసు ప్రధానా
 మాన్యుడే యాంధ్రరాష్ట్రస్థి కష్టంకులు గల్పించునని వీరు
 తలంచి యుండవచ్చును. రాయలసీమవానికిని కోస్తాఆంధ్రుల
 కును విభజకారణముగ నీరాప్తనమస్య నెగురగొట్టివేయవచ్చు
 నను ప్రధానియాలోచనమును వీరు గుర్తించిరి. శాసనసభా
 సభ్య లీరాప్తనిర్మాణము విషయములలో సాయపడుదురనియు,
 నీశాసనసభ జీవించియున్న కాలములోనే యిట్టితీర్మానము నంగీక
 రింపజేసి బ్రిటిషుప్రభుత్వమున కామోదమునకై బంపిన నూతన
 శాసనసభలపై నున్న గౌరవమునైన పురస్కరించుకొని బ్రిటిషు
 ప్రభుత్వము నిరాకరింపదనియు నాటి నాయకులు తలచి

రాయలసీమవారి యిష్టానుసారము వారికోరికల నెల్ల సంగీకరించి సంతకములజేసి యిచ్చియుండురు. ఆ అత్యావసరసమయమునుబట్టి పట్టాభి సంతకముచేసి యుండవచ్చును. ఒక పేళా పట్టాభికి మద్రాసు రాజధానిగా నుండవలెనను నభిప్రాయము శ్రీబాగుపాట్లన కనంతరమందు ననగా మరెకొన్నిచినములకు కలిగినచో నప్పుడుకూడ నట్టియభిప్రాయము వారికి కలుగరాదు. మొదట పాట్లపై సంతకము చేసినచో పాట్లలోని షరతులకు భిన్నముగా వారియభిప్రాయములు మార్పుకొనుచుండుట ధర్మము కాదుగదా! కావున వారియభిప్రాయములకు భిన్నముగా శ్రీబాగుపాట్లలో సంతకము చేయుట కేవలరాజకీయముగా తలంపవచ్చును. ఇది రాజకీయము. అవసరమువెంబడిని తలనొగ్గుటే రాచకీయము. నైతికముగ నిది యధర్మమైనను, రాజకీయముగ నిది ధర్మమే. ఇదే భారతము బోధించుచున్నది. పట్టాభి రాజకీయవేత్త. అందుచే రాష్ట్రసిద్ధియై ముఖ్యపట్టణనిర్మాణమును గూర్చిన ప్రసంగము వచ్చినప్పుడు తిరిగి ఘనర్విమర్శనమును పెట్టుకొనవచ్చు నన్నయభిప్రాయముతో శ్రీబాగుపాట్లపై సంతకముల జేసిరేమో? కాకున్న రానురాను వీరు మద్రాసు రాజధానిగా నుండుటనుగూర్చి యభిప్రాయముల మార్పుకొనిరేమో? ముందు వ్రాసిన వీరిప్రతిటకును, తర్వాత చేసిన శ్రీబాగుపాట్లనకును సమన్వయమగుట లేదు. అందుచే వీరి మొదటియభిప్రాయములు రానురాను మారినచో తలంపవచ్చును. ఈపాట్లలోని లభియవరతు “అందరి అంగీ

కారముమీదను యీరాజీవరతులను రద్దుచేసుకొనుట కధికారము కలదు. అనిగదా యున్నది. ఈసూత్రాధారమున నిడినడినపిదప ముఖ్యపట్టణమునుగూర్చి పునరాలోచన గావించవచ్చునని తలంచి పట్టాభి శ్రీబాగుపాట్టును సమకూర్చి యుండనేమో.

ఈయభిప్రాయములు గావేకాని ఇందులకు పట్టాభి మొదలగువారు బాధ్యులుగారు. వారివాతలను చర్యలనుబట్టి నాకు తోచినట్లు వ్రాసితిని. ఇందులకు పట్టాభి మొదలగువారు నన్ను మన్నింతురుగాక. ఈ శ్రీబాగుపాట్టులోని వరతులు కొందరకు నచ్చకపోవుటచే నాడే వారల యసమ్మతిని దెలుపుచు వచ్చిరి. మొత్తముమీద శ్రీబాగుపాట్టుస్పష్టికి బ్రహ్మ పట్టాభి. ఇది యాతని రాజకీయమందలి మంచియెత్తు.

కాని పట్టాభి తలంచినదంతయు చేయ గలిగినాడు. రాయలసీమవారిక తాను లొంగియో, లేక వారిని చేలోపు చేసికొనియో యావదాంధ్రరాష్ట్రప్రజల నొక్కసూత్రమున బంధించి ప్రభుత్వమునకు తమతీర్మానమును పంప గలిగినాడు. ఇంతవఱకే పట్టాభి చేయగలిగినది - చేసినది.

ఇక మిగిలినపని చేయవలసినవాడు ప్రధానిగదా! శాసనసభాతీర్మానమును బ్రటిష్ ప్రభుత్వమునకు వెంటనే పంపుటయు పిదప సెవరో గావించిన కుంభకోణము. తత్ఫలితముగా ఆంధ్రరాష్ట్ర మనావశ్యకమని ప్రభుత్వము సూచించుట మొదలగు నాంధ్రరాష్ట్రసమస్యవిషయము లన్నియు విశాఖపట్టణ ముఖ్య ప్రధానకార్య యాపన్యాసమునుబట్టియు, నాయకుల,

ప్రతికల, గర్వోలునుబట్టియు, తేటతెల్ల మునునవే. ఇక నానమ న్యనుగూర్చి యచ్చట విమర్శించుట చర్చితచర్చణము.

పట్టాభినిగూర్చి ప్రసంగించుచు అవటవల్ల నానామన రాచుగారు చెప్పిన విషయములు యన్యథాములు. “పట్టాభివీతా రామయ్యగారు వైద్యులు గనుక వాటిలో ప్రచేకం తక్కువ. ప్రతివిషయాన్ని శల్యచరీక్ష చేస్తారు. ముందువెనుక లాలో చించి దిగుతారు. దేనిమీద చేయవేస్తే దాన్ని జయప్రదంగా నిర్వహిస్తారు. ఇంతవరకు కృష్ణామండలములోనే పనిచేస్తూ వచ్చారు. అనేకచుర్యమాలను సంఖ్యను జయప్రదంగా నిర్వహించుకొని వచ్చారు. ఇప్పుడు రాష్ట్రాని కంత్తకు నాయకుడై సేనాధిపతిస్థానంలో వున్నారు. సేనాధికారి ఆజ్ఞలను సేనలు యెట్లా నిరంకుశంగా ఆశిస్తూ వుంటుందో అట్లే గే మన సేనాని ఆజ్ఞలను శిరసా వహించి వానికి చూడవలసిన గౌరవాన్ని చూపిస్తూ, ఏకనాయకత్వంకింద వ్యవహరించినట్లు. తే మనకు యింకా మంచిరోజులు వస్తాయి. ఇట్లే అగాటియాండ్రులు వీరిపై సంపూర్ణవిశ్వాసములతో నాయకత్వ మంగీకరించి పని చేసిరి. ఆవిశ్వాస మీనాటికిగూడ నాండ్రులలో గలదు. ముందేనాటికైనా ఆంధ్రరాష్ట్రనిర్మాణము పట్టాభివల్లనే జరుగవలసి యున్నది. అందుల కారణం తగిన నాయకుడు. మేధావి.

గుణములు

ముందువెనుక లాలోచింపని దుందుడుకు స్వభావము కాదు పట్టాభిది. వెట్టియావేశముతో గొంతు చించుకొను నుడు

న్యాసము గాదు పట్టాభిది. పిచ్చిభ్రమతో నాకాశహర్మ్యము లకు సోపాననిర్మాణము నేయు వ్రాత గాదు పట్టాభిది. ఉగ్మాదుని యుత్పత్తి కార్యాచరణమయమనందు కాసముష్కాభిలో. చక్కగ సావకాశముగ, శాంతముగ, ముందువెనుకలు బాగుగ పర్యాలోచన చేయు కార్యదక్షత పట్టాభిది. తానావేశము నొందుకుండ పనుని కావేశము గొల్పించి ఎదిరిని నాగ్వాదములో ఉట్టాగ్ని కొట్టించి విజయముమాత్రము తానే పొందగల శక్తిపట్టాభిది. తప్పులు లేకుండ, తొందర పడకుండ, అర్థాన్వితముగ, సంయుక్తికముగ, నుదోభేదజనకముగ వ్రాయు లేఖకత్వము పట్టాభిది. వ్యవహారకు కావలసిన మనోనిబ్బరము, అత్యవిశ్వాసము, ఖజానాదారున కుండవలసిన సూక్ష్మదృష్టి, జాగ్రత్త, ఆభినివేశము పట్టాభిది. చాణక్య, యుగంధర, తిమ్మరసులబోలి చాచకీయవేత్తయే కాని తిమ్మరుసు ఆంధ్రభూనేని కాదు. యుగంధరును మనోరాజు కాదు. చాణక్యుడు చుక్కచుక్క గాదు.

పట్టాభి తన్ను తాను గుర్తించు కొనలేకపోయినాడు. గాంధీజీ పట్టాభి మేధావియని గుర్తించినాడు. లోకము గుర్తించినది. ఆంధ్రులంగీకరించిగాదు. పట్టాభిలోని మేధస్సు పట్టాభికి తెలియలేదు. నిన్ను గప్పిన నిప్పుది. ఇట్లే యాతని నాయకత్వముకూడ. పట్టాభి నాయకుడగుట కాశ లేదు. తా నవగలననుభవము లేదు. కాని యాతని కార్యదీక్ష, యాతని దూరదృష్టి, మనోనిబ్బరము, అసామాన్యములని యాంధ్రులు గుర్తించి యాంధ్రరాష్ట్రసమస్యాఫరిష్కారమున కాతనినియ

కత్వమునే కోరుకొనిరి. పిదప నాత డభయహస్త మిచ్చియు న్నాడు. అట్లే అఖిలభారతదేశీయ మహాసభాధ్యక్షపదవికై తా నాసించలేదు. ఆపదవి నందుటకై కొంత కుటిలనీతి యవసరము. ఆకుటిలనీతి పట్టాభి కిష్టము లేదు. అది చూపినగాని యధ్యక్షపదవులు రానేరవు. అందుచే పట్టాభి యాపదవికై యాశింపలేదు.

ఇదివఱలో గాస్థాన మలంకరించిన గాంధీ, జహావరు పంజితుడు మొదలగు రాజకీయవేత్త లంద రీకుటిలనీతినే ప్రవర్తించిరా యనుప్రశ్నము రావచ్చును, కాని దాని కొక్కటే సమాధానము. ఆమహామహులు హింమాదేశమందలి ధృవ తారలు. ప్రపంచనాయకు లను పేర్వడని యంతర్జాతీయకీర్తిని గడించుకొనిన వారు. మహామహులు. పట్టాభి దేశీయనాయకుడు. దేశీయగాయకు లాపదవుల నాశించునప్పుడు కుటిలనీతి కొంత యవసర ముండవచ్చును. ఆస్వల్పమునకైన నంగీకరింపనివాడే పట్టాభి.

పట్టాభి యెంత అన్యష్టవంతుడో అంత దురదృష్టవంతుడు. దురదృష్టవంతుడు ఆంధ్రుడై జన్మించుటవలన.

అదృష్టవంతుడు కాంగ్రెస్సువాడయ్యు నన్యాసి కాక పోవుటవలన.

పట్టాభి ఆంధ్రులలో మేధావి. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయాధికారమున కర్హుడు. ఆయదృష్ట మేనాడు పట్టునో?

ఆంధ్రు లిక్క నైన వానిని గుర్తించి తగినస్థానము నొసంగుదుగుగాక!

ఒక్క మ న వి.

ఆంధ్రరాష్ట్రమునకు మద్రాసు రాజధానిగా నుండుటను గూర్చి పట్టాభిగారి యభిప్రాయమును తెలిసికొనవలసియుండి వారికి జాబువ్రాయగా వా రీక్రిందజాబును 22-8-45 తేదీని నాకు వ్రాసిపంపిరి. దానిని యథారూపమున ప్రకటించినాను. ఈక్రింది యభిప్రాయమునుబట్టి ముందుగ నేవ్రాసిన యభిప్రాయమును సవరించుకొనుచున్నాను. ఇందులకు చదువరులు, డాక్టరు పట్టాభిగారుకూడా నన్ను మన్నింప ప్రార్థన.

ఇట్లు,
గ్రంథకర్త.

From

Dr. B. Pattabhi Sitaramayya,

Masulipatam.

22—8—45.

మిత్రమా,

మీ ఉత్తర మీలో జనే అందినది. శ్రీ బాగ్ ఒడంబడి కలో చెన్నపట్నం ఆంధ్రరాష్ట్రమునకు ముఖ్యపట్నంగా ఉండ వలెననే షరతులేదు. హైకోర్టున్నూ ముఖ్యపట్నమున్నూ ఈ రెంటిలో ఏదో ఒకటి రాయలసీమయందున్నూ, రెండవది కోస్తా

జిల్లాలయందునూ ఉండవలెనన్న వీటినిగురించి నిర్ణయించుకొను మొదటిహక్కు రాయలసీమవారికి ఉండవలెనని యున్నది.

చెన్నపట్నం రాజధానిగా నుండవలెననునది శ్రీవేమ వరపు రామదాసుపంతులుగారు విశాఖపట్నంలో రెండవ మారు ఆంధ్రమహాసభ జరిగినప్పుడు చెప్పియున్నారు. పిమ్మట ఈవిషయమై కాంగ్రెసు గవర్నమెంటులో శ్రీప్రకాశంగారు, శ్రీసాంబమూర్తిగారు పట్టుబట్టారు. 1938 సం॥లో మద్రాసులో సర్. S. Radhakrishna గారి అధ్యక్షతకింద జరిగిన మహాసభలో ఇది అంగీకరింపబడినది. మద్రాసుగవర్నరుగారు Cabunit మీటింగులో దీనిని హర్షించినారు. దీనిని మరతుగా పెట్టి ఆంధ్రరాష్ట్రము నడుగుట అనుచితము. జౌండరీసుకమిషన్ వారు నిర్ణయించవలసిన విషయమిది. మొదట మద్రాసు పట్నం ఆంధ్రరాష్ట్ర సరిహద్దులలోనికి వచ్చునని నిశ్చయించనిదే ఈవిషయం తేలజాలదు. కాని రెండురాష్ట్రములకు ఒక్కటే రాజధానినగరం ఉంచవచ్చునా లేదా అను విషయమై చర్చించుటలో నేను కొన్ని సాదృశ్యములిచ్చినమాట విజమే. అలా ఒక్కటే రాజధానినగరంఉంటే నాకు సంతోషమే. మనకు చాలాఖర్చు కలిసివస్తుంది. కొత్తభవనములకు ధనము వ్యయపర్చ వనసరములేదు. అయితే ఖరారు నామాలోనే ఆవార్డును పొందుపరచి ఫలానిచోట రాజధాని ఉండవలెనని చెప్పటం ఆనమంజనము.

(3d) భో॥ పట్టాభి సీతారామయ్య.

వీరు వ్రాసిన గ్రంథములు.

- 1911—శ్రీ Agyiēne—తెలుగు (Telugu)
- 1912—National Education.
- 1913—Indian Nationalism.
- 1916—Linguistic Provinces in India.
- 1935—History of the Indian National Congress.
- 1936—Economic Conquest of India.
- 1937—Constitutions of the World.
- 1938—Gandhism & Socialism.
- 1939—Hindu Home Rediscovered.
- 1942—Gandhi & Gandhism.

BOOKS IN THE PRESS.

- (1) 'Feathers and Stones.'
- (2) History of the Congress Vol. II.
- (3) "I too have spun."
- (4) What every young man and woman ought to know.

or

BP's advice to his sons.

డాక్టర్ యట్టమిల్లి జగ్గన్న శాస్త్రి

విప్లవకారుడు.

ఉదేకము తాత్కాలికలక్షణము. ఉదేకము జెందిన మానవుని రక్తము వేడెక్కును. అట్లుడుకురక్తమును గలిగిన వాడు కార్యోత్సాహియై చేయుచుండును. కాని యీలక్షణము తాత్కాలిక మగుటచే ఉత్సాహముకూడ తాత్కాలికమై యుండును. ఈయత్సాహ మున్నంతవఱకే మానవుడు పనిచేసి పిదప కార్యవైముఖ్యమును పొందుచుండును. ఇట్లుండుటమానవ స్వభావము. సామాన్యమానవు లంద రీవిధముననే యత్సాహ మును, నిరుత్సాహమును బొందుచుండురు. అనిరుత్సాహము మాత్రము భీరువుని లక్షణము. అట్టి భీరుత్వము లేనివాడే పోటు మానిసియై వీరు డనిపించుకొనును. కాని ప్రతివీరునకును విజయము ప్రధానమేగాని అపజయము సంభవించినంతమాత్రమున నిరుత్సాహి కాడు. నేడు కాకున్న రేపైన శత్రువిజయము దొఱకక పోవునా యని యాశతో ఆశుభసమయమున కెదురు చూచుచుండును. ఈ అపజయమునకు జయమునకు మధ్యనున్న దిశములలో మానవునియం దుత్సాహము తగ్గినదని తలలప రాదు. కలిగియున్న యత్సాహమును వెలిబుచ్చుట కదను లేదు. అట్లు సమయ ముది యుగముగాని వేరేమియు గాదు.

ఎజ్జామిల్ల జగ్గన్నశాస్త్రి

యుష్ఠకాలము దీర్ఘమైనప్పుడు విరామములుగూడ హెచ్చుగనే యుండును. అందుచే నట్టిపిరులపని పరిపూర్ణముగ పరిశోధించిన పిమ్మట యాతనినిగూర్చి యభిప్రాయములు స్థిరీకరించు కొన వచ్చును.

కాశీనదేశములలో వైష్ణవోద్యమము పనిచేయునట్లు భర్తృపన్నములు పనిచేయవనియు, హిందూయే ప్రధానముగా బెట్టుకొని వచ్చిన శత్రువుని సత్యవాక్యప్రబోధములు సాగనంప వనియు, దేశస్థితి, స్వరాజ్యాభిమానము, జాతీయైక్యత, ఏకకార్యోన్ముఖులైన దేశస్థుల పట్టుదల, పని జేసినట్లు, వేషికోలులు, విన్నపములు, మహాజ్వల, కరపత్రములు పరులను పారద్రోల వనియు శ్రీ జగ్గన్నశాస్త్రి తఱుచు వేదిక నెక్కి చెప్పుచుండెడి వాడు. కొందఱుపన్యాసము లిచ్చుటలో ఘనులు. కొందఱూకొట్టుటలో ఘనులు. శాస్త్రి యుపన్యాసము లిచ్చుటలోనే ఘనుడుకాక చెప్పినవానిని యాచరణలో పెట్టుట కుత్సహించెడువాడు. కాని ఒక్కనితో నెంతి స్వల్పకార్యమైనకాదుకదా. శాస్త్రికి తోడునీడలు తక్కువైనవి. ఒక్కడైపోయినాడు. అతని యుత్సాహము వేంకటానికి రాలేదు. అతని కార్యదీక్ష మహాకటానికి లేదు. అతని సాహస మింకొక్కనికి గానము. నీటిలో బంతిని నొక్కినగొలదియు పైకి లేచునట్లు, మానవునికి కష్టములు వచ్చినగొలదియు నుత్సాహమెక్కుడై యొప్పుచుండును. అట్టివాడే శాస్త్రి. రాజకీయములలో నీతనికి నిరుత్సాహము లేదు. 'యుద్ధవిరామసమయములలోని సైనికులే యాఘాటి కాం

గ్రామస్థులవీరులు' అని ఆతడు ప్రజాసామాన్యమునకు చెప్పని దినముండదు. శత్రువుని నిర్జించుటలో రాజకీయము, రాజకీయపరిజ్ఞానము ప్రధానములనియు, శత్రువు మనమనుకొనినంత తేలికగ పోవువాడు కాడనియు నాతని ముఖ్యాభిప్రాయములు.

హృదయభరితముగా వ్రాయుచు వైద్యచిద్య నభ్యసించిన వారిలో పెక్కండ్రు రాజకీయవేత్తలై యలరారు చున్నారని వ్రాసితిని. అట్లే యీ శాస్త్రియుగూడ. వైద్యమునం దీతనికెంత ప్రావీణ్యత కలదో, రాజకీయమునందుగూడ నితని కంతపాండిత్యము కలదు. ఈతనికి వైద్యములో నెల కేడెనిమిదినందల రూప్యములవఱకు ఆర్జన ముండెడిది. అట్టి వైద్యమును నాతడు రాజకీయములకొరకు విరమించుకొనినాడు. ఈనాటికిగూడ వీరి నెరిగినవారు వీరిని రావించి నాడిపరీక్షను చేయించుకొని వారు చెప్పినపద్ధతులమీదనే వైద్యమును చేయించుకొనుచుందురు. పెక్కండ్రీతనిని సిద్ధహస్తాడనియు, నమృతహస్తాడనియు నుడువుచుందురు. మరికొంద రీతని “హస్తవిశేషముచే రోగులు బ్రతుకుచున్నారు. ఇత డే నీళ్ళిచ్చిన నేమి” యని గొండాడుచుందురు. మొత్తముమీద నతనికి గొప్పపలుకుబడియు, సాహసాదార్యములు గలవని యెరిగిన వారందరు చెప్పుచుందురు. అట్టివాడే శాస్త్రి.

ఇతని బాల్యము.

శాస్త్రి తూర్పుగోదావరిజిల్లాలోని మండవేట గ్రామములో సుద్ధవైదికులలో నచ్చుతెలగాణ్యులుంటుంబమునకు జెందిన

వాడు. ఈతడు 1886 సం॥రమున ఫిబ్రవరి 16 వ తేదీని జన్మించెను. వీరితండ్రిగారు రామస్వామిగారు. కౌశికగోత్రము. గోత్ర పురుషుని పట్టుదల, కార్యదీక్ష, సమర్థత వీరిలో కొంతవఱకు ప్రతిఫలించినవి. కాని వానికొరకము - దుస్సహనము, వేగిర పాటు వీరిలో మొదటినుండియుగూడ లేవు. వీరితండ్రిగా రేక సంధాగ్రాహి. మంచికవులనిగూడ ప్రతీతి శాస్త్రియే చిన్న తనమునుండియు కుటుంబభారమును వహించి చదువుల చెప్పించియు, వివాహముల గావించియు నవరిమిత కష్టముల నందుచుండెడినాడు. ఆకుటుంబభరమునకై విరక్తుడు కాలేదు. వీరి వివాహానంతరము విద్య విరమించి కుటుంబవ్యవహారములు చూచుకొనుచుండగ దేశమందు వంగ దేశవిభజనపేర రాజకీయాందోళనము ప్రారంభమైనది.

బంగాళా విభజనము.

ఏమికోట్ల యెస్టేలియల జనాభాతో ముఖ్యపట్టణ మన దగు కలకత్తాతో, బెంగాలు, బీహారు, ఒరిస్సారాష్ట్రములతో కలిపిన భాగము నొక లెప్టినెంటు గవర్నరు అధికారముక్రింద నుంచబడినది. ఈవిభాగమును మొట్టమొదట గావించిన నాటికిని, లాగుకర్జను నైసురాయిగా వచ్చునాటికిని, చాలభేదము కలదు. జనాభా బాగా అభివృద్ధి యగుట, వర్తక వ్యవహారములు అధికమగుట, రాజకీయ పరిపాలనము క్లిష్టతరముగ నేర్పడుట, విద్యాధికులసంఖ్య యెక్కువై పెక్కుండు రాజకీయములలో పాల్గొనుట మొదలగునవి జరిగినవి,

ఇది యిట్లభివృద్ధి యగుచుండగా ప్రభుత్వపటుత్వము క్షీణించినది. రాష్ట్రమునకు వలసిన అంగబలము తక్కువైనది. హైందవ ఆంగ్లేయోద్యోగము లెక్కువగ శ్రమింపవలసి వచ్చినది. పరిపాలనావిధానమును సాగించు శాఖలు శుష్కింపవలసినవచ్చినది. రహదారీలు అశ్రద్ధచేయబడినవి. ఈలోపము లెక్కుడుగ తూర్పు బంగాళారాష్ట్రమునందు గాన వచ్చినవి. ఇందులకు సాయముగ ఆభాగముయొక్క భౌతికలక్షణములు గూడ మిగిలిన భాగముకంటె భిన్నముగ నున్నవి. వంగదేశపు మాండలిక పరిపాలనాసంఘమువా రీవిషయమునుగూర్చి యీ క్రిందిరీతిని ప్రకటించియున్నారు. “మన మెరిగియున్నంతవఱకు హిందూదేశములో నీతూర్పు బంగాళారాష్ట్రములోని రహదారులు నిర్లక్ష్యముగా చూడబడినంత మరియేప్రాంతములలోను చూడబడలేదు. ఈభూభాగమున గంభీరమైన నదులు వానిశాఖోపశాఖలతో వివిధముఖముల విజృంభించి ప్రవహించుటయేగాక, ఇక్కడ నత్యధికవర్షములు సంతతధారావృతముగ కుజియుచుండుటచే, నీప్రాంతమంతయు తఱచు జలమయమై యుండుటయు నందుచే భూమి ఫలవంతమై పంటలధాన్యము, జనపనాన మొదలగు మంచిమంచిపంటలనొసంగుచుండుటయు, యిక్కడిప్రజలు కొండలు కాలశేపమునకై పట్టణములకు జేరుకొన్నను చాలమంది వ్యవసాయాది వృత్తులలోనే యుండి పోయి యనేక గ్రామములలో నినసించుటయు జరుగుచున్నది. ఇక్కడిపల్లెలు సమూహములుగ లేవు. మెఱక దిబ్బలు కల పట్టణములలోను, నదులకు వానిశాఖలకు గల యుభయపక్షములలో నొత్తయైన స్థలములలోను జనపదములు, యిశాన్య నిర్మింప

బడియున్నవి. తఱచుగా యీగృహములు పెదురుబడియున్నవలలోను, పొదలలోను, ఫలవృక్షముల మరుగునను నిర్మింపబడినవి. ఇక్కడ కుంభవృష్టిగ కురియు వర్షములచే భూమి జలమయ మగుచుండ మధ్యమధ్య గట్టబడిన దిబ్బలమీది యిండ్లు చిన్నచిన్నద్వీపములవలె గోచరించుచుండును. మరీముఖ్యమగు యేకొద్ది రహదారులో నీటిలో మునిగిపోకుండ నుండునట్లైత యివ భూభాగముపై వేయబడినవిగాని, మిగిలినవన్నియు నీటికింద మునిగిపోయి యుండును. అందుచే తఱచు ప్రయాణములు పడవలమీదనే సాగుచుండును. వర్తకస్థానములు నదుల కుభయపార్శ్వములలోను నిర్మింపబడి యుండును.”

లార్డుఖర్జును వైసురాయిగా నుండిన ఆఖరి రెండుసంవత్సరములలోను యీవిభజనావశ్యకతనుగూర్చి యెక్కుడు చర్చింపబడినది. ప్రభుత్వము బంగాళారాష్ట్రమును విభజింపవలెననియు, కలకత్తాలోని రాజకీయగాయకులు విభజనము కూడదనియు చెప్పసాగిరి. ప్రభుత్వ మీవిభజనమును చేసితీరవలెనని నిశ్చయించుకొనినప్పుడు రాజకీయవేత్త లందరైక్యకంఠముతో “నీవిభజనము వలదు. జాతీయైక్యత నశించును. మాకును మీకునుగల సంబంధములు తెగిపోవును. కాన విభజనము వల్ల కాదని” చెప్పసాగిరి. ఆజాతీయపత్రికలుగూడ యీవిషయమునుగూర్చిన వ్యాసములు పెక్కులువ్రాసి ప్రకటింపజొచ్చినవి. మొత్తముమీద ప్రజానీక మీవిభజనము చేయకూడదని పట్టుపట్టగ ప్రభుత్వ మీప్రజానీకమునకు లొంగిపోయి ప్రవరింపకూడదు. ఈవిభజనమును రాజకీయముగచేసి తీరవలసిన

యగత్యము వచ్చినది. కావున యీవిభజనము చేసితీరెదనని ఖర్జను 1905 సం॥రములో జూలైమాసమునం దీవిభజనమును గావించెను. ఆనంతర్వరములో అక్టోబరుమాసమున కావిభజనము అమలులోనికి తేబడినది. బెంగాలులోని పశ్చిమభాగము, బీహారు, ఒరిస్సా ఒకభాగముగను, తూర్పుబంగాళము, అస్సాము ఒకభాగముగను విభజింపబడి వాని హ్రస్వజీవితముల ప్రారంభించుకొనినవి.”

పైవప్రాసినదంతయు బంగాళావిభజనముకై ప్రభుత్వము చెప్పిన కారణములు. ప్రజాపక్షమున చెప్పవారల కారణములు కూడ ధర్మసమ్మతములేగాని అన్యాయములనిచెప్ప సావకాశము లేదు. కాని ప్రజానీకము వలదన్నను చేయుట కధికారము ప్రభుత్వమునకు గలదు. అందుచే అదిజరిగినది.

ప్రజాపక్షకారణములు:—బంగాళములో అంతర్వాహినియై ప్రవహించుచున్న విష్ణవోద్యమము తూర్పుబంగాళము నందుకంటె పశ్చిమబంగాళమునం దెక్కుడుగ నుండుటచే ఆ రెండుభాగములకు సంబంధము లేకుండ చేయుతలంపు ప్రభుత్వము పెట్టుకొని రనియు, వాస్తవమునకు పశ్చిమబంగాళములో విద్యాధికులు, రాజకీయవేత్తలు యెక్కుడుగ నుండుటచే నీవిద్యాధికుల బారినుండి, తూర్పుభాగమును కొంచెమునాగరిక ప్రదేశ మగుటచే దానిని సంరక్షింప వలెనను తలంపుతో ప్రభుత్వము విభజన కేర్పాటు చేయుచున్నదనియు, పశ్చిమభాగములోకంటె తూర్పుభాగములోని ప్రదేశములలో అసామాన్యదీయు లెక్కుడుగ నుండుటచే నీయుభయభాతులవా

రేకముఖమున నశ్చక్రస్థనంది రాజకీయాంధోళనము నెప్పుడుగ
జేయుదు రనుభయమున నీయుభయపక్షముల విడదీసి హిందు
వులనైకీ మహాత్ము ప్రియులైన శ్రుంగోద్భి విక్రద్ధి వివాదముల
ప్రయోజనము ప్రభుత్వము పొంద కలచుకొని యీవిధజన
మును నటపెట్టినదనియు నీవిధానము ప్రభుత్వమునకు క్రొత్త
గాక మొదటినుండియు విభజించు పాలించు నను తత్వము
మీదనే ప్రభుత్వము సాగించుచున్నది గావున బంగాళావిభజ
నమునకుకూడ నదే కారణమనియు, నూతనరాష్ట్రనిర్మాణ
ముచే నూతనరాష్ట్రోద్భోగుల నమితవ్యయములు, జీతబజ్జె
ములు, తదితరరాష్ట్రపరిపాలనావిధానమున కగువ్యయ మం
తయు నొకేభాగము వహింపకలసి నచ్చుచుగాన నందుల కగు
నమితవ్యయమునకై పన్నులు హెచ్చించినగాని ప్రభుత్వము
సాగదు కావున నట్టి యధికభారమును వెనుకబడియున్న
నూతనరాష్ట్రప్రజలు భరింపలేరనియు మొదలగు కారణముల
నానాటిప్రతీకలు, అనాటి యుపన్యాసకులు ఘోషిల్లుచుండుట
లోక మెఱింగిన విషయమే.

ఇట్టి విభజనము జరిగినంతమాత్రముచే నక్కడి రాజ
కీయవేత్త లాశారహితులు కాలేదు. ప్రజానంధము బాగుగా
బలపడిచి వారిద్వారమున పెద్దపెట్టున నాంధోళనమును గావింప
ప్రభుత్వము గావించిన యీదారుణవిభజనమును విరమించు
కొందురని ప్రజలు తలంచిరి. అందులకై వారు కని విని యెఱు
గని యొక మహోద్యమమును లేవదీసి దానిమూలమున ప్రజల
కీవిభజనావిధానమున గలుగు నష్టములగూర్చి చెప్పుటయేగాక

విదేశవస్తు బహిష్కరణోద్యమమును బయలుదేర డీసినారు. ఆనాటిపత్రికలు, కరపత్రములు, నాయకులు, ఉపన్యాసకులు, వారు వీరననేల ప్రజానీకమునకు ప్రబోధమును గావింప శక్తి వంతములైన సర్వవిధముల ప్రజలలో నొకప్రచారమును లేవ దీసి “ఒకప్పుడు భాగ్యవంతమైన మనరాష్ట్రము ప్రజాభిప్రాయ మునకు భిన్నముగా విభజించుట యన్యాయమనియు, నీవిభజ నమువల్ల ప్రజలకధికమైన పన్నుబాధతో దరిద్రు లగుదురుగాని భాగ్యవంతులు కాజాలనియు, ప్రభుత్వదృష్టిని మరల్చుటకు బ్రిటిషువస్తుబహిష్కరణము ప్రధానసూత్ర మనియు, నందుచే ప్రజలు స్వదేశవస్తునిర్మాణవశ్యకతను గుర్తించి యందులకై తోడ్పడ వలసినదనియు” ప్రచారము గావించిరి. మఱికొం దరు “రష్యాజపాను వారిని బాధించినట్లే యీనాడు ప్రభు త్వము మనల హింసించి యవమానముల పాల్గొనించుచున్న” దనిగూడ చెప్పసాహించిరి. కొందరు “వంగదేశమున మతము లేదా? దేశాభిమానములేదా? వారితల్లియైన కాళికాదేవి జ్ఞాపకమునందులేదా? సర్వశక్తిస్వరూపిణి కాళికాదేవియే. ఆమెను స్మరించి మీరు శక్తివంతులు గండు. మహారాష్ట్ర ప్రభువై మన దేశనాయకుడైన శ్రీశివాజీమహారాజునుస్మరించుడు దేశహితైక కార్యముల నొనర్చుడు. విదేశవస్తుబహిష్కరణ మును గావించి స్వదేశవస్తునిర్మాణమునకు గడంగుడు” అని మఱికొందరు ప్రచారముల గావించుటకు ప్రారంభించిరి. ఈసమ యముననే వంగదేశకవియైన బకిం చంద్రభట్టశ్రీ తనకపాలకుల దేవులగు నమలా ‘వంగదేశమాలయం’ అనుపాటను రచించి

యుండగా వంగదేశీయు లీగీతమును గుర్తించి యిది జాతీయ గీతముగాజేసి పాడి ప్రచారము గావింపసాగిరి. ఈగీత మాకవి చంద్రు డేముహూర్తమున తలపెట్టి వ్రాసినాడో కాని యిది జాతీయగీతమై సేతుశీతాచలపర్యంతము వ్యాప్తిజెంది దేశభక్తులకు నిత్యపారాయణమై యొప్పుచున్నది. అట్టి యీగీతమును ఆనాడు గ్రామగ్రామములవెంటబాడి ప్రజల కుత్సాహమును మొలక లెత్తింపజేయుచు విప్లవకారులు మంచిప్రచారమును గావించిరి. ఈదినములలోనే బాలగంగాధరతిలక్ కలకత్తానగరమునకువెళ్లి యుపన్యాసముల నొనంగిరి. అప్పటి కప్పుడే భరీంద్రుడు బరోడానుండి కలకత్తాకు వచ్చెను. ఆతనిమిత్రులగు అపినేషభట్టాచారీ, స్వామివివేకానందుని సోదరుడగు భూపేంద్రనాథుడత్తాగార్ల సహాయముతో బరీంద్రుడు యుగంధరపత్రికను స్థాపించి ప్రకటించుట ప్రారంభించెను. ఈపత్రికకు యే డెనిమిదివేల చందాదారులు ప్రోగుపడిరి. ఈబరీంద్రుడు మన అరవిందఘోషుగారి సోదరుడు. వీ రీవిప్లవోద్యమమునకు 11 రివాల్వర్లను, 4 రైఫిల్సును, 1 టుపాకిని రహస్యముగ సంపాదించిరి. ఈతనిసంఘములో 14 లేక 15 గురు యువకులు ప్రాణార్పణమునుజేయ సంసిద్ధులైజేరిరి. వీరందరు కలసి పులిశ్ బిహారీదాసు అనువాని నాయకత్వము క్రింద డక్కాలో అనుసీలసమితి యని యొకసమితిని యేర్పాటుచేసుకొనిరి. ఈసమితి శాఖలలో నొకటి పశ్చిమబంగాళమునకు ముఖ్యపట్టణమైన కలకత్తాలోను రెండవది తూర్పుబంగాళమునకు ముఖ్యపట్టణముగ డక్కాలోను నెలకొల్పబడినవి. డక్కాసంఘ మొక్క

- 1906 సం॥రమున సెప్టెంబరు నెలలో డక్కాజిల్లాలోని శేఖర్ నగరములో బండిపోటు ప్రయత్నము.
- 1907 సెప్టెంబరు నెలలో డక్కాజిల్లాలోని నేతాంగంజిలో చోరీనేరము. ఒక్కడు పోడువబడినాడు. రు. 80 అపహరింపబడెను.
- 1907 సం॥రమున సెప్టెంబరు నెలలో డక్కాజిల్లాలోని ఆరుసూలియూలో బండిపోటునేరము.
- 1907 సం॥రమున ఏప్రియల్ 21 లోను, జూను 1912 లోను మైమూసింగుజిల్లాలో జమాలపూర్ లో దొమ్మినేరము ఒక్కడు పోడువబడినాడు. పెక్కండు శిక్షింపబడిరి.
- 1907 సం॥రమున ఆగష్టు నెలలో బంకూరాజిల్లాలోని మాసాడంగా బండిపోటునేరము.
- 1907 సం॥రమున అక్టోబరులో ఫ్రెంచిచంద్రనగరములో మాసాండగా రైలును తిరుగద్రోయు ప్రయత్నము.
- 1907 సం॥రమున 6 డిశంబరులో మిథునపురంజిల్లాలోని నారాయణపూర్ లో రైలును తిరుగద్రోయు ప్రయత్నము.
- 1907 సం॥రమున 23 డిశంబరులో ఫరీదుపురముజిల్లాలో గోఆలండ్లో ఆలెదొరను హత్యాయత్నము. ఒక్కడు గాయపడెను.
- 1908 సం॥రమున ఏప్రియల్ 31 ని మూరాజిల్లాలో శ్రీహరిణపరలో బండిపోటు నేరము. రు. 400 దోపిడి.
- 1908 సం॥రమున ఏప్రియల్ 11 ని ఫ్రెంచిచంద్రనగరంలో బొంబుతో హత్యనేరము.

- 1908 ఏప్రిల్ 30 బీహార్ లోని ముజఫర్ పూరులోని హత్యా నేరము. 2 స్త్రీలు చంపబడిరి. 1 పురుషుడు పొడువ బడెను.
- 1908 సంగరమున మే 2, 1910 ఫిబ్రవరి 12 న 24 పరగణా జిల్లాలోని అల్లిపురములో కుట్రనేరము. ఈనేరములో శిక్షలు ఒకనికి ఉరిశిక్ష, ముగ్గురికి 7 సం॥లు, 4 కు యావజీవద్య్విపాంతరవాసశిక్ష, 3రికి 10 సం॥రములు, 4 కు 7 సం॥రములు, ముగ్గురికి 5 సం॥ములు కఠిన వఱకములు.
- 1908 సంగరమున మే 9 ని మిథునపురంజిల్లాలో కుట్రనేరం.
- 1908 సంగరమున మే 15 ని కలకత్తాలో గ్రేవీఫిలో బాంబు పేల్చెడు.
- 1908 సంగరమున జూన్ 2 ని డక్కాలో బారాబజారులో హత్యతోగూడిన దోపిడినేరము. 25,837 రూపాయలు దోపిడి జరిగినది 4 గురు చంపబడిరి. పెక్కండు గాయ పరుపబడిరి. దోపిడిదొంగ ఒకడు చంపబడెను.
- 1908 సంగరము జూన్ 21 ని, 24 పరగణాలలో కంకినారలోను కొబ్బరికాయలో సమర్పబడిన బాంబుతోనేరములు.
- 1908 సంగరమున ఆగష్టు 15 ని, మైసూర్ శింగుజిల్లాలోని బజీర్ పురంలో దోపిడినేరం. రు. 1500 నష్టం.
- 1908 సంగరమున ఆగష్టు 21 ని, 24 పరగణాలలో శ్యామనగరములో కొబ్బరికాయలో సమర్పబడిన బాంబుతో చేసిన నేరములు.

- 1908 సం॥రమున నవంబరు 12 ని, 24 పరగణాలలో బెల్లూరియా కొబ్బరికాయలో నమర్చబడిన బాంబుతోచేసిన నేరములు.
- 1908 సం॥రమున డిశంబరు 21, పరగణాలలో సోదెపురంలో కొబ్బరికాయలో నమర్చబడిన బాంబుతోచేసిననేరము.
- 1908 సంవత్సరమున ఆగష్టు 14 ని, డక్కాలోని సతిర్పణలో పడవదొంగతనము. 3 గురికి 4 మాసములు వఱకమురు. 50 జరిమానా.
- 1908 సెప్టెంబరు 1 ని, 24 పరగణాలలో అల్లిపురంజెయిలులో నరేగోసాయి అనువాని హత్య. ఇద్దరు నేరస్థులు పురి. ఒక్కడు $1\frac{1}{2}$ సం॥రములకు, వేరొక్కడు 1 సం॥రం శిక్ష.
- 1908 సెప్టెంబరు 16 ని, హోగ్లీలో బిగహత్రి గామంలో దోపిడి గు. 535 లు నష్టం. ఒకనికి 6 సం॥రము 2 రికి 5 సం॥రము వేరొక్కనికి 3 సం॥రముల శిక్ష.
- 1908 అక్టోబరు 30 ని, ఫరీద్పూల్ జిల్లాలోని నారాయణ్ టుపాకులతో దోపిడి. పోయినసొమ్ము రు. 670 లు, నష్టం రు. 6,400 లు. ఇరువురు గాయపడిరి.
- 1908 నవంబరు 7 ని కలకత్తా ఒవర్ట్ హాలులో సర్ ఆర్డూ ఫ్రేజరుని హత్యనేరము. నేరస్థునికి 10 సం॥లు శిక్ష.
- 1908 నవంబరు 9 ని కలకత్తాలో సర్పెంటైన్ లోనులో నందారు రాత్ బెనర్జీ అను యెన్నెవ్వరుని హత్య.

1908 నవంబరు 14 ని కర్కాటలో రామ్మూలో పురుషూర
చక్రవర్తిని హత్య.

1908 నవంబరులో హూరాలో కేళికి అనువాని హత్య.

1908 నవంబరులో కర్కాటలో రామ్మూలో అగ్నిహోమము
అనువాని హత్య.

1908 నవంబరులో గాక్షిమాట్లలో తైత్తాగ్రామంలో దోపిడి
నేరంలో రు. 1915 లు చోరీ.

1908 డిశంబరు 2ని, హోగ్గీలో మోరేహల్ గ్రామంలో దోపిడి
నేరంలో రు. 130 లు చోరీ. ఒకనికి గాయములు తగి
లినవి. ఒక నేరస్తునికి 7 సం॥రములు శిక్ష.

1908 డిశంబరు 21 ని, ఒకర్ గంజజిల్లాలో ఔహర్ గాటిలో
దోపిడినేరంలో రు. 3000 లు చోరీ. సెక్షిషన్ కమిటీ
191 రు నివోర్తలో.

(కాలిక్తంప్రలో గిరి 10 గిరి కేజీలలో నిచ్చిన పట్టికలు. *

బంగాళములో నీవిస్లవోద్యమ మింత తీవ్రముగా జరుగు
చున్న కాలములో ఆదేశమునుండి బాబూ బిషిక్ చంద్రపాలు
ఆంధ్రదేశమునకువచ్చి బంగాళావిభజనమునుగూర్చి తీవ్రముగా
ప్రచారమును గావించెను. ఆదినములలో పాల్ తిరగని గ్రామము
తిరగనిపల్లెలేదు. అన్ని గ్రామములందునను విదేశవస్తుబహిష్క
రణమును స్వదేశీవస్తుప్రోత్సాహమును నాతడు చేయుచు
వచ్చెను. కాని యీ పాలుగారికి ఆంధ్రదేశముకొత్త. మరియు

* దౌర్జన్యములమైన విప్లవోద్యమమువలన దేశజాలకు కలుగు నష్టము
లను నిరూపించుటకే యిది వ్రాయబడినది.

యీ ఆంధ్రదేశమున కిట్టి విప్లవోద్యమముకొత్త. పాల్ గారి సభలకు కూడ వెళ్ళి వినుటయే దుర్లభముగ నుండెడిది. ఆనాటికి యెఱ్ఱపాగానుజూచి జడియని యుద్యోగి లేడు. ఎంతటి గృహస్త యినను పోలీసులన్న హడలెత్తి లోనికిపోయి తలుపులు వేసుకొన వలసినదే. అట్టి భయకంపిత సమయములందు పాలుగారితో ఆంధ్రదేశసంచారమునకు బయలుదేరి ప్రబోధము గావించినవాడు ఒక్క జగ్గన్నశాస్త్రియే. ఆనాటినుండియు నితని కాయుద్యమములో నుత్సాహము కలిగి తీవ్రప్రబోధమునకు గడంగుచుండెడివాడు.

ఈవిక్రమచంద్రపాలుగారు 24-4-1907 తేదీని రాజమండ్రి వచ్చినప్పుడు శ్రీశాస్త్రిగారును, గాడిచెర్ల హరినర్సోత్తమరావుగారును వాస్తో కలిసి పనిచేసిరి. ఆ రాజమండ్రి కళాశాల విద్యార్థులను మార్కుహంటగుదొర వెలుపలకు రానియకుండ నాపుజేసినప్పుడు శాస్త్రి ట్రైనినింగు కాలేజీ విద్యార్థులచే నమ్మకట్టించి యొక్కవిద్యార్థి నైన కళాశాలలోనికి పోకుండ నాపుచేసెను. అదే ప్రపథమమున రాజకీయరంగము లోనికి దిగినది. అప్పటినుండియు శాస్త్రి బహిరంగముగ రాజకీయములలో జోక్యము కలుగజేసికొని పనిచేయుచుండెడివాడు. వీనితో గాడిచెర్ల హరినర్సోత్తమరావుగారేకాక బోడి నారాయణరావు వనువారుకూడ కలిసి పనిచేయ నారంభించిరి. శాస్త్రి పాలుగారితో నాంధ్రదేశసంచారమునకు బయలుదేరి వివిధ గ్రామములు పల్లెలు పత్తనములు చూచి ప్రతిస్థలములో విప్లవముల నొనంగి ప్రజలకు స్వదేశాభిమానమును గలిగించి

చుచు వచ్చెను. "According to a report of the meeting in the Vande Mataram news paper of May 27th 1907 Bepin Chendra Pal had been followed by a Madras Gentlemen who declared that they ought to go abroad and learn the manufacturing of bombs and other destructive weapons and how to wield them, and return them to their country to sacrifice every Amavasya night 108 whites (not white Cambs but those who were their enemies) and these the bright prospect of the whole nation lay in future."

Pages: 162-163 Sedition Committee 1918 Report.

కడమనా దిరువురు బెజవాడలో "స్వరాజ్య" యను నాంధ్రవారపత్రికను స్థాపించి ప్రచురించి ప్రబోధముగాపించు చుండెడివారు. ది 26 మార్చి 1908 సం॥రమున చిడంబురిం విల్సన్ రాజకీయాందోళన కై చెఱలో బెట్టునప్పుడు స్వరాజ్య పత్రికలో నీదిగువనీతి నొక వ్యాసము ప్రకటింపబడెను.

"అరే, ఫరంగీ, క్రూరవ్యాఘ్రమా, నిష్కారణముగ నీవు ముగ్గురు హిందువులను ఒక్కసారిగ పొట్టను పెట్టుకొంటివా? నీవు నీనీతిచట్టములనుగూడ నతిక్రమించుచున్నావు. ఓభయభ్రాంతుడా, పొగరుమోతుతనమున కన్నులు గానని వారికి సహజలక్షణమైన యిట్టి వ్యతిరేకాభిప్రాయములను కలిగి నీవు నీరహస్యములను బయటపెట్టుకొంటివి. హిందూజాతీయాభివృద్ధిలో మీవిదేశపరిపాలనావిధాన మంత మొందగలదని నీవే యుజ్జువుచేసి చెప్పుచున్నావు."

అని వ్రాసి ప్రకటించుటచే ఆపత్రికాముద్రాపకుని, ఆపత్రికాధిపతిని పట్టుకొని విచారించి శిక్షించిరి. ఈశిక్షతో, ఆపత్రిక అంత మొందినది. ఆనాటి శాస్త్రి యువన్యాసములు వినినవారిలో గొండ్ల నేడు బాతీయనాయకులై దేశప్రఖ్యాతి గాంచినవారు గలరు. శాస్త్రి తన మొట్టమొదటి యువన్యాసము 1907 లో చామర్లకోటలో నిచ్చెను. అక్కడనుండి బయలుదేరి వివిధగ్రామములలో నుపన్యసించి ప్రబోధము గావించుచు వేలకొలదిప్రజలకు రాజకీయములం దుత్సాహమును గలుగజేసెను. అనా. డీతడు చేసినప్రచారము వంగదేశములోని గడ్డువిప్లవకారుని ప్రచారమున కేమాత్రమును దీసి పోదనియు, అక్కడ నందమంది గానించినంత ప్రచారము శాస్త్రి యొక్కడే గావించెననియు వ్రాయుట యతిశయోక్తి కాదు. ఇతడు బందరు మొదలగు గ్రామములలో విప్లవసంఘముల నెలకొల్పెనుగాని యాసంఘము లేవియు సంతృప్తికరముగా బనిచేయలేదు. అంతమాత్రముచే శాస్త్రి నిరుత్సాహిగాలేదు. అట్టియసంతృప్తి గలిగినచోటులం దెల్ల శాస్త్రి ద్విగుణీకృతోత్సాహముతో బనిచేయుచు వచ్చెను.

వంగల వేంకటనారాయణగారు

ఇచ్చట వీరినిగూర్చి కొంచెము వ్రాయవలసియున్నది. వంగల వేంకటనారాయణగారు వైదీకులలోని తెలగాణ్య శాఖకు జెందినవారు. అత్తిలి వాస్తవ్యులు. రసాయనశాస్త్రము వీరి కభిమానవిద్య. ఈశాస్త్రములో వీరు బి. యే. పరీక్షయం గుర్తీరుటయు మంచి పాండిత్యమును సంపాదించి యుండిరి. వీరి

కున్నంత యధిని వేశము ఉత్సాహము మరెవ్వరికిని లేదు. వీరిరువురు సోదరులు. ఇరువురు నట్టివారే. వీరిరువురిలో వేంకట నారాయణగారు పెద్దవాడు. వెండవవాడు శివరాంగారు. లక్ష్మీయూనినప్పటిలో గొప్పపదవియందున్నారు. కృష్ణాపత్రి కాధిపతులగు ముట్నూరి కృష్ణారావుగారి కుమార్తెను వివాహము చేసికొనియుండిరి. వీరు యూరప్ను అమెరికాదేశముల కేగి మంచివిజ్ఞానమును సముపార్జించుకొని యున్నారు.

వెంకటనారాయణగారు బి. యే. పరీక్షయందుత్తీర్ణులయి ఒకటి వెండు సంవత్సరము లుపాధ్యాయవృత్తిలో బ్రవేశించి పనిచేసి పిమ్మట జపాన వెళ్ళిరి. అక్కడ పరిజ్ఞానమును సంపూర్ణముగ సలపఱచుకొని బహుళముగ వ్యాపారముసేయుటకు వలయు రసాయన పరిశోధనావశ్యక నస్తునిర్మాణమును నేర్చుకొనిరి. మరియు వీరిచ్చట స్వేచ్ఛ సనుభవించుచున్న యాదేశముల సాధాగ్యమును గుర్తించి గనుగొని, వారి స్వతంత్రవాయువుల కీల్చి వారి స్వరాజ్యపరిపాలనా సౌఖ్యముల గుర్తించుకొని స్వదేశమునకు 1905-1906 సంవత్సరములలో తిరిగి వచ్చివేసి రాజమండ్రిలో నివాస మేర్పాటు గావించుకొనిరి. అప్పటినుండియు శాస్త్రికిని వీరికిని అత్యంత మైత్రికలిగినది. శాస్త్రి రాజకీయములలో ప్రవేశించినదిమొదలు వేంకటనారాయణగారు వీరిని యత్నాత్ములగ దీసికొని వలయు రహస్యముల బోధింపుచు సర్వవిధముల చేదోడు వాదోడుగా నుండి శాస్త్రికి మంచినహాయ్యమును జేసెను

అనాడు రాజమహేంద్రవరములో వేంకటనారాయణ గారియిల్లు ఈటీవ్రాజకీయాందోళనాపరుల కాశ్రయమైనది. ఎవ్వ రేవిషయము మాట్లాడుకొనవలసివచ్చినను వేంకటనారాయణగారియింటికి వచ్చెడివారు. ఎవ్వ రేవారంటు తప్పించుకొనవలెనని తలచినను వేంకటనారాయణగారియింటికి వచ్చెడివారు. వేంకటనారాయణగారును వారినతియు వచ్చినవారినాదరించి పలయు సౌకర్యముల నొసగుచుండెడివారు. ఆకాలములో వేంకటనారాయణగారు మంచినలహోదారుగా నుండి పనిచేసి రేకాని వారు సాహసించి ముందున కడుగిడలేదు.

కాని వీరి సతి యట్లుగాదు. అనాడు మంచివిప్లవకారులతో సమముగా పనిచేయ గలిగినది. ఎట్టపాగాజూచి జడియు నాకాలములో ఆమె స్త్రీయయ్యు ధైర్యోత్సాహములతో ముందంజవేసి విప్లవమునకు సాయ మొనర్చినది. ఎవరి కేవార్త చేరవలసివచ్చినను ఆమెమూలమున చేరుచుండెడిది. ఎవ్వరికే అత్యంతరహస్యమైన జాబు చేరవలసివచ్చినను ఆమె తీసుకొని వెడలుచుండెడిది. దుస్తులమాడ్చియు, వివిధ వేషముల వేసియు పోలీసులకు చిక్క కుండ విప్లవకారులకు మంచినహాయ్యమును జేసినది. అనాడు ఆయువతి యొక్కర్తయే.

ఒక్కనా డీమె దొరసానివేషముతో గోదావరిస్టేషనులో దిగినది. పోలీసువారు చూచిరి. వెన్నంటిరి. రెండు మూడు సరిదులు దాటినది. మాయ మయినది. పోలీసువారి కామ చహారా దొరకలేదు. అప్పు డీమె తిన్నగా మాయరేఖ వచ్చినది. ఈదొరసానివేషములోనున్న యీ మాసోదరిని

మాతల్లిచూచి యాశ్చర్యపడినది. “అమ్మా! ఇది యేమిటి” అని ప్రశ్నించినది. ఆమె ప్రేమతో మాటాడవలసని సాంఘిక చేసినది. లోనికి వెడలి ఆవిదేశవేషమును తీసివేసి మోమున కింత పసుపు రాచుకొని స్నానముచేసి పట్టుచీర కట్టుకొని పళ్ళెములో రెండుపళ్ళె కొన్నిపువ్వులు పెట్టుకొని చేతితో చెంబు నీళ్లు పట్టుకొని రహస్యమైన జాబులు మొలలో దాచుకొని తిన్నగ కాలినడకను దేవాలయమున కేగి అక్కడనుండి బండ్లి కట్టించుకొని తిన్నగ తనయింటికి పోయినది. భర్త యీమెను జూచి ఎప్పుడు వచ్చితివి. ఈవేష మేమి యని బ్రశ్నింప పోలేనులు వెన్నంటుట తాను తనపుట్టిల్లయిన మాయింటికి వచ్చుటాది సర్వవిషయముల దెల్పి తాను తెచ్చిన రహస్యమైన జాబును నాతని కిచ్చినది.

ఇట్టి ధైర్యస్వయిర్యములతో ఆనాటికాలములో పనిచేసిన ఆయునతి యీరచయితతో నేకగర్భజనిత - ఆమె 1914 సం॥న బొంబాయిలో మరణించినది.

1908 సం॥రమున గోదావరి పుష్కరసమయమున శ్రీశాస్త్రియు, వంగల వెంకటనారాయణగారును గలిసి “యాత్రికుల సౌకర్యార్థము అన్నివిషయములు తెలిసికొన వచ్చును” అని యొకబోర్డును గట్టి యక్కడ కచ్చేరిని జెట్టుకొని యాత్రికులకు వలయు సౌకర్యము అన్నియు జూచుచుండిరి.

నాటికలెక్టరుదొరగారి కది కష్టముగా దోచి యా బోర్డును తీసివదిలేయు ఘనెను. అంధులకు వంగల వెంకట

నారాయణగారును, శ్రీశాస్త్రియు అష్టతగిలి యెదురుసమాధానములు చెప్పుచుపోలీసు సూపరింటెండెంటుతో దెబ్బలాడగా కలెక్టరున కావిషయము తెలిసి శాస్త్రిని వచ్చికలిసికొన వలసినదని యప్పటి తహసీల్దార్ నైన దావులూరి ఉమామహేశ్వరరావుచే కబురంపెను. అందుపై ఉమామహేశ్వరరావు మండపేటవచ్చి శాస్త్రిని కలిసికొని యాతనిని వెంటబెట్టుకొని కాకినాడ కలెక్టరుగారిదగ్గరకు దీసికొనివెళ్ళెను. కలెక్టరుగారు శాస్త్రిని “అరెస్టు” చేయుటకు బ్రభుత్వమువారు నుజ్జు నిచ్చి రనియు, కాని జిల్లాలోని శాంతికి భంగము కలుగుకుండుటకై “అరెస్టు” చేయదలచుకొన లేదనియు దెల్పుచు నిట్టిరాజకీయ విప్లవోద్యోగములలో సంబంధము పెట్టుకొనవలదని చెప్పెను.

రెండుమూడు నెలలలో కాకినాడలోని జిల్లాకలెక్టరు Ashi దొర తిరునల్వేలిజిల్లాకు మార్చబడెను. కాని యప్పటి కప్పుడే తిరునల్వేలిలో విప్లవాగ్నిజ్వాలలు జిల్లాయంతటను విజృంభించినవి. కలెక్టరుదొరను రైల్వేస్టేషనులో రైలుబండిలో నుండగా విప్లవకారులువచ్చి ‘రివాల్వరు’తో గాల్చి చంపివేసిరి.

కాని శాస్త్రి నింతటితో బ్రభుత్వమువారు వదలిపెట్టలేదు. ఈతనిపై నొక “వారంటు” బుట్టించి పట్టుకొన బ్రయత్నము చేయగా రాజమహేంద్రవరములోని మిత్తూర్ శాసంగతి తెలిసినది. రహస్యముగా శాస్త్రిని రావించి రాత్రి పండ్రొండుగంటలకు గున్నేశ్వరరావుప్రభృతులు వలసిన డబ్బు నిచ్చి శాస్త్రిని బొంబాయి పారిపోవలసినదని చెప్పి యిరువురూ గోదావరిని దాటుటకు సాహాయ్యమిచ్చి పంపివేసిరి. ఆ

రాత్రికిరాత్రి గోదావరినివాటి నిడదూలాలు కాలినడకను వెచ్చి
యక్కడనుండి రైలుమీద బెడవాడకుపోయి యక్కడ స్వరా
జ్యపత్రికాలయమునకు వెడలుసరికి అక్కడ ప్రభుత్వోద్యోగి
పత్రికాధిపతిపై వారంటు సిద్ధముచేసికొని “అరెస్టు” చేయు
టకు చూచుచుండెను. ఆస్థితిలోనున్న పత్రికాధిపతిని కలిసి
కొని ప్రసంగించి శాస్త్రి తనస్థితిగతులను జెప్పకొని నాటిరేయి
బయలుదేరి బొంబాయి. జేరి J. N. Podhar జె. య్. య్.
పోద్దార్ అనువారియింటికి వెళ్ళెను. ఈ Podhar అనువాడు
జపానులో వంగల వెంకటనారాయణగారికి సహాధ్యాయి.
అందుచే వెంకటనారాయణగారు పోద్దారునకు జాబునిచ్చి
శాస్త్రిని బంపించెను. అచ్చట మహింలో శాస్త్రి పోద్దారును
కలిసికొనెను. బొంబాయిలోగూడ సరిగ నిట్టులే పరిస్థితులు.
పోద్దారుబొంబాయిచేసి నూతిలో బడవేసినట్లు; పోలీసువానికి
పంపిన దొంగరిపోర్టునూలమున దెలియవచ్చినదనియు, పోలీసు
కొలదిగంటలలో వానియింటికి తనిఖీకి వచ్చెదరనియు తెలిసి
కొని పోద్దారు కనిపెట్టుకొనియుండగా శాస్త్రి వానియింటికి
బోయి వానిని గలిసికొనెను. రెండునిమేషములలో నొకరిసం
గతి నొకరు తెలిసికొనిరి. శాస్త్రిని కాలపత్రికా కార్యాల
యాధికారియైన పరంజపాయిగారి దగ్గఱకు తీసికొనిపోయెను.
పరంజపాయిపై బొంబాయి హైకోర్టులో రాజుద్రోహనేరము
క్రింద కేసు తేబడినది. పరంజపాయి స్వయముగ దనపక్షమున
దానే వాదించుకొనుచున్న సమయమది. ఆరోజులలో శాస్త్రి
పరంజపాయి యింటికి వెడలెను. పరంజపాయి తనచరిత్ర

యావత్తు శాస్త్రికి జైపైనను. శాస్త్రి తననంగతి పరంజపాపానికి దెలియజేసెను. ఇరువురును మిత్తులైరి. శాస్త్రికి వలయుసాక ర్యము లన్నియు రెండుసిమిషములలో నాతడు సమకూర్ప గలిగెను. బస, భోజనసదుపాయము, వలసిన గ్రంథములు, ధనమునిచ్చి శాస్త్రిని బహుమర్యాదతో నాదరించెను. అట్లు శాస్త్రి యజ్ఞాతవాసమందు రెండునెలలు గడపెను. శాస్త్రిని వెదకివెదకి పోలీసువారు వారంటు రద్దుచేసికొని కాబోలు. శాస్త్రి మఱి మూడుమాసములకు రాజమండ్రికి వచ్చెను. కాని పోలీసువారు వీనిని వెంబడించుచు రహస్యపరిశోధనము చేయుచు వచ్చి రేగాని యేవిధమగు కేసును జెట్టలేదు. అందు చేతనే శాస్త్రి యాంధ్రులలోని కెల్ల ప్రధమవిప్లవకారుడని చెప్పవలసియున్నది. విప్లవకారు డనిపించుకొనుటకు శాస్త్రి యెంతయు గర్వపడుచుండును. ఆకాలములో శాస్త్రి మారు వేషములోనే సంచారము గావించెడువాడు. వీనికి తురక వేషము బాగుగా సరిపోయెడిదియని నేటిమిత్రులు చెప్పుచుందురు.

వీ రీవిధముగ 1910 సం॥రము ఆఖరువఱకు నాంధ్ర దేశమంతయు బ్రచారము గావించి 1911 సం॥రములో వైద్య విద్య నభ్యసించుటకై కలకత్తా వెడలెను. అక్కడ నాలుగు సంవత్సరములుండి వైద్యమును నేర్చికొనుచు నక్కడి ప్రముఖులైన శ్యామసుందరచక్రవర్తిగారి చెలిమిని సంపాదించిరి. వీ రచ్చట 1914 సం॥రము వఱకునుండి వైద్యవిద్యను సంపూర్ణముగ నభ్యసించి వచ్చిరి. వీరితో నాడు కలకత్తాలో జదివిన మౌండ్సెయ్ డాక్టరు బ్రహ్మజోస్యుల గుబ్బాస్వామిగారు,

వేదాంతం వెంకటకృష్ణయ్యగారు ప్రభృతులు. వీరండటితోడను శ్రీశాస్త్రిగారు విద్య సభ్యులైనారు. కాని వ్యవసాయము? కలకత్తానుండి యింటికి వచ్చిన ముఱుచటిదినమున నరెప్పుచేయబడి వీరు చెన్నవట్టణము తీసుకొని పోబడిరి. కారణము?

రోడ్డా కంపెనీ.

శాస్త్రి కలకత్తాలో జమవుచున్న 1914 సం॥మున కలకత్తాలో నొకకంపెనీ యుండెడిది. ఆకంపెనీపేరు రోడ్డా అండ్ కంపెనీ. ఈవర్తకులు తుపాకులను, పిస్తోళ్ళను, మందుగుండుసామానులను విక్రయించుచుండువారు. విప్లవోద్యమమునకు సంబంధించిన యొక పెద్దచోరీనేకీ మీకంపెనీలో జరిగినది. 4 ఆగష్టు 1914 సం॥రం తేదీ అందఱకు స్టాప్ కు మున్న తారీఖే. ఏలయన నాడే మొదటి ప్రపంచసంగ్రామమునకు బ్రిటిషుప్రభుత్వము యుద్ధప్రకటనము చేసినది. ఈప్రకటనమైన మఱిసదివినముల కనగా 14 ఆగష్టు 1914 సం॥రం తేదీని రోడ్డా కంపెనీవారికై విదేశమునుండి 202 పాకేజీలలో పిస్తోళ్ళను, మందుగుండుసామానును, దిగుమతి కాబడినవి. రోడ్డాకంపెనీ యుద్యోగస్థులలో మిక్కిలి మంచివాడు నమ్మకమైనవాడు నగు గుమాస్తాకు వలసిన కాగితముల నిచ్చి కష్టముక చేరికి పంపించి వానిని తమకు వచ్చిన 202 కేసులను సరకు నిలువకొట్టలోనికి బంపవలసినదిగా జెప్పిరి. అత డతిశ్రద్ధాభక్తులతో, సముద్రపు టొడ్డున నున్నకష్టము కచ్చేరికివెళ్ళి యక్కడనుండి తనస్వంత కంపెనీకి (అనగా రోడ్డా అండ్ కంపెనీకి) 192 కేసులు దిగుమతిచేసి యీనాటి కింతకంటె బంపుటకు వీలులేకపోయినదని

మాత్రము కచ్చేరీలోని ముఖ్యోద్యోగులకు దెల్పి యింటికి వెడలిపోయినాడు. కాని యాత డానాటినుండి యీనాటివఱకు గంపెనీలోనికి వెడలలేదట. అతడు కంపెనీకి వెళ్ళకపోవుటతో కుదిరిన బాగుండి యుండును. కాని యట్లుజరుగలేదు. కష్టమున ఆఫీసులో దిగజెట్టి వచ్చితినిని చెప్పిన మిగిలిన పదికేసులును గూడ గంపెనీకి యెప్పటికిని చేరలేదు. కంపెనీవారు మూడు రోజులు ముందువెనుక లాలోచించి తుదకు మూడవనాడు పోలీసువారి కీవార్త తెలుపుడు చేసియున్నారు. ఈపదికేసుల లోను పోయిన సరికుల వినరము మాసూరుషిస్తోళ్ళు 50 మాత్రము. వానికి నుపయోగపడు మందుగుండు 46000 నలుబది యారువేల రాష్ట్రమాత్రము. ఈసరికులలో 44 షిస్తోళ్ళు మొదటినాటిరాత్రియే తొమ్మిది విస్సవసంఘములకు జేరిపోయిన వనియు మిగిలిన 6 షిస్తోళ్ళు నెక్కడ దాచిరో తెలియలేదనియు బ్రభుత్వము తలంచినది. మొత్తముమీద 1914 దాటినఘదప నీషిస్తోలు 54 బందిపోటు హత్యానేరములలో నుపయోగపడి నట్లు పోలీసు లెక్కలలోనికిమాత్రము వచ్చినది. పోలీసువారి చాకచక్యముచేతను, వారిసునిశితబుద్ధిచేతను, వారికార్యోత్సాహముచేతను 31 షిస్తోళ్ళను దిరిగి యప్పు డప్పుడు. రాబట్టుకొన గలిగిరి. ప్రభుత్వమువా రీసందర్భమున గలకత్తాలో 150 యిండ్ల నొకేసారి సోదా చేసిరి. అందులో శాస్త్రిబసయొకటి. ఈ సందర్భమున రాష్ట్ర బిహారిబోసును కలిసికొని వారిమైత్రీ నీతడు

రాష్ట్రవిహారి బోసు.

ఈ రాష్ట్రవిహారి బోసు ఢిల్లీలో Forest research Institute లో హెడ్ గుమాస్తాగా బనిచేయుచుండెడివాడు. ఇతడు బంగాళా యువకుడు. విజ్ఞానసంఘనాయకుడు. ఈతడనేక విధముల ప్రభుత్వమును గూలద్రోయుమార్గముల నరయుచుండెను. వ్యాసములవాసి. ప్రకటించియు, వివిధసంఘముల స్థాపించి ప్రబోధించియు, ప్రభుత్వమునకు గంటకముగ నుండెడివాడు. 1912 సం॥రం డిసెంబరునెలలో ఢిల్లీలో నూరేగుచున్న నైస్రాయి హార్డింగ్ మిద బాంబువేసినవాడని యిటీవల తెలియవచ్చినది. అప్పటినుండియు బోలీసువారి తనిని బట్టుకొన విశ్వప్రయత్నములు గావించిరి. ఈతని ఫోటోను బహిరంగముగ ప్రకటించి యీతనిని బట్టియిచ్చినవారికి విశేషబహుమానము నిత్తుమని ప్రకటించిరి. కాని యీతనిని బట్టుకొనుట కెవ్వరికిని సాధ్యము కాలేదు. ఢిల్లీకుట్రకేసులోను 1914 లాహోరుకుట్రకేసులోను సీతనిని ముద్దాయిగా ప్రకటించిరి. కాని ప్రభుత్వ మితినివిషయములలో విఫలమనోరథులైరి. ఈతనిని బహుకూసునిగ, భయంకరునిగ ప్రభుత్వము తలంచి యెట్టి బహుమాన మిచ్చెడమని ప్రకటించిన నతని నెవ్వరు బట్టి యియలేదు. ఈతడు కాశీలో నివాస మేర్పఱుచుకొనెను. అక్కడ నొకవిజ్ఞానసంఘమును స్థాపించి పనిచేయ నారంభించెను. 1914 సం॥రమునగూడ సీతడు కాశీలోనే నివాస మేర్పఱుచుకొనెను. బంగాళీతోటలో బసచేసి యుండుటచేతను, నది వర్షదేశీయుల ప్రధానస్థానమై యుండుటచేతను, బోలీసువారి

కీతనియాచోకీ దొరక లేదు. ఈతడు రాత్రులందు బయటికి వచ్చి తనకృత్యముల నెఱవేర్చుకొను చుండెడివా డట. ఇతడు సచ్చింద్రునిసంఘముతో సంబంధము పెట్టుకొని పనిచేయు చుండెడివాడు. పిస్తోళ్లుపేల్చువిధానమును, బాంబు నుపయోగించుపద్ధతిని నీతడు నేర్పుచుండగా 18 నవంబరు 1914 సంవత్సరము నాటి రాత్రిపూట 2 బాంబుమూతలు చేతిలో ప్రేలి యీతనిని సచ్చింద్రునిగూడ గాయపఱచినవి. అప్పు డీతడు తననివాసమును మఱియొక చోటునకు మార్చినాడు. అతడచ్చటనున్న కాలములోనే గణేశపింగళే యను పూనాగ్రామ నివాసివచ్చి కలిసికొనెను. అతడు చెప్పినమాటలనుబట్టి సచ్చింద్రునిచే పంజాబులోని విప్లవసంఘమువారి కవసరము వచ్చినదాము సాహాయ్య మొనర్తుమనిచెప్పి వాగ్దానంపెను. ఆసచ్చింద్రుడు 1915 సం॥రములో పింగళేతో కలిసి కాశీ వచ్చి రాష్ విహారిబోసును కలిసికొనెను. పిదప నాత డలహోబాదున కొక నాయకుని యేర్పాటుగావించి పింగళేను సచ్చింద్రుని వెంట బెట్టుకొని పంజాబున కరిగెను. అనెల 21 తేదీని విప్లవమును సర్వతోముఖముగ విజృంభింప జేయుట కాతడు పూనుకొనెను. కాని యీవిషయములో పంజాబులోని పోలీసువారి కీసంఘ సభ్యు డొకడు రహస్యమును బయటపెట్టినట్లు తెలిసి విప్లవమును బయలుదేర దీయలేదు. పోలీసువారి కీరహస్యము తెలిసినది. పెక్కండ్రును బట్టుకొనిరి. రాష్ విహారిబోసు లాహోరునుండి కాశీకి వచ్చివేసి యక్కడనుండి కలకత్తా వెళ్లి అక్కడ తోడి కాశీమిత్తులను గలిసికొని హిమాలయ

పర్యవములకు వెడలిపోవుచున్నానని తెల్పి వెడలిపోయెను. శాశీలోని విస్లవసంఘము రాష్ట్రబిహారిబోసు యాజమాన్యము నకు వచ్చినపిమ్మటనే యొక గొప్పవిస్లవకేంద్రముగ మార్చబడినది. 1915 సం॥రములో హిందూదేశమును విడిచి తిబెత్తును దాటి చైనాదేశమును బ్రవేశించెను. అక్కడ చైనానాయకు డైన సా. యల్. సేనునకు శిష్యుడై కొంతకాల ముండెను. ఆకాలమందే నేటి చైనానాయకుడైన చాంగ్ క్వాషేకుగూడ శిష్యుడై యీబోసునకు సహాధ్యాయుడై యుండెను. అక్కడ గొన్ని నెలలుండి జపానునకు వెడలి యచ్చట హిందూదేశవిస్లవ సంఘమును లేవదీసెను. ఇందులకు జపానుప్రభుత్వము సాహాయ్యమును జేసెను. ఈత డీసంవత్సరములోనే చనిపోయి నట్లు వత్తికామూలమున దెలియవచ్చినది.

శాస్త్రి నిర్బంధము

మిగిలిన పిస్తాళ్ళకై నేటివఱకు వెదుకకపోవుట లేదు కాని పిస్తాళ్ళ దొరకలేదు. ఆయాశ కృశించినది. నిరాశ పెరిగినది. ఏమితరరాష్ట్రముల కవి యెగిరిపోయినవో యెవ్వరి కెఱుక? బెంగాలులోనే యున్నవో? బీహారున కేగినవో? యెవ్వరి కెఱుక? అటవలే యంది పుచ్చుకొనిరో ఆంధ్రులకే హస్తగతము లైనవో యెవ్వ రెఱుంగుదురు? అందులకే శాస్త్రిని ఆనాడే కలకత్తానుండి వచ్చినవానిని అన్నమైన దిన నీయకుండ నరెప్పుచేసి మొదట చెన్నపట్టణమునకును, బిదప బోలీసుదార్జన్యములకు బొంబాయి ప్రెసిడియన్సులోని తిన్నగ బొంబాయికిని దీసికొనిపోయి, అదివఱ కక్కడకే యెదుగురు

వచ్చియుండిరి. ఆటవవాడు శాస్త్రి. అక్కడిపోలీసువా రతిథి పూజాధురంధరులు. వీరికినున్నల న్వాగతిము బూతుల నప్టోత్తర పారాయణము, లాశీల పూజ, చపేటముల నడ్డన, అగ్గచంద్ర ప్రహారముల విందు, తన్నుల తాంబూలము, పిడికీట దశీణలు పోలీసు సంతృప్తిగ సావకాశముగ స్థిమితముగ తీరుబడిగ అతిథి పూజలలో నగ్గగణ్యులుగాన వలదన్నను మోమోటపడిన వారికివోలె వడ్డించెడివారు కాని—కాని—వీరో—

కొట్టిన దెబ్బలతో, పొడిచిన పోటులతో, కట్టినబాష్ప లతో, కమలిన గాయములతో, కారెడి రక్తముతో, పాతెడి యశ్మిలతో,—చెదరని గుండెలు, కదలని నాలుక, పరుండలేని, కూర్చొనలేని, నిలునలేని, నడువగలేని, నడచిన యొడళ్ళతో, నడువని కాళ్ళులతో, పగలు రేయియై, రేయి పగలై గడపిన దినయుగములతో, నడపిన దీక్షావ్రతములతో, ఆత్మయెసాక్షిగ, దైవమె తోడుగ, సత్యమె దిక్కుగ, కడుబడలి యొడలు తెలియని బడుగుబాపని శాస్త్రిని జూచుచు గటకటపడుపా రెవ్వ రచ్చట?

శాస్త్రిస్థితి కేమి? తెలిసియో తెలియకో చేసినాడు. అనుభవించినా డని సామాన్యులు కొందఱు. పోలీసువారికి హృదయమే లేదా? ఉన్నదేది? అది దారువా? పాపాణమా? లోహమా? వజ్రమా? అది వీరికి స్పందింపదా? యమకింకరు లకైన దయాదాక్షిణ్యము లుండునే. వీరిలో నామాకువ హృదయ లక్షణమే మాసిపోయినదా? యని తలంచు దేశ భక్త కలవారు మఱికొందఱు పోలీసువారి కార్యదీక్ష, ధైర్య

సామాన్యులు. సత్వాన్వేషణబద్ధి. ప్రభుభక్తి కాంచి సంత
 పించి రాజకేవాభుసంభవులు కొందఱు ఇది మామాలోకము.
 కాలగర్భమం దెవ్వ చేయుదుమల బడవలసి యున్నదో యెచ్చటి
 కెఱుక? మనము స్వో తోలుగావ్వలము. సూక్ష్మభాగుడు పర
 మేశ్వరుడు. ఆతనియొద్ద యనుల్లంఘనియము. వీనినాతకమం
 దీరేతిని దెబ్బలు తినవలసిన యోగమున్నదేమో, ఇం దెవ్వరి
 తప్పను లేడు. అను పరిమలేదాంతులు కొందఱు నై మాట్లా
 డుకొన జొచ్చిరి. మొత్తమునూడ నెవ్వ చేరితి మాట్లాడినను
 సంజ టీవినయమునేమాత్రము మాట్లాడుకొన జొచ్చిరి. ఇట్లు
 ఒకనాడా? ఒకవారమా? ఒకమాసమా? కాదు ఆరుమాస
 ములు, అర్ధవత్సరము. ఒకే బాధయే. ఒకే యచురూఢనయే.
 తేల్లకలుగులో వాసమా? పాములపుట్టలో బ్రదుకా? పులుల
 గుహలో దల దాచుకొనుటమా? భూతగృహమున బ్రొద్దు
 పుచ్చుటమా? పోలీసుల మావాసములో నివాసమా? నిత్య
 యచుసందర్శనముతో, సత్యతనాకములో బాధపడి, క్రుంగి,
 కృశించి, శల్యమాత్రావశిష్టకై యెడలో ధైర్యము, చేతిలో
 ప్రాణము కలిగి యున్నవనుచు బ్రదికిన వీరుడు శాస్త్రీ.
 వీరితోబాటు శ్రీమలందిన వారిద్దరు బంగాళాయువకులు, ఒక
 గుజరాతీయువకుడు, ఒకమహారాష్ట్రీడు, వేటొక్కయోధుడు.
 వీరందరిపై, కుట్రినేరము పెట్టవలెనను ప్రభుత్వమువారి
 యాలోచనము సాగలేదు.

ఈసమయముననే దేశోద్ధారక నాగేశ్వరరావుపంతులు
 గారు బొంబాయి కేగినప్పుడు వీరినందరిని కలిసికొని మూడు

వందల రూపాయలును, గ్రామమందలి పెద్దలకు జాబులును వ్రాసి వారిసానుభూతిని సంపాదించజేసిరి. దానిఫలితముగ వీరు తిక్షింపబడకుండ విడుదల జేయబడిరి.

అక్కడనుండి తిరిగినచివరికి వైద్యవృత్తిని విజృంభింప జేసెను. అది యేనాలు గైదువత్సరములు సాగినదో ఇంతలో హోంరూలు హడావడి. అంతలో కాంగ్రెసుపునరుద్ధరణ. మఱికొంతలో, అల్లూరి సీతారామరాజుగారి గడబిడ. సీతారామరాజుతో శాస్త్రికి సంబంధ మున్నదని ప్రభుత్వ ముల్లడ తల్లడ పడినది. అనుమానము తగిలినప్పుడు వీరిని, వీరి గృహమును సోదాచేయుట ప్రారంభించిరి. వీరివెంట పోలీసు వారిని తైనాతీ వేయుట ప్రారంభించిరి. ఈహడావడి 3 సం॥ర ములుమాత్రము జరిగినది. కాంగ్రెసు పునరుద్ధరింపబడినపుడు శాసనసభాబహిష్టా రోద్యమమును, నోవోటుకాంపెను ప్రారంభించినప్పుడు శాస్త్రిని, ఉప్పలగుప్తం పోలింగువీరియాలో ప్రచారమునకు బంపగా వీరిొక్కరే ఒక్కవోటుపడకుండ కాళీపెట్టెల తిరుగ గొట్టింప గలిగినారు. 1930 లో జిల్లాలోని నాయకులు కారాగారములకు వెళ్ళగా నప్పటికి మిగిలిన పెద్దలలో నొకరగు చిక్కిన వెంకరత్నముగారు జిల్లానాయకులుగ నియమింపబడినప్పుడు వా రుప్పునత్యాగ్రహోద్యమస్థానమైన కోకినాడను వీడి స్వగ్రామమైన చోడవరము వెళ్ళి వారియింటిలోనేయుండి ఈ యుద్యమమును నడువనెంచి వెడలిపోయిరి. కాని శాస్త్రి కోకినాడలోనే యుండిపోయి యాయుద్యమమును నడిపుట ప్రారంభించినాడు. తిరిగి యుద్యమము

దిగ్విజయముగ సాగ నారంభించినది. ప్రభుత్వముదీసిని గుర్తించిరి. కొలదిదినములలో వీనిని నేను చెఱునాలలో కలిసికొంటిని. మే మిరువురమును రాజమండ్రిచేజులోనుంటిమి. కొలదికాలము గడపినపిమ్మట మమ్మల నేబడితోమ్మండుగురను రాయశెల్లూరు జెయిలునకు మాచ్చిరి. అదియే మొదటిజట్టని నాకు జ్ఞాపకము. నేను నాశిక్ష సంతను రాయశెల్లూరు జైలుసందే గడపితిని. శాస్త్రియక్కడనుండి మద్రాసునకును మద్రాసునుండి అల్లిపురం జైలునకును మార్చబడినాడు.

హిందూదేశ స్వాతంత్ర్యయుద్ధము.

ఈ 1930 సం॥ యుద్యమములోను, అంతకుముందు బంగాళావిభజనయుద్యమములలోగూడ విద్యాయక దామోదర సావర్కారుగారి “హిందూదేశ స్వాతంత్ర్య యుద్ధము” అను గ్రంథము విరివిగ బ్రచారములోనికి వచ్చినది. ఈగ్రంథము మొదట 1906, 1907 సం॥రములలో మహారాష్ట్రభాషలో వ్రాయబడినది. 1907 సం॥రములో నింగ్లీషుభాషలోనికి దర్జుమా చేయబడినది. 1908 సం॥రములో జర్మనీలో ముద్రింపబడినది. బొంబాయిలో కొత్తగా పెట్టబడిన దామోదరుకంపెనీవారికి పాలడబ్బాలవ్యాపారము కలదట. వీరు సరకు జర్మనీ నుండికూడ దిగుమతి చేసికొనుచుండువారట. ఒకనాటి సరకులలో పాలడబ్బాలలో ‘హిందూదేశ స్వాతంత్ర్యయుద్ధము’ అను గ్రంథపుప్రతులు వచ్చినవట. శాస్త్రి బొంబాయిపెళ్ళియవి కొన్ని తెచ్చినాడట. ఆద్వారమున నాగ్రంథము లార్ద్రదేశమున కందిపోయినవి.

హిందూదేశరాజకీయములు . గాంధీగారినాయకత్వము క్రింద నుండినను వివిధరూపముల దాల్చుచు వచ్చినవి. అందుచే సత్యాగ్రహోద్యమము విరమించబడి శాసనసభాప్రవేశోద్యమము తీవ్రరూపమును దాల్చినప్పటినుండియు శాస్త్రి గాంధీగారి యిష్టానుకూలమునంజీ తప్పకొనెను. వినాయక దామోదర సావర్కారు నాయకత్వముక్రిందకు వచ్చిన హిందూమహాసభలో సభ్యునిగజేరి పనిచేయు ప్రారంభించెను. వినాయక దామోదర సావర్కారు ప్రవాసిన హిందూపదమాహియను గ్రంథమును బహుమృదుమధురకైలిలోనికి సంపూర్ణముగ తర్జుమా జేసియుండెను. హిందూమహాసభానిష్ఠయముల బాటింపుచు హిందూమతోన్ద్రణముగూడ చాల ముఖ్యమైనదను నమ్మకముతోనుండి ఈ హిందూమహాసభకు సంపూర్ణ సానుభూతిని జూపుచుండెను. ఇందులకై యాతడు విశేషగ్రంథ పరిశోధనముగూడ జేసెను. ఒకనాడు తా నొక గ్రంథమును దెచ్చి నాచేతబెట్టినాడు. ఆగ్రంథముపేరు Gandhii Muslim Conspiracy. ఆగ్రంథమును చదివినపిదప తనలోకలిగిన మార్పును చెప్పినాడు. కొంతవిషయము గ్రంథమునుండి చదివి వినిపించియున్నాడు. గాంధీగారు హిందూదేశమును మహమ్మదీయులకు కై వశముచేయుచున్నాడని శాస్త్రి అభిప్రాయపడినాడు. ఆ గ్రంథములోని పేరాల నుడహరించుచున్నాను.

“Maulana Mahammad Ali complained about political leaders taking him to task for sending a wire to the Sultan of Kabul, urging him not to make

peace with the British Government. I too urged that it was not a wise step that he had taken. Brother Mahammad Ali took me aside and taking out a paper from his hand bag gave a draft of a telegram to me to read. What was my astonishment when I saw the draft of the self same telegram in the peculiar hand writing of the father of the non-violent non-co-operation movement."

Mahatmajis reply to the above is published in Harijan of 10—2—1940.

"I do not remember having drafted any telegram on behalf of Maulana Mahamed Ali to the then Amir. The alleged telegram is harmless in itself and does not warrant the deduction drawn from it. The late Swamiji never referred the matter to me for confirmation.

(Gandhi Muslim Conspiracy. Page 7.

“బ్రిటిషు ప్రభుత్వముతో సంధి చేసుకొనవలదని నేను కాబూలులోని సుల్తానుగారికి తంతివార్త నిచ్చితిని. రాజకీయ నాయకు లందఱు సామీప కక్ష వహించుచున్నారు. నేను కూడ అది మంచిదని కాదని చెప్పియున్నాను. కాని సోదరుడు మహమ్మదాలి నన్ను ప్రక్కకు తీసుకొనివెళ్లి తనచేతిసంచిలో నున్న వ్రాతప్రతియగు తంతిని తీసి నాచేతికిచ్చి చదవమని చెప్పినాడు. ఆతంతి దౌష్ట్యరాహిత్య సహాయనిరాకరణోద్యమమునకు నిర్మాత యగువాని దస్తవీలో నుండుటచూచి నే సత్యాశ్చర్యము నందితిని” అని స్వామి శ్రద్ధానందుడు

వ్రాయగా దానికి గాంధీగారు తమ హరిజనపత్రికలో
 ది 10-2-1940 నం॥ తేదీని “నేను మాలానా మహమ్మదాలి
 గారికి ఆఫ్ఘాన్ స్థానపు అమీరుగారికి పంపుటకై యేతంతియును
 వ్రాసి యిచ్చినట్లు జ్ఞాపకము లేదు. నేను వ్రాసినదిని యాగో
 పింపబడిన తంతి ప్రమాదకరమైనదిగాని, అందుండి సారాంశ
 ములు గ్రహింపవలసినదిగాని కాదు. చనిపోయిన స్వామిజీ
 (శ్రీధానందస్వామి) నాకీవిషయమును నిర్ధారణకొఱకు ము
 న్నెన్నడు తెలియపఱచియుండలేదు” అని గాంధీగారు సమా
 ధానమిచ్చిరి.

ఇది యిటుండ నిమ్ము.

“It is the Muslims who will impose their will by force singly or with British assistance on an unresisting India. If I can carry the congress with me I would not put the Muslims to the trouble of using force. I would be ruled by them for it would still be Indian rule.”

[*Harijan of 23-3-1941*]

“ఎదిరింపని హిందూ దేశముపై బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారి
 సహాయముతోగాని మహమ్మదీయులు తమంత తాముగాని
 శక్తిని వినియోగింతురు. నేను కాంగ్రెసును నావెంట తీసికొని
 పోగలుగుదునేని మహమ్మదీయులకు శక్తి నుపయోగింపవలసిన
 శ్రమ నీయదలచుకొనలేదు. నేను వారిచేత పరిపాలింపబడు
 దును. ఎందులకనగా ఆపరిపాలన మింకను హిందూజాతాలనమే.”

అని గాంధీగారు హరిజనపత్రికలో 23-3-1940 సం॥ 50
తేదీని వ్రాసిరి.

“ఇందుచే హిందూదేశములో గాంధీగారు తిరిగి మహా
మృదీయులకు చేయూతగ నున్నాడు. నా కది యెంతమాత్రం
మిష్టము లేదు. వైశ్రతువైన బ్రిటిషుప్రభుత్వముకంటె నింటి
లోని శత్రువగు మహామృదీయుల సమస్య పరిష్కరించుకొన
దలచి నేను హిందూమహాసభాసభ్యునిగ జేరియున్నాను” అని
శాస్త్రి విస్పష్టముగ తనరాజకీయదృక్పథమును మార్చుకొని
నట్లు చెప్పినాడు. మరియు తాను “హిందూమహాసభాసభ్యు”
మను గ్రంథమును తెనిగించుటకు ముఖ్యకారణము హైందవో
త్కృష్టత నిరూపణము చేయుటయనియు అదియే తన యాశ
యమనియు గూడ వాకొనియున్నాడు.

వీ రి గు ణ ము లు

ఆంధ్రరాష్ట్రములోనికి జొరబడిన నూతనరాజకీయపక్ష
స్వీకరణమే వీని యాశయముగా గాన్పించుచున్నది. ఇతడు
దేశాభిమాన, మతాభిమానములలో నగ్గిగఁబడ్డు.

మంచి యావేశపరుడు. ఉపన్యాసకుడు. విప్లవకారుడు.

అయ్యదేవర కాళేశ్వరరావు - సంస్కర్త.

డా ల్య ము

శ్రీ అయ్యదేవర కాళేశ్వరరావు విక్రమనామ సం॥ర పుష్యమాసములో అనగా 1881 జనవరిలో కృష్ణజిల్లాలోని నందిగామతాలూకా నందిగామ గ్రామములోని స్వగృహము నందు జన్మించెను. ఇతడు నియోగశాఖకుజెందిన భారద్వాజస గోత్రజుడు. ఈయన తండ్రిగారు మునగాల జమీందారుగారి వద్ద మేనేజరుగా పనిచేసిరి. తాతగారు నందిగామకు జమీందారికరణముగా పనిచేసిరి. వీ రుభయులు మంచినమ్మలని పేర్వడసిరట. తల్లి వరలక్ష్మమ్మగారు చక్కని ఆర్యధర్మముల నలనఱచుకొనిన యువతి. అతిధిసత్కారమున డొక్కా సీతమ్మగారికి తీసిపోలేదని పెద్దలు చెప్పుదురు.

కాళేశ్వరరావు తల్లిదండ్రులకు గారాబు ముద్దుబిడ్డ. ఈపుణ్యదంపతులకు చాలమంది కలిగినను సజీవులై దినదిన ప్రవర్తమానముగ నెదిగినవాడు కాళేశ్వరరావు ఒక్కడే! ఇతడు బాల్యములోనే నాల్గవతరగతి పరీక్షయం దుత్తీ రుడయి తాతగారివద్ద కరణీకపులెక్కటలో నేర్పు యయ్యెను. ఇంగ్లీషు లెక్కలుకూడ నిత డప్పుడు నేర్చుకొనక పోలేడు. నందిగామ యితని కంతవఱకే విద్య నొనగగలిగినది. ఇతనికి 14 వ యేట నందిగామతాలూకాలోని కలవచర్లకరణం పింగళి వీరభద్ర

అయ్యదేవర కాళేశ్వరరావు

య్యగాను కూతురిగు ముగ్ధుంబు యను పదసంకల్పనముల కన్య నిచ్చి వివాహము గావించిరి. ఈమె తనయత్తగారి యడుగు జాడలలో నడచుచు నుత్తమయిజ్ఞాలని పేర్వడసిరి. అయ్య దేశరవాసియంటి కీమె పిల్లలై కోరికను తెచ్చిరి. భారతభాగ సతాదిగ్రంథముల జదువుకొనుచు భర్తకు చేదోడు వాదోడుగ నుంసి యతని సర్వవిధముల సన్ధాంకియై యలరారుచు వచ్చిన డట. కాని సంతానము కలుగలేదు.

విద్య

కాశీశ్వరరావు వివాహమును చేసుకొనినపిదప నింగ్లీషువిద్య నభ్యసించుటకై బంధువునకు వెడలెను. 1894 సం॥ మున జూన్ నెలలో బంగళ నోబుల్ కళాశాలలో మూడవ ఫారములో జేరెను. కాని పరీక్షరోజులలోనే కాని పుక్తము లెచ్చటనున్నచో యిత డెరగడు. ఆటపాటలయందు సభిని వేశము మెండునడి. అట్లని విద్య నలవటచు కొనకపోలేదు. మంచితెలివి గలవాడని యుపాధ్యాయు లితనిని గుర్తించిరి. అట్లే ప్రతినంతస్పరము పైతరగతికి పోవుచు వచ్చెను.

అన్నితరగతులలోను ప్రథమునిగ నుత్తీర్ణుడయి పెక్కు బహుమతులు పొందియున్నాడు. 1901 సం॥రమున బి. యే. యందుత్తీర్ణు డయ్యెను. గణితశాస్త్రములో మంచి ప్రవీణుడు. యఫ్. యే. పరీక్షలో నుత్తీర్ణుడయి లెక్కలలో బి. యే. చెన్న పట్నములో చదివి ప్యాసయినపిదప నింజనీయరింగు కళాశాలలో చేరవలెనని తలచెను. కాని వీరితండ్రిగా రాకోరికనుసాగ

నీయక బందరులోనే చదువమని నిర్బంధించెను. బందరులో చరిత్ర, ఆర్థికశాస్త్రము, కాజకీయశాస్త్రముల శాఖమాత్రమే కలదు. దానినే కాశేష్వరరావు చదివి యుత్తీర్ణుడయ్యెను. రాజకీయశాస్త్రము (Political Science) పొలిటికల్ సైన్సులో మంచి యభినివేశమును సంపాదించెను. గొప్ప బుద్ధిసూక్ష్మత కలవాడని వారియుపాధ్యాయులు మెచ్చుకొను చుండెడివారు. బి. యే. పరీక్షయం దుత్తీర్ణుడు కాగానే కళాశాలయొక్క సత్ప్రవర్తనపతక మితని కివ్వబడెను. 1902, 1903, సం॥రములలో నోబుల్ కళాశాలలో చరిత్రకును, గణితమునకును ఆచార్య స్థాన మలంకరించెను. ఆకాలమున విద్యార్థులలో మంచిపలుకు బడి సంపాదించెను. 1904, 1905లో మద్రాసులో 'లా' చదివెను ఇతడు కళాశాలలో చదువుచున్న సమయమున Students debating Society) విద్యార్థుల చర్చాసంఘములో పాల్గొను చుండెడువాడు. కళాశాలకు సంబంధించిన నాటకములలో ముఖ్యపాత్రముల ధరించుచుండెడివాడు. వీరియభినయాదులు బాగుగ నుండుట జూచి బందరులో నూతనముగా స్థాపింపబడిన హిందూనాటకసమాజమువా రితనిని నటకునిగ జేర్చుకొన ప్రయత్నించిరి. ఇతనికిని జేరవలెనను నుత్సాహముండెడిదిగాని ఇతని కాచార్యపునుషులైన రఘుపతి వేంకటరత్నంనాయుడు గారు వలదని వారించుటచే నాటకసమాజములో జేరక మిన్న కుండెడిది. విష్ణుట వెజువాడలో లాయరుగా పనిచేయుచున్న కాలములో మూడునాలుగు సంవత్సరములు స్తారు ధియేటరు

లో నాటక సమాజమున కధ్యక్షుడుగ నుండెను. కాని యేవిధముగ పాత్రలను ధరించలేదు.

సంఘ సంస్కరణము

రఘుపతి వేంకటరత్నం నాయుడుగారి శిష్యులై సంఘ సంస్కర్తలైనవారలలో కాళేశ్వరరావు ఒకడు. నాయుడుగారి శిష్యులైనవారు పెక్కుండు సంఘసంస్కర్తలుగ మారిరి. నాయుడుగారు బందరులో పనిచేసినప్పుడే గాక కాకినాడ కళాశాలలోకూడ పనిచేసినప్పుడు వీరివిద్యార్థులు సంఘసంస్కరణాభిలాషులై బ్రహ్మసమాజకులైరి. వీరి శిష్యులలో నేకొందిమంది రాజకీయవిజ్ఞానమును సంపాదించిరిగాని మిగిలిన వారందరు సంఘసంస్కరణమునందు ముఖ్యులుగ నుండి పనిచేసి నాయుడుగారి శిష్యులను బిరుదముల నార్జించుకొనిరి. ఈసంఘసంస్కరణము నాయుడుగారిలోని ప్రత్యేకలక్షణము. ఈసంఘసంస్కరణమువలన దేశ మెంత ముందునకు వచ్చినదో చెప్పలేనుగాని పెక్కుండు వారిశిష్యులై సంఘసంస్కరణమునకు దారితీసిరిని చెప్పవలెను. అట్టిమార్గమున సంచరించినవారలలో కాళేశ్వరరావు ఒకడని చెప్పియున్నాను. ఈయన హైస్కూలులోను కళాశాలలోను చదువుకొనుచున్న కాలము మత, సంఘసంస్కరణలకు ప్రసిద్ధి కెక్కిన కాలము. బందరులో బ్రహ్మసమాజము, ఆర్యసమాజము, దివ్యజ్ఞానసమాజము, హిందూసమాజము, చురుకుగా పనిచేయుచుండెడివి. వారివారి నాయకులు వచ్చి యుపన్యాసముల నిచ్చుచుండెడివారు. క్రైస్తవబోధకులు

గూడ జరుగక పోలేదు. అనాటిసంఘ సంస్కర్తలలో వేంకట రత్నం నాయుడుగారు శిఖామణి. పైగా వా రాచార్యపురుషులు. అందుచే వారిబోధనలు కాశీశ్వర రావుకు బాగుగ రుచించి వారిశిష్యుడై సంఘసంస్కర్త యయ్యెను. ఈయన దేశ సేవాపరాయణత్వమునకు నాయుడుగారు కారణభూతులు కారు. 1905, 6, 7 సంవత్సరములలో నచ్చిన తీవ్రరాజకీయాందోళనము వంగదేశవిభజనమువలన దేశ సేవాభిలాష కలిగినది. ఆతుపానులో రాజకీయ మాంధ్ర్యదేశమునకుకూడ కొట్టుకొని వచ్చినది. ఆయాందోళనములో జేరి పనిచేసినవారికి రాజకీయ మబ్బినదిగాని వేంకటరత్నంనాయుడుగారివలన రాజకీయమగు దేశ సేవాపరాయణత్వ మలనడినదని తలంచుట ధర్మముగాదు. రాజకీయాందోళనముతోగూడిన దేశ సేవాపరాయణత్వమునకు రాజకీయములే మానవుని దృక్పథమును మార్చుటకు కారణభూతము లగునుగాని, వేరేదియు గాదు. కాశీశ్వర రావు దేశ సేవాపరాయణత్వమునకు కారణములు వేరొక ప్రకరణమందు వ్రాయుదును.

రాజారామమోహనరాయలు, వివేకానంద, రామ కృష్ణపరమహంస, సీతానాథతత్వభూషణ మొదలగువారి గ్రంథములను చదివి వారి సంఘసంస్కరణాభిప్రాయముల చూరగొనెను. మిషనరీలకళాశాలయైన నోబుల్ కాలేజీలో బైబిలు ప్రతివిద్యార్థి చదివితీరవలెను. అట్లే ఈయనకూడ బైబిలు చదివి బహుముతుల పొందుచు వచ్చిరి.

ఈయన కీసంఘసంస్కరణాభిప్రాయములకు తోడుగ
కీ. శే. కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావుగారి స్నేహము, బాంధవ్యము
లభించెను. చెన్నపట్టణములో కీ. శే. కందుకూరి వీరేశలింగం
గారి స్నేహము లభించెను. లక్ష్మణరావుగారి మేనమామ భం
జారు పంపపాణిగారు వితంతూర్వాహము చేసికొని వీరియంట
కొన్నినాళ్ళుండియుండెను. వీర లండన్ స్నేహభాగ్యముచే కాశీ
శ్వరరావు సంస్కృత యయ్యెను. కందుకూరి వీరేశలింగంగారి
ప్రార్థనాసమాజము, కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావుగారి సహాధ్యాయ
త్వము, పంచముల రాత్రిపాతశాలలో సహాపాధ్యాయ
త్వము ఇతనిసంఘసంస్కరణాభిమానమును నినుమడింపజేసెను.
ఆకాలములోనే గుంటూరులో వితంతూర్వాహముల జరిపిం
చుచూ సంఘసంస్కరణోద్యమమును నాల్గుపాదముల నడిపించు
చున్న ఉన్నన లక్ష్మీనారాయణగారితో నితడు కలిసి పని
చేయుచుండెడివాడు. బెజవాడలోని హరిజనచరిత్రాగ్రహమున
కితడు మాలకాల మధ్య డుగ్గ నుండెను.

ఈయన జాతిమతకులవిభేదముల పాటింపక భోజనాచిక
ముల గావించుచుండెడివాడు. వీరియంట మొదటినుండియు
హరిజనుడే యింటి సేవకునిగ నుండి సమస్తకార్యములలో పాల్గొ
నుచుండును. కులభేదములు వీలయినంత త్వరగా కూకటి
వేళ్ళతో పోవలెననియే కాశీశ్వరరావు సిద్ధాంతము. వివిధమత
స్థలమధ్యగూడ సంతోషవాహముల నంగీకరించు సుపన్యా
సాదికముల నిచ్చుచుండెడివాడు. సర్వమానవుల సమానత్వము

సోదరత్వము, ఏకేశ్వరోపాసనము ఈయన కభిమానవిషయములు. ఈమూలనూత్రముల నిటీవల నీయన వ్రాసిన యువనిషత్పాఠములలో స్పష్టికరించిరట. హరిజనపాఠశాల నొకదానిని స్వంతభర్తులమీద పెక్కువత్సరములు నడపి హరిజనోద్యమములో ప్రముఖస్థానమును పొందినది. 1916 సం॥రమున రామమోహన గ్రంథాలయములోనికి హరిజనులను రాసీయగూడదని పూర్వార్చారపరాయణులు గావించిన యాందోళనము నెదుర్కొని ధారాళముగ వారిని గ్రంథాలయములోనికి వచ్చునట్లు చేసెను. 1917 సం॥రమున వీరి సహాయమున ప్రథమ ఆదిమాంధ్రమహాసభ భాగ్యరెడ్డివరమగారి యధ్యక్షత క్రింద బెజవాడలో జరుపబడెను. ఈహరిజనోద్యమములో రాయుడు గంగయ్య, జి. రామచంద్రరావు, వెల్లింకి కృష్ణమూర్తి, వేమూరి రాంజీరావు, చుండు వెంకయ్యగార్లు వీరి కాస్తమిత్రులైరి. విశింతుద్వాహము, రజస్వలావివాహము, ఛిదేశగమనము, హరిజనుల అస్పృశ్యతానివారణము గావించుచున్న కాశేశ్వరరావును వారిమిత్రులను 1907 నుండి 1909 వఱకు నాటిసంఘము వెలివేసినది. కాని నాటియునకబృందము కాశేశ్వరరావుపక్షము వహించుటచే వెలి నిష్ప్రయోజనమైనదట.

ఆకాలములోనే కీర్తిశేషులయిన కొమ్మతాజు లక్ష్మణరావుగారి అక్కగారు భండారు అచ్చమాంబగారు విదుషీమణియై యబలాసచ్చరిత్రరత్నమాల యను గ్రంథమును రచించి ప్రకటించెను. ఈగ్రంథ మాకాలములో ప్రజల నగ

దణి నాకర్పించెను. ఆమె భర్తతోకూడా పూనానగరమునుండి బందరువచ్చి కాళేశ్వరరావుయింట సతిధిగా నున్నప్పుడు కాళేశ్వరరావు సితరమిత్రులు కలిసి చాలమంది స్త్రీలను ప్రోగుచేసి స్త్రీలసభ జరిపించిరి. ఆమె యువన్యాసఫలితముగ బృందావన స్త్రీసమాజ మేర్పాటయినది. ఆమె ఆంధ్రదేశములో సంచారముచేసి పెక్కుచోట్ల స్త్రీసమాజముల నెలకొల్పెను. కాళేశ్వరరావు లాయరైన పిదప బెజవాడ మొదలగుచోట్ల స్త్రీసమాజములకు మంచిప్రోత్సాహ మిచ్చెను. ఈరీతిగ కాళేశ్వరరావు సంఘసంస్కరణమును నాచరణలో బెట్టెను.

వీని దేశసేవాపరాయణత్వము.

కాళేశ్వరరావు విద్యార్థిగానున్నప్పుడు రాజకీయములనుగూర్చి చదివెను. కొమేశచంద్రదత్తు, చాదాభాయి నారోజీ, రెనకె, తిలాంగు మొదలగువారి యార్థికగ్రంథములు చదివెను. గాంధీగారు గవీణాస్థికాలో భారతీయుల హక్కులపై జరుపుచున్న సత్యాగ్రహముయొక్క దినదినాభివృద్ధి పత్రికలలో శ్రద్ధగాచదివి భావోద్రేకమును పొందుచుండెను.

1905, 6 సంవత్సరములనుండియు బంగాళావిభజనములోనుండి గొప్పజాతీయోద్యమము విజృంభించెను. అచ్చట బంగాళావిద్యార్థులు స్వదేశీనీతముపూని స్వదేశీవస్త్రములను స్వదేశీసరుకుల నింటింటికి గొంపోయి అమ్ముచు నాంగ్లేయవస్తు బహిష్కారమును బోధించుచుండిరి. కాని మద్రాసులో పెద్దలు మేల్కొనలేదు. విద్యార్థులైన కాళేశ్వరరావు, హరిసర్వోత్తమ

రావు, గొల్లపూడి సీతారామశాస్త్రి, దొరస్వామిఅయ్యర్, చకరయ్యశెట్టి మొదలగువారును స్వదేశమిత్ర పత్రికలో సహాయసంపాదకుడుగనున్న కీ.శే. సుబ్రహ్మణ్య భారతిగారును కలసి ఒకగొప్ప విద్యార్థిమహాసభను సముద్రతీరమున గావించి జాతీయోద్యమమును బలపరుచుచు బంగారవిద్యార్థుల నభినందించుచు నుపన్యాసములనిచ్చిరి. దానికి హిందూ, స్వదేశమిత్రను పత్రికలస్థాపకులును నగు జి. సుబ్రహ్మణ్యఅయ్యరుగా రధ్యక్షత వహించిరి. దీపావళిభిక్షులు నమూలుచేసి స్వదేశపత్రికలు చదువుకొనువారికి విద్యార్థి వేతనముల నిచ్చిరి. అప్పుడు వీరందరిచేతను స్వదేశదీక్ష గైకొనబడెను. అప్పటినుండియే దృఢమైన జాతీయవాది యయ్యెను. అప్పటి నుండియే దేశసేవాపరాయణత్వ ములనడిచె.

ఈతని న్యాయవాదిత్వము

1906 సం॥మున ఈతడు మద్రాసులో బి. యెల్. పరీక్షలో కృతార్థుడైనప్పుడు గుంటూరులో వకీలుగాను, రాజకీయనాయకులుగాను పనిచేయుచున్న శ్రీకొండా వెంకటప్పయ్యపంతులుగారిచేత మూడునెలలు పనినేర్చుకొనివచ్చి జూన్ నెలలో బెజవాడలో న్యాయవాదివృత్తి నెలకొల్పెను. అట్లు న్యాయవాదివృత్తిని నెలకొల్పిన కొలదికాలములో ప్రభుత్వములో గొప్పయుద్యోగములోనున్న ఈయనమిత్రు లొకరు రిమోన్యూడిపాట్లమెంటులో గౌరవవైన యుద్యోగ మిచ్చెదనని ఖాస్సా సంపించెను. కాశీశ్వరరావు దానిని నిరాకరించెను. అట్లు

లోనేయున్న జమీందారు వీరిని తమకు దివాంజీగా పనిచేయు మని కోరిరి. కాశ్వరరావు దానినికూడ నిరాకరించెను. ఇట్టి యుద్ధోగములు వారి మనస్తత్వమునకు సదిషడననియు, స్వతంత్రస్వత్తి నవలంబించెడననియు కాశ్వరరావు సమాధాన మిచ్చుచు వచ్చెను.

కాశ్వరరావు న్యాయవాదివృత్తిలో సతిత్వచిత్తముగనే యుగ్రస్థానమును వహించెను. మంచినమ్మడుని పేరుగాంచెను. సివిలు, క్రిమినలు, రెవెన్యూ మొదలగు వివిధశాఖలకు సంబంధించిన కేసులలో సమానముగా పనిచేయుచువచ్చెను. అనేక మంది జమీందార్లు, ఇతరజమీందార్లతో పోరాడుచున్న రైతువర్గము, ఈయనకు క్లయింట్లయిరి. మద్రాసు యెస్టేటు లాండు ఆక్టుగూర్చి విశేషానుభవము ఈయనకు కలదు. ఆ విషయములో సీతడెక్కువ కృషిచేసెను. ఈవిధముగ 15 సంవత్సరములు న్యాయవాదివృత్తిజేసి ధన మార్జించు కొనెను. 1921 సం॥రమున గాంధీగారి సత్యాగ్రహోద్యమములో ప్రవేశించునప్పటికి ఎలమయెస్టేటువారి పదివేలరూపాయలు ఫీజు వచ్చే దావాయును యిరువదియైదువేలు ఫీజులువచ్చే యితర దావాలును నీయనవద్దనున్నవని తెలియవచ్చినది. ఇన్నిటికిని స్వస్తిపెప్పి సహాయనిరాకరణవాదిగా మారెను. ఆనాటినుండి ఈయన తనవృత్తిని విసర్జించెను. దానికై జీవితములో తిరిగి పెనుకకు చూడలేదు. క్లీడరీవట్టాను పొడిగించుకొనలేదు. జీత స్వతంత్రపోరాటములో త్వరలోనే కారాగారములకు పోవలసి

యుండుననియు, నీపోరాటము లొకటి రెండు సంవత్సరము లలో తేలిపోవక చాలకాలము పట్టుననియు, ఆపోరాటమున కెల్లకాలము సర్వసిద్ధముగ నుండవలసినదేగాని వెనుకంజ వేయ గూడదనియు నీయన యాశయములు. అందుచే నెన్నడు తిరిగి న్యాయవాదివృత్తిలో ప్రవేశింపలేదు. ఎల్లకాలములందునను పోరాటమునకు సర్వసిద్ధముగ నుండెను. నాటినుండి నేటివఱకును కాళాగారములకు నోయి వచ్చుచునే యుండెను. ఈపోరాటము జీవితాంతమువఱకుకూడ నుండవచ్చునను సమ్మతము తోనే కాళేశ్వరరావు సత్యాగ్రహోద్యమములో ప్రవేశించెను. కొలదిమానములలోనో కొలదిసంవత్సరములలోనో బ్రతి షుప్తిభ్రష్టము మనకోర్కెల సతిసులభముగ నీడేన్చి స్వరాజ్యము నొసగెదరను తలంపుతో కాళేశ్వరరావు ఎన్నడును లేదు. ఇతడు ధన మార్జించిన కాలములలో నౌదార్యమువల్లను దానధర్మములవల్లను గడించినది ఖర్చుపెట్టుకొనుటచే తదనంతరజీవితమున కై పితృయమునుగూడ న్యయపరుచుచు వచ్చెనట.

న్యాయవాదిగా 1906 నుండి 1921 సం॥రము వరకుగల కాలములో నాంధ్రదేశమునకు మధ్యస్థమైన బెజవాడలో సంఘసంస్కరణ యాచరణలో పెట్టెను. విజ్ఞానాభివృద్ధి కలుగజేసెను. కాంగ్రెస్సంస్థలలో ప్రధానపాత్ర మయ్యెను. వందేమాతరం పుద్యమంలోను, హోంరూల్ పుద్యమములోను వ్యాసములు, ఉపన్యాసముల మూలమున ఈతడు తీవ్రముగ ప్రచారముచేసెను. ఈతని వ్యాసములు పెక్కులు బందనులోని కృష్ణాపత్రికలో ప్రకటితములు.

ఈతని వివిధరాజకీయోద్యమములు

ఈతడు 1900 సంవత్సరమున వంగదేశనిధిజనము డి.సి. నన్నడు మద్రాసునుండి పనిచేయుచున్నాడని పైని పేర్కొని యున్నాను. ఈతడు 1906 లో మద్రాసునుండి బెజవాడకు వచ్చినపిదప సచ్చట గాడిచర్ల హరిసర్వోత్తమరావుగారితో కలిసెను. 1903 సంవత్సరమున హరిసర్వోత్తమరావు తమస్వరాజ్య ప్రతికలోవ్రాసి ప్రకటించిన రాజద్రోహకర్తమైన వ్యాసమును అందుకై హరిసర్వోత్తమరావు వాకసంనతనము వచకమునుభవించుటయు, శ్రీబద్ధన్నశాస్త్రి జీవితచరిత్రలో వ్రాసియుంటిని. ఆ హరిసర్వోత్తమరావుగారితో కాళేశ్వరరావుకు కలిగిన మైత్రియు, ఆహరిసర్వోత్తమరావుగారి స్వరాజ్యప్రతికకు కాళేశ్వరరావువ్రాసిన వ్యాసమును ప్రభుత్వమువారి దృష్టిని కాళేశ్వరరావువైపునకు మరల్చినవి. కాళేశ్వరరావుపై గట్టి నిఘావేసిరి. 1908 సంవత్సరమున బంగాళాదేశమునుండి యొక విప్లవకారు డాంధ్రదేశమంతయు సంచారము గావింపుచు బెజవాడకువెడలి కాళేశ్వరరావు బృందమును కలుసుకొని తాము వంగరాష్ట్రములో గావించుచున్న విప్లవోద్యమములో చేరవలెనని కోరెనట. కాళేశ్వరరావు తా మాసంఘములో చేరజాలమనియు, స్వాతికనిరోధమువరకే తాము సిద్ధపడి యున్నామనియు చెప్పెనట. అప్పుడావంగదేశీయుడు కాళేశ్వరరావునివీడి వెడలిపోయెనుగాని పోలీసువారుమాత్రము కాళేశ్వరరావుని వీడియుండుట కుత్సహింపక నాతని చాలాకాలము “నిఘా”లో నుంచిరి.

ఈయుద్ధమానంతరమందువచ్చిన హోంరూలుల్నిగ్గులో కాశీశ్వరరావుకూడ పనిచేసెను. 1917 సం॥రములో ఆనిబె సెంటుప్రభృతుల విడుదలకొఱకు సిగ్గుపటుపబడిన స్వామిక నిరోధ ప్రమాణపత్రమును గైకొని పనిచేసెను. 1917 సం॥ర మునుండియు నెడతెగకుండ అఖిలభారత కాంగ్రెసుకమిటీలో సభ్యుడుగనుండెను. 1919లో రాలటుచట్టపు సత్యాగ్రహప్రమాణమును గైకొనెను. 1919 లోనే మహాత్మాగాంధీగారు బెజవాడలో నొక దిన మాగి ఏరింట నతిధిగనుండి బెజవాడలో రాలటుచట్టమునుగూర్చి యుపన్యసించి వెళ్ళిరి. 1920 సం॥ర మున మరల గాంధీగారును, మోకతాలీగారును, కలకత్తాప్రత్యేక కాంగ్రెసు సమావేశమునకు బోవుచు తొలివలో బెజవాడ లోనాగి కాశీశ్వరరావుయింట నతిధిగానుండి తాము సాగింప బోవుచున్న దౌర్జన్య రాహిత్య సహాయ నిరాకరణమును గూర్చి యుపన్యసించి వెళ్ళిరి. ఆసభలోనే జాతీయపక్షమున మద్రాసు శాసనసభ కభ్యర్థిగా నిలచి పనిచేయుచున్న కాశీ శ్వరరావు తమయభ్యర్థిత్వమును వదులుకొనిరని మహాత్ములు ప్రకటించిరి. 1920 సం॥రమున కలకత్తా కాంగ్రెసులో కాశీ శ్వరరావుబృందము గాంధీగారిపక్షమునే బలపరచి ఓటుజేసెను. అప్పటికి లాలాబజడతిరాము, సి. ఆర్. దాసు ప్రభృతులే గాక, ఆంధ్రకాంగ్రెసు నాయకులు కొందఱుగూడ గాంధీ గారు ప్రణాళికకు వ్యతిరేకులుగనే యుండిరి.

ఆంధ్రోద్యమము

ప్రథమమునుండియు కాశీశ్వరరావుకూడ మిగిలిన
యాంధ్రప్రముఖులతోబాటు నాంధ్రోద్యమములో పాల్గొను
చుండెను. 1914 సం॥లో బెజవాడలో జరిగిన రెండవ యాం
ధ్రమహాసభకు కాశీశ్వరరావు “జనరల్ సెక్రటరీ” ముఖ్య
కార్యదర్శిగానుండి పనిచేసెను. 1917 సం॥లో బెజవాడలో
జరిగిన ప్రోగ్రెస్సివ్ కాంధ్రరాష్ట్ర మహాసభ కాశీశ్వరసంఘాధ్యక్షత
వహించెను. 1934 సం॥రమున విశాఖపట్టణమున జరిగిన
యాంధ్రరాష్ట్రమహాసభ కీయన యధ్యక్షుడు. రాష్ట్రవిషయ
ములో బెక్కుసంవత్సరములనుండి విశేషపరిశ్రమ జేసినవా
డగుటచే నాంధ్రరాష్ట్రసశక్తతనుగూర్చి చక్కగ నుపన్యసిం
చెను. ఉపన్యసించుటయే గాదు. చెప్పిన సర్వవిషయములు,
సోదాహరణపూర్వకముగా లెక్కతోసహాచూపి రాష్ట్రసశక్త
త నుష్టొసించెను. ఈయన యీ యుపన్యాసమును హిందూ
పత్రిక కొనియాడినదట. 1931 సం॥మున గాంధీమహాత్ముడు
రెండవ శాండుటేబిలు కాన్ఫరెన్సునకు వెళ్ళినప్పుడు కాశీ
శ్వరరావు ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెస్సు జనరల్ సెక్రటరీగ నాంధ్ర
రాష్ట్రసశక్తతనుగూర్చి యొక నివేదికను మహాజను సమ
ర్పించెను. మహాత్ముడు స్వరాజ్యసమన్వయ జయప్రదముగ కొన
సాగునేని యాంధ్రరాష్ట్రసమన్వయనుగూర్చి తప్పక ప్రస్తావించి
మీకు స్వవిధముల మేలొనగూర్చునని వాదనము చేసెను

విజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథమండలి-రచనలు

1907 సం॥రమున జాతీయోద్యమము ప్రజలలో బాగుగా వ్యాపించుటకును, ప్రజలలో నిజమైన వికాసము కలుగుటకును, నవీనవిజ్ఞానమునిచ్చు గ్రంథములు, ఆంధ్రభాషలో ప్రచురించుటకును విజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథమండలిని కొమత్తాజు లక్ష్మణరావుగారు, కాళేశ్వరరావు, హరిసర్వోత్తమరావుగారు మునగాలరాజా, రావిచెట్టి రంగారావుగార్లచే స్థాపింపబడినది. కాళేశ్వరరావు హరిసర్వోత్తమరావుగార్లు గ్రంథమండలికి ప్రథమ కార్యదర్శులు. పిమ్మట డాక్టరు ఆచంట లక్ష్మీపతి గారు దీనిలో చేరిరి. ఆ గ్రంథమండలి చరిత్రలు, ప్రకృతి శాస్త్రములు, చరిత్రాత్మకనవలలు, మహాపురుషుల జీవితములు మొదలగు నలుబది గ్రంథములు ప్రచురించి నిలచిపోయినది. ఈమండలికి ప్రాణము లక్ష్మణరావు, లక్ష్మీపతిగార్లనియే చెప్ప నొప్పును. కాళేశ్వరరావుకు మొదటిదశలో గ్రంథములునాయుటకు తీరిక లేకపోయెను. గాని 1922 లో నొక సంవత్సరము, 1930 లో నొక సంవత్సరము కారాగారవాసము ప్రాప్తించి నప్పుడు ఫ్రెంచివిస్లసచరిత్రమును, అమెరికాసంయుక్తరాష్ట్రములు తురుష్కప్రజాస్వామికములు అనుగ్రంథములను వ్రాసి విజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథమండలి పక్షమున ప్రచురించెను.

1932 సం॥రమున కారాగారవాసశిక్ష సమాధివించుచున్న కాలములో నైనా జాతీయోద్యమ మను గ్రంథమును రచించెను, అది కాకినాడలోని జాతీయగ్రంథమాల పక్షమున

ప్రచురింపబడినది. హైదరాబాదు ప్రజాసోద్యమము నొక చిన్న గ్రంథమునుకూడ రచించి ప్రచురించెను. చెఱలో నున్న కాలములలో “ఈజ్జత్ చరిత్ర” యను నొక గ్రంథమును, ఉషనిషత్పాఠములు అనునొక గ్రంథమును రచించెను. ఈ రెంటిలోను యీజ్జత్ చరిత్ర అచ్చుపడలేదు. ఉషనిషత్పాఠము లచ్చుపడి విక్రయమునకు సిద్ధముగ నున్నది. నయోజనవిద్య ప్రథమపాఠములు పుస్తకముకూడ రచించెను. అది విశాఖపట్నం కాంగ్రెసుకమిటీచేత ముద్రింపబడినది.

గ్రంథాలయోద్యమము — యితరసంస్థలు

కాశీశ్వరరావు గ్రంథాలయోద్యమములోకూడ పనిచేసెను. సూరి నరసింహశాస్త్రిగారు, అయ్యంకి వెంకటరమణయ్యగార్లు యుద్యమములో కలసి పనిచేసినవారు. బెజవాడలోని రామమోహనగ్రంథాలయ స్థాపనము వీ రందరికృషియొక్క ఫలితమే. అనేకచోట్ల గ్రంథాలయములు స్థాపించి యుపన్యాసముల నొసంగి మహామహాలు స్థాపకుల జయంతిల జరిపించి యుద్యమమును పైకి తీసుకొని వచ్చెను. నందిగామలో నొకకమిటీ ఈయన యధ్యక్షత్వక్రింద స్థాపింపబడినది. నలునది వేలరూప్యముల నసూలుచేసి ఒక హైస్కూలును ఒక బాలికా పాఠశాలను స్థాపించెను. 1930 సం॥రము వరకు దాని కధ్యక్షుడుగానుండి మంచి యుపాధ్యాయుల నియామకములోను, పాఠ్య గ్రంథముల నిర్ణయములోను మంచి శ్రద్ధ తీసుకొని పనిచేసెను. తన పాఠ్య పహిత్యనిగాక నయోద్యమములో పనిచేయుట ప్రారంభ

భింపగనే ఆపదవికి రాజీనామా నొసంగెను. 1921 మొదలు 1925 వఱకు బెజవాడలో వేనకువేలు సొమ్ము వసూలుచేసి జాతీయపాఠశాలను నెలకొల్పెను. దాని కింతడే అధ్యక్షుడు. వేముల కూర్మయ్య యనుహరిజనుడు కాశేశ్వరరావు యింటి లోనుండి ఆజాతీయపాఠశాలలో జదివి పదవ హిందూయూని వర్సిటీలో ప్రవేశించి యచ్చటిపరీక్షలలో నుత్తీర్ణుడయి బి. ఏ. యల్. యల్. బి. చదివి శాసనసభ్యుడయ్యెను. ఆంధ్రీరాష్ట్ర హిందీసంఘములో కాశేశ్వరరావు కొంతకాల ముపాధ్యక్షుడు. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయపు సెనేటులో కొన్ని సంవత్సరములు సభ్యుడు. ఆంధ్రీరాష్ట్రహరిజనసంఘములో శాశ్వతసభ్యుడు. 1926 నుండి 1929 సం॥ వఱకు మద్రాసు లెజిస్లేటివు కౌన్సిలు లో సభ్యుడు. 1930 లో జరిగిన లాహోరుకాంగ్రెస్సు తీర్మానానుసారము ఆపదవికి రాజీనామా యొసంగెను. 1916 సం॥ రములో కృష్ణానదివఱదల బాధానివారణకొక సంఘమేర్పడి నది. అందు కాశేశ్వరరావు అధ్యక్షుడు. జిల్లాకాంగ్రెస్సు కమిటీకి అధ్యక్షుడుగ స్వరాజ్యపార్టీకి అధ్యక్షుడుగ, ఆంధ్రరాష్ట్రకాంగ్రెస్సు సంఘమునకు ముఖ్యకార్యదర్శిగ పనిచేసియుండెను. మరియు బెజవాడలోని మ్యూనిసిపల్ సంఘమునకు రెండుసార్లు ర్లధ్యక్షువదవిని స్వీకరించెను.

పు ర పా ల కా ధ్య క్ష ప ద వి.

1925 ఏప్రియల్ మొదలు 1930 ఏప్రియల్ వఱకు బెజవాడ పురపాలకసంఘమున కధ్యక్షుడుగ పనిచేసి విరమించు

కొనెను. 1931 అక్టోబరులో తీర్చి మ్యూనిసిపల్ ఏన్నికలు జరిగినవి. ఈయననే ఆఫ్ఫీసుకు మండవలసినదని ప్రజలుకోరిరి. కాని కాశీశ్వరరావు వంతుల కంగీకరింపక నిలువలేదు. ఈయన చైత్రముగా పనిచేసినంతకాలము మ్యూనిసిపల్ వ్యవహారములు బహుజాగరూకతతో నడచినవి.

కాశీశ్వరరావు మ్యూనిసిపల్ చైర్మనుగా నున్నప్పుడు టెనుస్లానింగు తయారుచేసి కావలసిన వసతులు కలుగుటకు కృషి నలిపెను. ముందుగా విద్యుచ్ఛక్తి, నీటివసతిలో అభివృద్ధి, పాతిపట్టణములో $7\frac{1}{2}$ లక్షలుపెట్టి మురుగుకాల్పులు నిర్మాణము గావించెను. గాంధీపార్కును అందులో నొకగ్రంథాలయమును నిర్మింపజేసెను. కాలవలపై వంతెనలునేర్పాటు జేయించెను. పెద్దమార్కెట్టు కట్టుటకును చైలువే లెవెల్ క్రాసింగువంతెన నేర్పాటు చేయుటకును ప్లానులు యెప్పిమేట్లు తయారుచేయించి ప్రభుత్వముయొక్క శాంక్షనుపొందెను. కాని ఆయన జైలునకు వెళ్ళుటచే నాయనకాలములో నవి పూర్తిగాక పిమ్మట పూర్తయయ్యెను. బెజవాడలో అయిదుగ్రంథాలయములు నెలకొల్పుటలో శోడ్పాటుగావించి వానికి గ్రాంటుల నిప్పించెను. పాఠశాలల నన్నింటిలో జాతీయకీర్తనలు పాడింపించెను. రాట్నములు పెట్టించెను. నూలు వడికించి యఖిలభారత చరఖాసంఘమునకు బంపగా మహాత్మాగాంధీ గారు యంగు యండియాపత్రికలో ప్రశంసించిరి. హిందీని ప్రవేశపెట్టెను. ఇందుల కప్పటిపాత్రో గవర్నమెంటులో పోట్లాటు

వఱకు వచ్చినది. నాకోకో-అపరేటర్ల కుద్యోగముల నిచ్చెను. ప్రాథమికోపాధ్యాయులసంఘ మేర్పఱచి వారిలో ఖర్చుసం దభిమానము పెంపొందించజేసెను. జాతీయతత్వమును పూర్తిగా ప్రవేశపెట్టెను. హైస్కూలులోను ప్రాథమికపాఠశాలలలోను పెట్టిబడు పాఠ్యగ్రంథములన్నింటిని ఈయన చదివి వానిలో జాతీయతత్వమును బోధించు గ్రంథములనే ప్రవేశపెట్టెను. ముఖ్యసమయములలోనెల్ల జాతీయపతాకముల నెగుర వేయు చుండెను. 1929 సం॥రమున మహాత్మాగాంధీగారు తమహరిజన నిధికి యాంధ్రదేశములో సంచారముచేసిరి. అందు ముందుగా బెజవాడకు పశ్చిమకృష్ణజిల్లాకువచ్చిరి. అప్పుడు కాళేశ్వరరావు హరిజననిధి రూ.26,000 యిరవైఅనువేలరూపాయలు వసూలు చేసి గాంధీగారికిచ్చియున్నాడు. 1929 సం॥ ఫిబ్రవరినెలలో సైమన్ కమిషన్ బెజవాడమీదుగా వెళ్ళుచుండగా ఆక్రింద టిడినమే మ్యునిసిపాలిటీ కాళేశ్వరరావు అధ్యక్షతక్రిందనమా 'పశమై' 'సైమను వెనుకకు మరలిపోయి' అను తీర్మానమును మ్యునిసిపల్ బిళ్ళ ధరించిన డిఫేదారుచే సైమన్ ప్రభువున కందజేయించెను. దానిని తీసికొని చూచి విప్పి చదివి గొప్ప ఆశ్చర్యమును పొంది జిల్లాకలక్టరున కా కాగిత మిచ్చెను. కాంగ్రెసుసేవకులు నల్లజండాలు నెగురపైచిరి. వారు తిన్నగ గుంటూరునకు వెళ్ళిరి. అక్కడకూడ సైమన్ బహిష్కారము నకై జరిగిన నల్లజండాల ప్రదర్శనములోను నాటిసాయంకాల మునజరిగినబహిరంగసభలోనుకాళేశ్వరరావువాల్గొనెను. అవసరము వచ్చినప్పుడెల్ల ప్రభుత్వమును బాగ్రత్తగ నెదుర్చుటలో

నీయన పేరెన్నిక గన్నవాడు. బహుసమ్మతు - విజయవాడ మహాశాసనంఘమున కీయనయధ్యక్షత్వక్రింద మునిసిపల్ సంఘము వాకాకథవనమును దొడ్డిని సుచూరు ముప్పవేల రూప్యముల ఖరీదుగలది విరాళముక్రింద నిచ్చియున్నారు. దానిలో స్త్రీలు పదిహేనువేలరూపాయలు చందాలమూలమున వసూలుచేసి ఒకలైబ్రరీని, ఒకమెట్రిక్యులేటరీస్కూలును పె్పియున్నారు. ఈయన మ్యునిసిపల్ డైరెక్టర్గానుండి గ్రామమునకు చేసిన సేవకు నీయనపేరు చిరస్థాయిగ నుండవలెననుతలంపుతో బెజవాడ యందు కట్టిన కొత్త పెద్దమార్కెట్టునకు “కాళేశ్వరరావు మార్కెట్టు” అని పేరుపెట్టి బెజవాడ పురపాలకసంఘము వారి రీతిగ తమవిద్యుత్తధగ్మమును నెరవేర్చు కొనగలిగిరి.

కాంక్రెట్సు సేవ

1921 లో కాళేశ్వరరావు న్యాయవాదివృత్తిని వదిలి పైచినప్పటినుండియు యావత్కాలము కాంక్రెట్సువాదిగా దేశస్వతంత్రపోరాటములో పనిచేసియున్నాడు. 1920 సం॥ ములో మద్రాసుశాసనసభకు నిలచువారికి ఓట్లు నివ్వవద్ద నియు, ఆశాసనసభలు బహిష్కరించవలసినదనియు గొప్ప ప్రజాోధము గావించెను. 1921 మార్చి 31 వ తేదీని 1 వ ఏప్రియల్ తేదీని ఈయన యాంధ్రోళనముపై యఖిలభారత కాంగ్రెస్సువర్కింగుకమిటీ బెజవాడలో జరిగెను. మహాత్మాగాంధీ, ఖాను, నహూర్, జవహర్లాల, లజపతిరాయ, రాజేంద్ర ప్రసాద్, వల్లభాయీపటేల్, మహమ్మద్లీ, షాకత్లీ, అబ్దుల్

కలాంలజద్, హాకింహజ్బల్ ఖాన్, రాజగోపాలాచారి, పట్టాభి సీతారామయ్య, నెంకటప్పయ్యపంతులు, ప్రకాశం, సరళా దేవి, సరోజినీదేవి, మొదలైన నాయకులందరు వచ్చి యుండిరి. ఒక కోటిరూపాయలు తిలక్ స్వరాజ్యనిధి వసూలు చేయవలయునను తీర్మానమును, ఇరవైలక్షల రాట్నముల నెల కొల్పవలెనను తీర్మానమును ఆసభలో నామోదింపబడినవి. వారందఱికి వలయు నేర్పాట్లు చేయుభారము కాళేశ్వరరావు మీదపడెను. అప్పటి కింకను తగిన కాంగ్రెస్సుసంఘముల నిర్మాణము బాగుగ లేదు. ఆపిమ్మట ఆసంవత్సరమే ఆంధ్ర కాంగ్రెస్సుకమిటీ పక్షమున రాయలసీమసంచారము చేసి వచ్చెను. బెజవాడలో జరిగిన పుష్కరములో వచ్చిన వేనకు వేలుజనులకు ప్రతిదినము గాంధీమైదానములో కాంగ్రెస్సు నాయకుల యాపన్యాసము లేర్పాటుజేసెను. ఈయన మొదట సారి 1922 సం॥రములో చెరలో పెట్టబడెను. 1930 యేప్రిల్ 21 న తేదీని బందరున కెనుబదిమంది వాలంటీర్లతో పోయి సముద్రమువద్ద ఉప్పుసత్యాగ్రహము చేసినందులకు కాళేశ్వరరావుకు ఒకసంవత్సరము శిక్షవిధించిరి. ఇది రెండవ సారి. 1931 మార్చిలో గాంధీయర్షి ఒడంబడికవలన సీయన విడుదలయ్యెను. మొదటిసారి కడలూరు జైలులోను రెండవ సారి రాజమండ్రి, తిరుచనూపల్లి, రాయవెల్లూరు జైలుల్లోను ఉండెను.

పిమ్మట సంధికాలములో రాష్ట్రకాంగ్రెస్సు అధ్యక్షులైన గంపలగూడెం కుమారరాజుగారు రాజీనామాసీయగ:

అధ్యక్షుడే లేనందున నుపాధ్యక్షునియొన్నిక లేనందువల్లను, ఎక్కువబాధ్యత ముఖ్యకార్యదగ్గిగా నున్న కాశేశ్వరరావుమీద వడెను. ఆకాలములో చిత్తూరుజిల్లాలో నధికారులు బాతీయ పతాకము నిషేధించిరి. శాంతముగా కల్లుసారాయి వికెటింగు జరుపుచున్న లాయగ్లపై దౌర్జన్యముక్రింద కేసులుపెట్టిరి. కాశేశ్వరరావు వాజిల్లాలో కాలుపెట్టిన ఎరెస్టుచేయుదుమని పోలీసువారు బెదిరించిరి. పంచాయతీలు పెట్టుకున్నందులకు కుప్పములో కేసులుపెట్టిరి. ఇదియంతయు ప్రభుత్వమునకు దెలుపుచు నాంధ్రవర్కింగుకమిటీని చిత్తూరులో జరిపి కొంత యాందోళనమును జరిపెను. పిదప అధికారులు తమ యుక్తర్హులను రద్దుపఱచుకొనిరి. అపుడు చిత్తూరు, కడప, అనంతపురం జిల్లాలలో కాశేశ్వరరావు సంచారము చేసెను. కృష్ణా పశ్చిమ గోదావరి తూర్పుగోదావరిజిల్లాలలో శాసనసభయొక్క విచారణసంఘము కూడదని చెప్పినను ప్రభుత్వము భూమిపన్నును, నీటితీరునను హెచ్చించిరి. కాని కాలముమారి ధరలు పడి పోయి రైతులు కూలిపోయినదినములవి. ఈమూడుజిల్లాలలోను రైతుసంఘములు స్థాపించి వేనకువేలు సభ్యుల జేర్పించెను. ఆచార్యారంగా, బాపినీడు, నారాయణరాజుగార్లు పన్నులు హెచ్చింపకూడదని రహితులతోగూడి యాందోళనము తీవ్రముగా జేసిరి. ఈవిషయములో కాశేశ్వరరావుకూడా బాగుగా పనిచేసెను. నెల్లూరుజిల్లాలో వెంకటగిరి జమీందారు వల్లన రైతులకు బాధలు వృద్ధియయ్యెను. వెంకటగిరిలో కాశే

శ్వరరావు చేసినసభను అచటి జమీందారీవర్గములోనివారు వచ్చి చెదరగొట్టిరి. అటు గవర్నమెంటు రయతుల నిటు జమీందారిరయతుల సమస్యలు పరిష్కారము కాశీశ్వర రావు, వల్లభభాయిపటేలుగారిని, జవహర్లాల్ నెహ్రూగారిని చూచినచ్చిరి. వల్లభభాయిపటేలుగారు ఆంధ్రరైతుసమస్య గూర్చికూడ యిండియాకార్యదర్శితో మూర్ఖాడనలసినదని లండన్ లో నున్నమహాత్మాగాంధీగారికి కేబిలుగ్రాము నిచ్చిరి. రైతులు పన్నులనిరాకరణము గావించెదరేమోయని గవర్న మెంటు భీతిల్లి రంగా, బాపినీడుగార్లను ఎరెప్టుచేసిరి. నారా యణరాజుగారిపై కేసుపెట్టిరి. ఇంతలో గాంధీగారు సంధికుద రక నింగ్లాండునుండి మరలివచ్చెను. అప్పుడు బొంబాయి నగర మున నిరుపమానమైన స్వాగత మియ్యబడెను. ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెస్సెన్నానిచే పంపబడి కాశీశ్వరరా వాస్వాగతములో పాల్గొని యాంధ్రరైతుసమస్యలు గాంధీగారికి విశదపఱచి మరలి వచ్చెను. 1932 సం॥ జనవరి 1న వేదీని గాంధీగారికి నింటర్ చ్యూ నిచ్చుటకు వెల్లింట్టన్ నిరాకరించుటచే అఖిలభారతకాంగ్రెసు వర్కింగుకమిటీవారు సమావేశమై శాసనోల్లంఘనమును ప్రక టించిరి. కాశీశ్వరరావు బొంబాయి నుండి తిరిగివచ్చుచుండగా జెజవాడస్టేషనులో స్వను 108 జామీనునేరముక్తిపద జైండ్లో పరుచేయుటకు ప్రయత్నింపగా జామీనిచ్చుటకు నిరాకరించు టచే నొకసంవత్సరము కఠినపఱకమునకు శిక్షింపబడి రాజ మండిశిక్షలునకు పంపబడెను. అప్పుడుకూడ ఏ క్లాసు నిచ్చిరి. ఇది మూఢవసాని.

కొంతకాలము రాయపెల్లూరుజైలులోగూడ గడ
పెను. 1933 సం॥రమున మరల జైలునకు నాల్గవశర్యాయము
వెళ్ళెను. అప్పుడు జబ్బుచేయుటచే త్వరలో విడిచిపెట్టబడెను.
1940 సం॥ వ్యక్తినత్యాగహోద్యమము చేయుదునని నోటిను
నివ్వగా నవంబరు 25 వ తేదీరాత్రి డెటెన్యూగా తీసికొనివెళ్లి
1941 నవంబరులో విడుదలచేసిరి. ఇది అయిదవసారి జైలునకు
వెడలుట. 1942 సం॥ ఆగస్టుమాసములోని జాతీయవిజృంభణ
ములో నాగనసారి డెటెన్యూగా బట్టకొనబడి మొదట రాయ
పెల్లూరుజైలునకును అక్కడనుండి అమరావతిజైలునకును తీసి
కొనివెళ్ళబడెను. మొన్న నీనడుమ 1944 సంవత్సరములో
చాలా జబ్బుచేయుటచే విడుదలచేసిరి. ఈయన కారాగార
వాసములో నుండగా హిందీ ఉర్దూభాషలు కొంతవఱకు జది
వెను. ఆశియాఖండములోని అన్ని దేశముల స్వతంత్రప్రభుత్వ
ములచరిత్రలు ఐర్లండు, ఇటలీ, ఇంగ్లాండు, రష్యా, జర్మనీ,
ఫ్రాన్సు, అమెరికాచరిత్రలును గతయుద్ధానంతర ప్రపంచ
ఆర్థికచరిత్రలను చదివిరి. కారల్ మార్క్సు, లెనిన్, స్టాలిన్,
సోవియటురష్యాచరిత్రల బాగుగా చదివి కమ్యూనిష్టుత్త్వ
మును పూర్తిగా నవగాహనము చేసుకొని కమ్యూనిజంవలన
దేశమున కరివ్వమేగాని లాభము లేదనియు, అట్టికమ్యూనిష్టు
వాదమును వ్రజ లామోదంపరాదనియు, గాంధీమహాత్ముని
సాయకత్వము భరతవర్షముయొక్క స్వాతంత్ర్యసంపాదనము
నకేగాక ఆఫ్రికా అమెరికాలలోని నల్లజాతులకు నొత్తము

నిచ్చుటకు సాధ్యమైనదనియు నీయన నిశ్చితాభిప్రాయమును గలిగియుండెను. బాల్యమునుండియు సంఘసంస్కర్తయగుటచే అన్నిమతగ్రంథములను ముఖ్యముగా ఖొహా, బైబిల్, ఉపనిషత్తులు, భగవద్గీత, బ్రహ్మసూత్రములు మొదలగునవి చదివియుండెను. విద్యానంతులకు చెరసాలలు పాఠశాలలు, పెక్కు గ్రంథములు చదువుకొనుటకు, నితరులకు చదివి చెప్పుటకు కొత్తగ్రంథములు వ్రాయుటకు కారాగారము సావకాశమొసగినంత వేరొక్క ఆవాస మొసగనేరదు. తిలక్ మహాశయుడు వ్రాసిన గీతాభాష్య మచ్చటనే; జవహరుపండితుడు వ్రాసిన ముఖ్యగ్రంథము లచ్చటనే; డాక్టరు పట్టభి యచ్చట నొకమంచిగ్రంథమును పూర్తిజేయుచున్నాడని వినికిడి. ఇంకను పెక్కుండ్రుత్కృష్టగ్రంథముల జదివినది, రచించినది కారాగారములయందే!

కారాగారములలో చీట్లటలతో, పోట్లటలతో కాలక్షేపము చేయువారిని చేసినవారిని బాగుగ నెరుగుదును. మంచి తీగుబడి చదువుకొనుటకు మంచిగ్రంథములు సత్కాలక్షేపము సేయుటకు మంచినహవాసము కలిగియున్న కాలములోగూడ పెక్కుండ్రు శిక్షాకాలము వృధజేసి యేవిధమగు నభివృద్ధి లోనికిని రాక, పైగా దురలవాటుల నలవఱచుకొని జీవితముల దుఃఖిభాజనముల జేసుకొనినవారిని నే నెరుగుదును. అట్టివారు నూటి కేవదిమందియో గలరు. విద్యాగ్రంథము తక్కువై గాంధీగారి యాజ్ఞానుసారము చెరకు వెళ్లుట దేశోపకారమని భా

వింది కెత్తుకాలము నెట్లెట్లు దొరికించుకొని వచ్చిన దేశసేవకులు కలగు. చెరినాలయే పాతశాలగా భావించి వివిధమతిరాజకీయ, సాంఘిక, నైతిక, శాస్త్రీయగ్రంథముల కేసుముగ బడించి జీవితాశయముల పరమార్థమును బొందుగలిగిన మహాశయులు దేశసేవకులలో గలరు. వాత్యుబ్ధి జలము వచ్చునట్లు పాత్రనుబట్టి విజ్ఞానముకూడ నలవడునుగదా! అట్టి దాయావ్యక్తులు జేసికొనిన సుకృతదుష్కృతములబట్టి వ్రండును. పిద్యావంతులకైన వివిధగ్రంథపఠనమునకు కారాగారవాసఫలితముగ నావకాశము నిప్పించినందులకు గాంధీజీని కొనియాడదగును.

ఢిట్టిసావకాశమును పోగొట్టుకొనకుండ కాళేశ్వరరావు వివిధసప్రగ్రంథపఠనమును గావించి మంచియాశయముల నభివృద్ధిపఱచుకొనెను. ఈప్రకరణమును ముగించుచు షోక్కవిషయమును వ్రాయవలసియున్నది. 1906 వ సంవత్సరమునుండి కాళేశ్వరరావు కాంగ్రెసులోజేరి పనిచేయుట ప్రారంభించెను. 1920 సంవత్సరములో జరిగిన కాంగ్రెసులో దేశము మేల్కొంచి నదని చెప్పవచ్చును. పెక్కుం డ్రాకాలమునుండియే కాంగ్రెసు దీక్షను తీసికొని పనిజేయప్రారంభించిరి. అంతకు ముందు కాలములో కాంగ్రెసునకు వెడలు ఆంధ్రదేశీయులు కలరు. వారిలో పెక్కుండు తీర్థయాత్రలకు బోవురీతిని కాంగ్రెసునకు వెడలుటయేగాని రాజకీయములయరెదు పాల్గొని పనిజేసినవారు తక్కువ. ప్రతినంవత్సరము డిశంబరునెలలో జరుగు

కాంగ్రెస్సునకై దూరమునకు, వ్యయమునకు, కాయకష్టమునకు సహించుకొని వెడలివచ్చియు కాంగ్రెస్సు చూచినచ్చితిమనుసంతోషమును పొందుటతప్ప చేయునదిలేక కాలక్షేపము జేసిన న్యాయవాదులు వర్తకులు పెక్కుపట్టణములందుపూర్వమునుండియు గలరు. కాని కాళేశ్వరరావు వినోదార్థము కాంగ్రెస్సునకు పోక జాతీయాభిమానమును పురస్కరించుకొని 1906 సం॥రము నుండియు కాంగ్రెస్సువాదిగానుండి దేశములో మంచిప్రబోధమును గావింపుచు పనిచేసిన దేశసేవకులలో నొకడు. 1917 సం॥రం నుండియు అఖిలభారత కాంగ్రెస్సు కమిటీలో నెడతెగకుండ సభ్యుడుగానుండెను. కావున కాంగ్రెస్సు ఆజ్ఞలను శిరసావహింపుచు, గాంధీజీకి సరియగు ననుచుపడ్డ యొడుదుడుకులు లేని చక్కనిరాజమార్గమున కాంగ్రెస్సును కొనిపోగలిగిన దేశసేవకుడు. దౌర్జన్యరాహిత్య సత్యాగ్రహ తత్వము సంపూర్ణముగ నలవఱచుకొని గాంధీజీ గీసినగీటున కడుగుదాటకుండ సంచరించెను.

మ ద్రా మ కౌ స్త్రి లు

ఈయన మద్రాసు శాసనసభ కభ్యర్థిగ రెండుసార్లు సీలచీ రెండుసార్లును విజయమంది శాసనసభాసభ్యునిగ పనిచేసి యుండెను. మొదటిసారి 1926 సం॥రము నవంబరుమాసములో జరిగిన యెన్నికలు. రెండవసారి 1937 సం॥రము జరిగిన యెన్నికలు. మొదటిసారి 1926 సం॥రము ఘోషలు 1929 ఆఖరి వఱకును, రెండవసారి 1937 మొదలు 1939 వఱకును పదవీ

స్వీకారమునుచేసి ప్రజాసేన జేసెను. 1926 నెల 12 వ తారీఖున నాననభలో కాంగ్రెసు అభ్యుదయ యొక్క వయస్సు మొదలైంది. అందుచే గతమున కాంగ్రెసు సభ్యులకు మంత్రిత్వ మిచ్చి పరిపాలనాబాధ్యత కాంగ్రెసువారి హస్తగతము చేయవలెనని తలంచెను. ఆ కారణమున కాంగ్రెసు నాయకులకు వ్యతిరేకముగాను. కాంగ్రెసు సభ్యులు యు. నె. శ్రీనివాస అయ్యంగారియొద్దలో సమావేశ మయి. ఆచార్యుల సత్కరమున, నరసింహరాజు, సల్లానా, ముత్తయ్య మొదలగు వారు మంత్రివర్గము నేర్పరచవలెనని, వాదించిరి. మంత్రివర్గ మేర్పరచవలదని కాంగ్రెసు తీర్మానమున కనుకూలముగా వాదించినవారిలో మొదటివాడు కాలేశ్వరరావు. కాంగ్రెసు పార్టీ శాసనసభలో ప్రభుత్వవ్యతిరేక పక్షమున నేర్పడి 1930 నెల 12 వ తారీఖున కడవటకు పనిచేసెను. 1939 నెల 12 వ తారీఖున 31 వ తేదీని చేయబడిన లాహోరు కాంగ్రెసు తీర్మానప్రకారము 1930 నెల 12 వ తారీఖున జనవరి 4 వ తేదీని కాలేశ్వరరావు కరంతుగార్లు తమవదలులకు రాజీనామా నిచ్చిరి. సత్యమూర్తి రాజీనామా నిచ్చినప్పటికీ మరి రెండు నెలలు పట్టెను. వారి సర్వోత్తమరావుగారు రాజీనామా యొసంగలేదు. కాంగ్రెసు తీర్మానము నట్లులంఘించినందున కాంగ్రెసులో పలుకుబడి మీరికీ తగ్గిపోయెను.

శాసనసభలో నున్న కాలములో కృష్ణ పశ్చిమగోదావరి తూర్పుగోదావరి జిల్లాల రీసెటిల్ మెంటులో మా 1 కి. 0. 2. 0. 1 వా. 1 న భూమిపన్నును సీటితీరునాన్ని వృద్ధిచేయవలెనని ప్రభు

త్వము తలంపగా నది చేయకూడదని కాంగ్రెసుపార్టీనాయకులు గట్టిగా వాదించి యొక శాసనసభవిచారణసంఘమును నిర్ణయింపజేసిరి. ఆచర్చలో కాశేశ్వరరావు పూర్తిగా పాల్గొనెను. ఆవిచారణసంఘము కృష్ణజిల్లాకు వచ్చినపుడు రైతుల పక్షమున కాశేశ్వరరావుసాక్ష్యమును సమకూర్చి వారియెదుట పెట్టెను. ఆకమిటీకి కార్యదర్శిగా పనిచేసి రైతుల కేమాత్రము పన్నులు హెచ్చింపరాదని రిపోర్టువాసి ఆచార్యరంగా ప్రఖ్యాతి లోనికి వచ్చెను. మద్రాసుయెట్టేటులాండుఆట్టు రైతుల కనుకూలముగా సవరణచేయవలెనని ఆయుర్వేదమును ప్రోత్సహించి హరిజనులకు నూతులు, చెరువులు, మార్కెటులు, సత్రములు మొదలగువానిలో ధారాశ్రవణము ముండవలెనని ప్రోత్సేకాంధ్రరాష్ట్రము నేర్పరచవలెనని కాశేశ్వరరావు తీర్మానములు తెచ్చి జయమొందెను. మృగనిసిపాలిటీలలో నామినేషనులు పూర్తిగా తీసివేసి అందలి సభ్యులెన్నోబడవలెనని మైనార్టీలకు సంయుక్తనియోజకవర్గముల యెన్నికలలో వర్గసంఖ్యాప్రాతినిధ్య మివ్వవలెనని రాజకీయనేరస్తులు స్థానికసంస్థలకు ఎన్నికలలో నిలువకూడదనునిషేధము తొలగించవలెననియు స్థానికసంస్థల అధికారములను విస్తరింపజేయవలెననియు ఎంతస్వల్పమైన పన్ను నొసగినను ఓటింగు అధికార ముండి తీరవలెననియు, మొదలగు క్లాజులతో కాశేశ్వరరావు వాకబిల్లు ప్రవేశపెట్టెను. ఆబిల్లులోని ప్రధానాంశము లన్నియు “ఆట్టు” రూపమున మంజూరయ్యెను. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయముయొక్క

సవరణబిల్లులలోకూడ కాశీశ్వరరావు తీవ్రముగ పనిచేసెను కాని సి. ఆర్. రెడ్డిగారి పట్టుదలచే విశ్వవిద్యాలయము వాల్తేగునకు పోవుటయు మునుస్వామినాయుడుగారి పట్టుదలచే రాయలసీమను ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమునుండి వేరుచేయుటయు జరిగెను. కీ. శే. రాజా రామాయణంగారు బ్రతికియున్నంత వఱకు బెజవాడనుండి విశ్వవిద్యాలయము పోవుటగాని రాయల సీమ విడిచిపోవుటగాని జరుగలేదు. మద్రాసుప్రభుత్వము నాకోకో ఆపరేషన్లో పట్టాన్నరైతులభూముల సాగునకు నీళ్ళియ్యక వానిని పాడుపెట్టియుండిరి. దానినిషయములో కాశీ శ్వరరావు విశేషశ్రమ శ్రద్ధ తీసికొని ప్రభుత్వమును లొంగ దీసెను. శ్రీ ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణంగారు రచించిన మూల పల్లెమీద ప్రభుత్వమువారు వేసిన నిషేధమును తొలగింప జేసెను. మొదటిపర్యాయము కౌన్సిలులోనికి వెళ్ళినప్పుడు చేసిన పనియిది. శ్లాఘాపాత్రముగ నున్నది. రైతుసమస్య, హరి జనసమస్య ఈయనను బాగుగ నాకర్షించి ఈయనదృష్టిని కేంద్రీకరింప జేసుకొనినవి. ఈసమస్యలను సక్రమమై న్యాయ సమ్మతమై, శాసనబద్ధమైన, పోరాటములతో బాగుగ పరిష్కరింపుచు వచ్చెను. ప్రజలకు వలసిన యుత్సాహము, ప్రభుత్వము నకు వలసిన యొత్తిడి నొనంగుచు దేశహితైకకార్యముల జాగ్రత్తగ నొడుదుడుకు లేకుండ నొనగూర్చిన వారిలో కాశీ శ్వరరావు ముఖ్యుడు.

ఈయన 1937 సం॥రమున కాంగ్రెస్సు పక్షమున మద్రాసు శాసనసభకు బెజవాడ బండరుపట్టణముల సాధారణ

శాసమునకు పోటీచేసెను. ఈయనతో పి. వి. నారాయణగారు జస్టిస్సుపక్షమునను, గుమ్మడిదల వెంకటసుబ్బారావుగారు ఆంధ్రస్వరాజ్యపక్షమునను, జి. రామచంద్రరావుగారు పీపిల్సు పార్టీ పక్షమునను యెన్నికలకునిలచి పోటీచేసిరి. వీరిలో అయ్య దేవర కాశీశ్వరరావుకు (9,950) పి. వి. నారాయణగారికి (989) గుమ్మడిదల వెంకట సుబ్బారావుగారికి (42) జి. రామచంద్రరావుగారికి (9) మాత్రమే ఓట్లు వచ్చినవి. వీరందరిలో జయమందినది కాశీశ్వరరావు. ఈయెన్నికలలో కాంగ్రెస్సు పక్షము సంపూర్ణజయమందినను వెంటనే శాసనసభలలో ప్రవేశింపలేదు. నాలుగైదునెలలు న్యవధివచ్చినది. కాంగ్రెసు సంఘము గనరై మెంటునకును మధ్యవచ్చిన తగాదా పరిష్కారమైనదనుక శాసనసభలో ప్రవేశింపలేదు. రాజీయైనపిదప శాసనసభాప్రవేశము కలిగినది. మద్రాసు రాష్ట్రములోగూడ కడ మరాష్ట్రములతోబాటు కాంగ్రెస్సు అభ్యర్థులసంఖ్య యెక్కుడుగ నుండుటచే కాంగ్రెస్సు మంత్రివర్గ మేర్పాటు కాబడెను.

మద్రాసురాజధానిలో కాంగ్రెస్సువర్గములో ప్రధాన నాయకత్వమునకు సరవలపక్షమున చక్రవర్తుల రాజగోపాలాచారిగారిమీదను ఆంధ్రులపక్షమున టంగుటూరి ప్రకాశము పంతులుగారిపైనను, శాసనసభాసభ్యుల (ఆయా దేశస్థుల) దృష్టులు కెంద్రీకరింపబడినవి. రాజగోపాలచారి పూర్తిగ నగవసోదరుడు, మంచి రాజకీయజేత్త, పూర్వదృష్టి, సమయ సూక్ష్మిగలవాడు. చాకచక్యము ఆయనసామ్యము. ఎట్టివానినైన ఉట్టాపట్టి కొట్టింపగల వాన్వైఖరిగల నేర్పరి. సన్న్యాసము తరవానిగా సమస్తమును వదలుకొని యాశ్రమ జీవితమును

గడుపుచున్న రాజగోపాలచార్యులు సూరదృష్టిగల రాజకీయ వేత్తగావున కాంగ్రెసు ఆదేశానుసారమున యెన్నికలకు నిలచి విజయమొందెను. వీరివిజయ మరవసోదరుల నాకర్షించి నది. కొందరు కన్నడులను, కేరళులనుకూడ నాకర్షింపక పోలేదు. అందుచే పల్కురు వీరియాధ్వర్యముకిందకు పలుకు బడిలోనికి వచ్చిరి. ఆంధ్రులసంఖ్య అరవసంఖ్యకంటెతక్కువ. అరవలేగాక మరికొందరు కన్నడులు, కేరళులునుకూడ రాజగోపాలచారిగారితో నుండుటచేతను రాజగోపాలచారిగారికి వల్లభులు. పటేలు మొదలగు కాంగ్రెసునాయకులప్రాపు బలము కలదనుకొనుటచేతను, రాజగోపాలచారిగారికి ప్రధాననాయకత్వపదవి మొదటనే పెద్దలు వాగ్దానముచేసి వారిని తిరిగి రాజకీయములలోనికి దింగిరి. గావున వారికి తప్పక ప్రధాన నాయకత్వము వచ్చితీరునను విశ్వాసముచేతను, చక్రవర్తుల రాజగోపాలచారి ప్రధానామాత్యుడైనచో పిదప కొన్ని మంత్రిపదవులు, తదితరపదవులు రాబట్టుకొనవచ్చునను నభిప్రాయముతో నాంధ్రులే కొందఱు రాజగోపాలచారిగారి పక్షమునజేరిపోయిరి. అట్టిపరిస్థితులలో ప్రకాశంకాంత్రిని ప్రధాన నాయకత్వమున కాంధ్రులపక్షమున పోటీచేయించి యోడింపించుటకంటె పోటీచేయించకుండ నుండుటే గౌరవదాయకముగ నుండుననియు ఆంధ్ర - అరవతగాదాలు రచ్చకెక్కకుండ నుండగలవనియు కాంగ్రెసులో విభేదములు కలిగినవని పరుల కెగతాభిసేయుటకు సావకాశ ముండగూడదనియు

నిశ్చయించుకొని నాటియాంధ్రనాయకులందరు కలసి ప్రకాశం పంతులుగారిని మానిపించి చక్రవర్తుల రాజగోపాలాచారిగారిని ప్రధాననాయకత్వపదవికి నెన్నుకొనిరి. ప్రకాశంపంతులుగారికి నాయకత్వపదవీవ్యామోహము లేదని లోకమునకు నూచించు ట్లకై వారిచేతనే రాజగోపాలాచారిగారి నా యమాత్యపదవి నుపపాదించజేసిరి.

ఈరాజగోపాలాచారి మంత్రివర్గములో కాశీశ్వర రావు ప్రధానశాసనసభాకార్యదర్శి అనగా రాజగోపాలాచారి గారి కార్యదర్శిగా నెన్నుకొనబడెను. మరియు పార్టీకి చీఫ్ విహ్పుగాకూడ నెన్నుకొనబడెను.

కాశీశ్వరరావు శాసనసభలో ప్రవేశించి పనిచేయుట ప్రారంభించినపిదప ఆంధ్రరాష్ట్రతీర్మానమున కామోదించి యా తీర్మానమును రాజగోపాలాచారిగారికి చూపిరి. ఆతీర్మానము పార్టీమీటింగులో చర్చకు వచ్చెను. రాజగోపాలాచారిగారి సలహాపైన నది యామోదింపబడెను. మద్యపాననిషేధచట్టము, నేల్సుటాక్సుచట్టము, హరిజన దేవాలయప్రవేశచట్టము, వ్యవసాయకుల ఋణవిమోచనచట్టము మొదలగునవి నాటికాంగ్రెసుమంత్రివర్గమువారిచే నామోదింపబడి చట్టములైనవి. మద్యపాననిషేధము నాలుగుజిల్లాలలో ప్రవేశపెట్టబడెను. అది జయప్రదముగా సాగుచుండెను. మిగిలినజిల్లాలలోకూడ ప్రవేశ పెట్టి నాలుగుకోట్ల రూప్యములు పోగొట్టుకొనదలచిరి. ఆద్రవ్య ఘోరరపన్నులవలన భర్తీకాకపోయినచో పాతశాలలు మూసి

వేయవలసియున్నది. కావున కొత్తపన్నులువేసి తీరవలసిన యవసరము వచ్చినది. 1935 సంవత్సరపు గవర్నమెంటు ఆఫ్ ఇండియా యాక్టును పరిశీలించి రాష్ట్రశాసనసభలు విధించగల పన్నులేమో తెలిసికొనిపరీక్షింపట సేల్సుటాక్సును విధించుటకు నిశ్చయించి చట్టమును చేసి ప్యాసుచేసినారు. అట్టిపన్నులు అమెరికాలోని స్టేట్సులోను యూరపుఖండములోని దేశములలోను వేయబడుచున్నవి.

ఇక్కడ నొక్కవిషయము చెప్పవలసియున్నది. సేల్సుటాక్సు వేయుటకు గలకారణము త్రాగుడు మాన్పించుటకు ఆబ్కార్ తీయించివేయుటకుగదా! ఆపని పూర్తిగా నరవేరినచో దేశమునందు లక్షలకొలది కుటుంబము లత్యానందముతో వర్ధిల్లుచు నుండవలసినదే. కాని సేల్సుటాక్సు విధించుటయైనది. త్రాగుడు నిషేధించలేకపోయిరి. కాంగ్రెస్సు ప్రభుత్వ మమలులోనున్నచో త్రాగుడు నున్మూలించియుండి యుందురు. ఆపని పూర్తికాకమునుపే కాంగ్రెస్సు శాసనసభలలో నుండి తప్పకొనుటయు, సేల్సుటాక్సు పూర్తిగ నమలులోనికి నచ్చుటయు, త్రాగుడు యధాప్రకారముగా దేశమందంతట నిలిచిపోవుటయు జరిగినది. అందుచే ప్రజలకు త్రాగుడును మాన్పించి లాభములు చూపలేకపోవుట యటులుండగా అదనముగా సేల్సుటాక్సు తగులుటచే ప్రజలందఱికిపన్నుబాధ మిగిలిపోయి కాంగ్రెస్సునంధ దేశమునకు మహావకారము చేసినదని యధార్థము తెలుసుకొనలేని సామాన్యప్రజ చెప్పకొనుట ప్రార్థన.

భించిరి. దురదృష్టవశాత్తు నేల్లుటాకు ప్రస్తుతమున్న అడ్వైజర్లు గవర్నమెంటు సద్వినియోగము చేయక పోవుటయేగాక యితరజిల్లాలలో మధ్యపాననిషేధమును ప్రవేశపెట్టుటకు మారుగ నిదినఱకు ప్రవేశపెట్టబడిన జిల్లాలలోని మధ్యపాననిషేధమును రద్దుపఱచిరి. ఇందునల్ల 1939 సం॥రములో సుమారు నాలుగుకోట్లరూప్యములు త్రాగుడుపలని ఆదాయముకాగా నేడు పన్నెండుకోట్లు ఆదాయము త్రాగుడునల్ల వచ్చుచున్నది. మరల కాంగ్రెస్సుప్రభుత్వ మమలులోనికి వచ్చినగాని యాయన్యాయము తొలగిపోదు. ప్రకాశంపంతులు గారి జమీందారీవిచారణసంఘమునకు తమసంపూర్ణామోదమును తెలియపఱచుచు వచ్చిరి. 1939 సం॥మున యుద్ధప్రారంభకాలములో శాసనసభా బహిష్కారములు జరిగినప్పుడు మద్రాసుప్రభుత్వముకూడ బహిష్కరించి వెలుపలకు వచ్చి వేసెను. కాని 1942 సం॥రమువఱకు కాశీశ్వరరావు రాజగోపాలాచారిగారితో నేకీభవించియే యుండెనుకాని రాజగోపాలాచారిగారు మహాత్మునితో విడివడినప్పటినుండియు కాశీశ్వరరావు రాజగోపాలాచారితో విడివడెను. మహాత్మా గాంధీగారు 1942 మేములో మీరాబెనుగారిచే కాశీశ్వరరావుకు కబురంపగా కాశీశ్వరరావు కాంగ్రెస్సుతోబాటు గాంధీగారి యాజ్ఞలనే యనుసరింతునని దెల్పి ఆరీతినే రాజగోపాలాచారిగారికి తమనిశ్చితమును వెంటనే వ్రాతమూలకముగా తెలియపఱచెను. ఏప్రిల్ 1942 ఆగష్టు 9 వ తేదీ

రాత్రి పిటిన్యూగా తీసికొని పోవబడినచరిత్ర లోగడ వ్రాసిన యున్నాను. 1944 సంవత్సరమున పిడుకలయి వచ్చినపిదప గాంధీ గారిని దర్శించి ఆంధ్రదేశరాజకీయములు మార్చివేసినట్లెను. ప్రస్తుతము విద్యార్థికమిటీకిని ప్రచురణశాఖాకమిటీకిని నిర్వహించు లుగ నున్నారు. 1945 సంవత్సరమున 9 న తేదీన ఆంధ్రరాయ బారవర్గములో వార్తాకునెట్ల గాంధీగారిని దర్శించి వచ్చెను. జులై నుండి చచ్చినపిదప 1944 లో బెజవాడలో జరిగిన అఖిలభారత ఆయుర్వేదకాంగ్రెసునకు కాశేశ్వరరావు వాహ్వన సంపూర్ణముగానుండి పనిచేసెను. 1945 లో బందరులో జరిగిన ఆంధ్రరాష్ట్రవిద్యార్థికాంగ్రెసు విజ్ఞానమహాసభకు కాశేశ్వరరావు అధ్యక్షుడు. నెల్లూరులోజరిగిన విజ్ఞానవిద్యార్థికాంగ్రెసునభకు ప్రారంభకుడు. కృష్ణజిల్లా ఎరుకలనాచార్యకు అధ్యక్షుడు. ఈయన మంత్రివర్గ - వ్యాసకర్త - గ్రంథకర్త.

వీరిగుణములు

కాశేశ్వరరావు గొప్పసంఘసంస్కర్త. హరిజనోత్థర నాభిమాని. పినల్కోడ్డు 511 స్వేచ్ఛనులు బాగుగ చదివినవాడు. మంచికరణము - మంచి న్యాయవాది - గాంధీగారిని పూర్తిగ నవగాహనము చేసికొనినాడు. అననసరమైన యావే శము తెప్పించుకొనడు. ఒడుదుడుకులలో బడడు. దొర్జన్య రాహిత్యమునందే పరమవిశ్వాసముకలవాడు. విజ్ఞానసంస్కర్త.

శ్రీ భారతమాతకు జై.

ప్రథమభాగము సంపూర్ణము.

ఈ నా గ్రంథరచనకు వలయువిషయముల యీదిగున
 నుడహరించిన పత్రికల, గ్రంథముల సహాయమును
 ననుకూర్చితిని.

పత్రికలు.

1. ఆంధ్రపత్రిక
2. ఆంధ్రవారపత్రికలు
3. ఉగాదిసంచిక
4. భారతి
5. ప్రజామిత్ర
6. ప్రజాపత్రిక
7. కృష్ణాపత్రిక
8. కొన్ని ప్రత్యేక సంచికలు
9. సుధర్మ
10. జనవాణి
11. మాతృసేవ
12. జయభేరి
13. మహారథ.

గ్రంథములు.

1. Sedition Committee
1918 Report
2. Directory of the
Madras Legislatures
3. Men in the limelight
4. Constructive
Programme
5. ఆంధ్రమహాపురుషులు
6. భారతీయనాగరకత
7. నిర్మాణకార్యక్రమము
8. ప్రపంచవీరులు
9. Gandhii Muslim
10. చిలకమర్తివారి
స్వీయచరిత్ర
11. History of the
National Congress
12. పంజాబువధలు
13. పెషావరులన్నియురీరిపోర్టు

కన్నపుదొంగ

గాంధీ వివరణానువాదము

ప్రంథకము

శ్రీ సత్యనారాయణ బుక్ డిపో

పబ్లిషర్స్ :

కొండవల్లి వీరవెంకయ్య అండ్ సన్స్

(శ్రీ) సత్యనారాయణ బుక్ డిపో

రాజమండ్రి

రిజిస్టర్డ్ కాపీరైటు]

[కల 1—0—0]

శ్రీ మహాభారతము: పంచనము

మంత్రి చక్రీనారాయణశాస్త్రి ప్రణేతము

18 పర్వములు - 16 సంపుటములు

అదిపర్వము		4	0	0
సభాపర్వము		1	0	0
అరణ్యపర్వము	1 వ భాగము	6	0	0
డిటా	2 వ భాగము	3	0	0
విరాటపర్వము		2	8	0
ఉద్యోగపర్వము		2	0	0
భీష్మపర్వము		2	0	0
ద్రోణపర్వము		3	0	0
కర్ణ పర్వము		2	0	0
శల్యపర్వము		1	8	0
సౌప్తిక పర్వము		0	12	0
శ్రీ పర్వము		0	8	0
శాంతిపర్వము		4	8	0
అనుశాసనిక పర్వము		3	0	0
అశ్వమేధపర్వము		1	8	0
అశ్రమవాస, మాసల, మహాప్రస్థానిక, స్వర్గారోహణ పర్వములు		1	4	0

ప.ల.య.వా.త. :—

కొండపల్లి వీరవేంకయ్య అండ్ సన్సు

శ్రీ సత్యనారాయణ బుక్ డిపో, భాద్రాచలం, డి.

